

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO**

MAJA KOZAR

**MEDIJSKO UPODABLJANJE IN SAMOUPODABLJANJE
BREZDOMCEV: PRIMER KRALJI ULICE**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

**MEDIJSKO UPODABLJANJE IN SAMOUPODABLJANJE
BREZDOMCEV: PRIMER KRALJI ULICE**

ŠTUDIJSKI PROGRAM:
Španski jezik in književnost – D
Sociologija kulture – D

Mentor: dr. Roman Kuhar
Somentorica: dr. Špela Razpotnik

Avtorica:
Maja Kozar

Ljubljana, februar 2008

Zahvaljujem se

mentorju in somentorici
za napotke, usmeritve in spodbudo pri delu,

staršem,
za pomoč, podporo in potrpežljivost.

IZVLEČEK:

Pričujoče delo obravnava medijska upodabljanja in samoupodabljanja brezdomcev. Njegova pojmovno teoretska izhodišča so teorije stigmatizacije in teorije o diskurzu, ki razlagajo cestni časopis kot sredstvo za upravljanje s stigmo. Temeljni namen dela je ugotoviti, na kakšen način upodablja brezdomstvo t.i. *mainstream* mediji, ter kakšne načine (samo)upodabljanja brezdomcev najdemo v cestnem časopisu, ki brezdomcem omogoča privilegirano diskurzivno izhodišče. Za analizo prispevkov iz cestnega časopisa Kralji ulice uporablja metodo kritične diskurzivne analize ter s pomočjo značilnih primerov reprezentacije prepozna devet diskurzivnih tipov, ki jih razlaga kot sredstva za upravljanje s stigmo. Primerjava rezultatov statistične in vsebinske analize cestnega časopisa Kralji ulice z rezultati analize diskurzov v ostalih tiskanih medijih razkriva, da cestni časopis brezdomcem omogoča učinkovito sredstvo za destigmatizacijo ter družbeno vključevanje.

Ključne besede: medijske reprezentacije, brezdomci, upravljanje s stigmo, cestni časopis

ABSTRACT:

The following wording treats media representation and selfrepresentations forms of the homeless. Its conceptual and theoretical frameworks are theories of stigmatisation and theories of discourse which explain the street paper as an instrument of stigma management. The basic purpose of this wording is to state which forms of representation of homelessness are being used by the mainstream media and which forms of (self)representation can be found in the street paper which provides the homeless a privileged discourse platform. Through the method of the critical discourse analysis of the articles in the street paper Kings of the street and on the basis of typical examples this wording identifies nine discursive types, explained as instruments of stigma management. The comparison of results found in the street paper analysis and the results of the mainstream media discourse analysis shows that the street paper enables to the homeless an effective instrument for destigmatisation and social inclusion.

Key words: media representation, homeless, stigma management, street paper

KAZALA

KAZALO VSEBINE

UVOD.....	3
1 TEORIJE STIGMATIZACIJE.....	5
1.2 OPREDELITEV POJMA STIGMA	5
1.3 STIGMA KOT IDENTITETA.....	7
1.4 STIGMA KOT DRUŽBENO-KULTURNI KONSTRUKT.....	8
1.5 UPRAVLJANJE S STIGMO IN IDENTITETNE STRATEGIJE	10
2 CESTNI ČASOPIS	15
2.1 CESTNI ČASOPIS KOT OBLIKA UPRAVLJANJA S STIGMO.....	17
2.2 CESTNI ČASOPIS KRALJI ULICE.....	20
3 MEDIJSKA KONSTRUKCIJA REALNOSTI.....	23
3.1 DISKURZ.....	26
3.2 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA.....	29
4 MEDIJSKO UPODABLJANJE BREZDOMCEV	31
4.1 METODOLOGIJA.....	31
4.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	32
4.3 POVZETEK ANALIZE MEDIJSKIH DISKURZOV O BREZDOMSTVU.....	33
4.4 VZORČENJE PRISPEVKOV IN ČASOVNI OKVIR.....	34
4.5 POSTOPEK OBDELAVE PRISPEVKOV	34
4.6 DIMENZIJE OCENJEVANJA IN KATEGORIZIRANJA PRISPEVKOV	35
4.7 STATISTIČNA ANALIZA PRISPEVKOV.....	42
4.7.1 RAZVRSTITEV GLEDE NA OKVIRNO IN RAZČLENJENO ZVRST	42
4.7.2 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO GLAVNA TEMA	45
4.7.3 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO KDO JE AVTOR PRISPEVKA ...	47
4.7.4 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO KDO GOVORI.....	47
4.7.5 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO VREDNOTENJE BREZDOMSTVA	48
4.7.6 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO KOLEKTIVNI AKTER.....	50
4.7.7 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO SPOL AKTERJA.....	50
4.7.8 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO SPOL AVTORJA	51
4.7.9 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO PODPIS AVTORJA	51
4.8 KRATEK POVZETEK STATISTIČNE ANALIZE	52
4.9 VSEBINSKA ANALIZA PRISPEVKOV	53
4.9.1 POZICIJE/PERSPEKTIVE SUBJEKTA.....	53
4.9.2 UPRAVLJANJE S STIGMO	54
4.9.2.1 UČLOVEČENJE.....	55
4.9.2.2 REFLEKSIJA.....	57
4.9.2.3 INFORMIRANJE.....	59
4.9.2.4 APELATIVNO OZAVEŠČANJE	60
4.9.2.5 POSKUS DESTIGMATIZACIJE BREZDOMCEV	61
4.9.2.6 POVZDIGOVANJE STATUSA BREZDOMCA.....	61
4.9.2.7 OPOLNOMOČANJE.....	62
4.9.2.8 DISKURZ MI/ONI	63
4.9.2.9 NEGATIVNO SOCIALNO KATEGORIZIRANJE	64
4.10 KRATEK POVZETEK VSEBINSKE ANALIZE PRISPEVKOV	65
5 ZAKLJUČEK.....	67
IZBRANA LITERATURA IN VIRI.....	82

KAZALO TABEL

Tabela 1: Razredi in podrazredi razvrščanja prispevkov glede na njihovo zvrst in specifično vsebino	41
Tabela 2: Razvrstitev analiziranih prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Okvirna in razčlenjena zvrst.....	43
Tabela 3: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Glavna tema.....	46
Tabela 4: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Kdo je avtor prispevka?.	47
Tabela 5: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Kdo govori?	48
Tabela 6: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Vrednotenje brezdomstva	49
Tabela 7: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Kolektivni akter	50
Tabela 8: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Spol akterja ali objekta ...	51
Tabela 9: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Spol avtorja prispevka	51
Tabela 10: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Podpis avtorja prispevka	52

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Seznam analiziranih prispevkov	76
---	----

UVOD

Hiter, intenziven in kompleksen razvoj sodobne družbe, ki je podkrepjen s prav tako pospešenim tehnološkim napredkom, naj tej svoji poti izključuje in pušča ob strani vse več posameznic in posameznikov, ki zaradi najrazličnejših okoliščin tega tempa niso sposobni dohajati. Kljub temu, da *sodobnost* predvsem v zahodnih družbah daje občutek, da ponuja posamezniku množstvo raznolikih izbir, so te izbire v resnici omejene in na voljo le nekaterim posameznikom. Splet okoliščin, v katerih se prepletajo družbeni in individualni dejavniki, tako postopoma določene posameznike vse bolj družbeno izključuje in v skrajni obliki povzroči brezdomstvo. Kot marginalizirana in večkratno družbeno izključena družbena skupina tako praviloma nima dostopa do virov in centrov moči, katerih položaj se reproducira in utrjuje tudi skozi medije. O brezdomcih pa v medijih najpogosteje govorijo drugi, njihovi glasovi pa so zelo redko slišani. Nov pristop k upodabljanju brezdomstva pa je t.i. cestni časopis, ki zaradi svojega načina produkcije in distribucije tej družbeni skupini omogoča učinkovito sredstvo za upravljanje in preseganje stigme. Osrednje zanimanje pričujoče diplomske naloge so medijska upodabljanja in samoupodabljanja brezdomcev.

Pojmovno teoretsko izhodišče diplomske naloge je razdeljeno na dva dela. V prvem delu bom predstavila teorije stigmatiziranja, s pomočjo katerih bom razložila osnovne pojme in koncepte ter predstavila temeljne strategije upravljanja s stigmo. V nadaljevanju bom predstavila cestni časopis, njegove značilnosti ter utemeljila predpostavko, da cestni časopisi omogočajo brezdomcem, ki se vključujejo v prodajo ali v njih objavljajo prispevke, načine za upravljanje in v končni fazi tudi preseganje stigme. Pri teh predpostavkah izhajam in se opiram na slovenski cestni časopis *Kralji ulice*, ki ga v nadaljevanju tudi podrobneje predstavim. Ker je osrednje zanimanje diplomske naloge osredotočeno na medijske reprezentacije brezdomcev, drugi del teoretskega okvira zajema teorije o diskurzu ter osnovne principe kritične diskurzivne analize. S pomočjo slednje bom v raziskovalnem delu diplomske naloge analizirala šest številc cestnega časopisa *Kralji ulice*. V diplomsko nalogo bom vključila raziskavo *Medijski diskurzi o brezdomstvu*¹, s pomočjo katere bom oblikovala raziskovalne dimenzije, kar mi bo v interpretativnem delu omogočilo primerjavo rezultatov.

---

¹ Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007): *Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Ključno raziskovalno vprašanje je, kakšna upodabljanja in samoupodabljanja brezdomcev lahko najdemo v slovenskih tiskanih medijih – na kakšen način o brezdomcih govorijo t.i. *mainstream* mediji in kako se brezdomci (samo)upodabljujejo v cestnem časopisu Kralji ulice. Zanima me, katere so glavne podobnosti in razlike med diskurzivnimi praksami, ki jih najdemo v obeh tipih medijev, kateri tipi diskurzov v cestnem časopisu Kralji ulice ponujajo zrcalno podobo diskurzov o brezdomcih in brezdomstvu, ki jih najdemo sicer v medijih in s tem reproducirajo stereotipne predstave in koncepte tega pojava. Poleg tega me zanima, kolikšen del diskurzivnega prostora v analiziranem cestnem časopisu pripada brezdomcem ter kakšne forme in diskurze za (samo)upodabljanje najdemo v tem časopisu. S pomočjo teh diskurzivnih tipov, ki se pojavljajo, bom ugotovila, katere strategije upravljanja s stigmo brezdomca najdemo v Kraljih ulice.

1 TEORIJE STIGMATIZACIJE

Temeljno pojmovno teoretsko izhodišče pričujoče diplomske naloge je koncept stigme ter načini upravljanja z njo. Referenčno delo, na katerega se bom opirala pri konceptualizaciji pojmov, so Goffmanovi Zapiski o upravljanju poškodovane identitete².

S pomočjo Goffmanove teorije bom opredelila osnovne pojme, predstavila načine upravljanja s stigmo, ki se jih stigmatizirana oseba poslužuje v soočanju z družbo, ter opisala družbeno-kulturno naravo procesa stigmatizacije, ki ne temelji na objektivni lastnosti posameznika, temveč na kompleksnih družbenih, medosebnih odnosih oziroma interakcijah, ki soustvarjajo kriterije, po katerih je neka lastnost razumljena kot nezaželena in manjvredna. Stigma je potemtakem družbeni produkt, ki ga ohranjajo ekonomske, psihološke in socialne koristi, in bo izginila, ko ne bo več potrebe po legitimiranju socialnega izključevanja in segregacije.

Osnovna ideja, ki jo razvija Goffman (1963) v svojem delu, temelji na predpostavki, da šele stigmatizirana oseba s svojim vedenjem omogoča stigmatiziranje in posledično tudi kategoriziranje sebe kot stigmatiziranega posameznika. Zavedne ali nezavedne strategije za preseganje in rešitev identitetnega problema zaznamovanega posameznika se lahko razvijejo šele takrat, ko posameznik tudi sam zase sprejeme določeno stigmo in določi kakšno od svojih osebnih značilnosti za stigmatizirajoč defekt.

1.2 OPREDELITEV POJMA STIGMA

Termin stigma izhaja iz grščine in v svojem izvornem pomenu označuje pečat ali znak, ki so ga vžgali ali vrezali na sužnja, zločinca ali izdajalca z namenom, da bi ga prepoznali na javnih prostorih in se mu izognili. Krščanstvo je izrazu dodalo nov pomen in z njim označevalo pojav božjih ran na telesu. V zgodnji medicini pa se je termin uporabljal za poimenovanje telesnih znakov, ki so posledica psihičnih motenj. V sodobnem vsakdanjem jeziku termin stigma ohranja svoj izvorni pomen zaznamovanosti, vendar se bolj kot na sramotne telesne znake, nanaša na sam atribut sramotnosti in nezaželenosti (Goffman, 1963:11).

---

² Goffman, E. (1963): Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity, London: Penguin.

Goffman (1963:14) stigmatizacijo razvrsti v tri kategorije. Na prvem mestu so *telesne oziroma fizične deformacije*, druge so *individualne osebnostne pomanjkljivosti*, ki se kažejo v šibki volji, prevladujočih in nenaravnih strasteh ter nagnjenjih, prevratnih in rigidnih prepričanjih, kot so na primer zasvojenost, duševne motnje, homoseksualnost, suicidalnost, nezaposlenost, radikalna politična prepričanja ipd., v zadnjo kategorijo umešča *podedovano oziroma skupinsko stigmo*, ki na osnovi rase, narodnosti ali religije prizadene celotno družinsko mrežo oziroma člane nekega rodu.

Če ob različnih tipih stigmatizacije upoštevamo tudi prej omenjeno grško razumevanje stigmatizacije, ugotovimo njene skupne značilnosti: posameznik, ki bi v običajnih socialnih interakcijah lahko bil z lahkoto sprejet, poseduje lastnost, ki vzbuja pozornost in odvrta ljudi, s katerimi se srečuje; pri tem diskreditirajoča lastnost prevlada nad ostalimi lastnostmi. Obenem ta nezaželen atribut potrjuje *normalnost* drugega, ki tega atributa ne poseduje, in tako sam po sebi ni nekaj negativnega ali pozitivnega. Za razumevanje stigmatizacije je torej ključno raziskovanje družbenih odnosov in ne posameznih atributov.

Posamezniku se na podlagi ene pomanjkljivosti pripišejo še druge negativne lastnosti in je pogosto percipiran kot *ne čisto človeški*. Diskriminacije, ki učinkovito in pogosto nenamerno sledijo iz takega razumevanja posameznika z nezaželenimi lastnostmi, drastično zmanjšujejo njegove življenjske možnosti, ga diskvalificirajo iz polne družbene sprejetosti ter ga reducirajo na njegovo posebnost. Ta redukcija postane poglavito orodje za interpretiranje njegovih dejanj in razumevanje njegove identitete. Obenem njegove ostale spodrseljave in napake interpretiramo kot neposreden izraz njegove stigmatizirane drugačnosti. Pri tem gre za konstruiranje ideologije o nevarnosti, ki jo stigmatiziranec predstavlja za *normalne*, s katero opravičujemo svojo nenaklonjenost do njega, ki včasih temelji tudi na ostalih razlikah (npr. družbeni razred). Njegovo defenzivno reakcijo na svojo situacijo interpretiramo kot neposreden izraz njegovega defekta, ki ga tako, skupaj z njegovo reakcijo, dojemamo kot povračilo za nekaj, kar so storili njegovi starši ali njegovo pleme, in tako racionaliziramo naš odnos do njega (Goffman, 1963: 16).

Coleman (v Ule, 1999: 198) pravi, da »stigma predstavlja življenjski pogled: skupek osebnih in družbenih konstrukтов; skupek socialnih zvez in socialnih odnosov; obliko družbene realnosti«. Pravi tudi, da je bila stigma za teoretizacijo težak koncept, kajti »odraža lastnost, proces, obliko socialne kategorizacije in emocionalno stanje«.

Link in Phelan (v Blume 2002: 1) pa definirata stigo v smislu štirih medsebojno povezanih komponent, ki nakazujejo na psihosocialni aspekt stigme: prva komponenta zajema razlikovanje in etiketiranje človeških razlik. V drugi komponenti prepričanja dominantne kulture povezujejo etiketirane posameznike z nezaželenimi lastnostmi – negativnimi stereotipi. Tretja komponenta razvršča etiketirane posameznike v kategorije z namenom vzpostavljanja določene stopnje ločenosti med *nami* in *njimi*. Četrta komponenta označuje diskriminacijo in izgubo statusa, ki ga utrpijo stigmatizirani posamezniki.

1.3 STIGMA KOT IDENTITETA

Goffmanov (1963: 12–13) koncept stigmatizirane identitete izhaja iz izvorne teze, da je stigma identiteta, ki zajema tri kategorije, ki jih posameznik med seboj uravnava: *socialno*, *osebno* in *jaz identiteto*. Pri tem se *socialna identiteta* nanaša na normativna pričakovanja drugih ljudi do posameznika in se deli na virtualno in aktualno socialno identiteto. Virtualna socialna identiteta temelji na karakterizaciji drugih, torej na načinu, kako posameznika vidijo v *efektu* oziroma katere lastnosti glede na skupinsko pripadnost mu pripišejo. Aktualno socialno identiteto pa oblikujejo kategorije in lastnosti, ki jih pri posamezniku dejansko lahko najdemo. Neskladje med obema oblikama socialne identitete je ključnega pomena za razumevanje stigme kot diskreditirajoče lastnosti, saj se normativna pričakovanja pogosto preoblikujejo v zahteve, in če posameznik tem zahtevam ne ugodí, postane zaznamovan.

Stigma v odnosu na lastnost, ki ni družbeno zaželena, torej nastane iz neskladja med virtualno in aktualno socialno identiteto kot odziv na dilemo razlike (Goffman, 1963: 12). Pri tem stigma ne izhaja iz objektivne osebnostne lastnosti posameznika, temveč iz posebnega odnosa med lastnostjo in stereotipom. Iz tega sledi, da je stigma konstrukt, ki ga določajo družbeno oblikovane norme, saj lastnost posameznika sama po sebi ni problematična, če je družbeno-kulturno okolje in posledično posameznik ne prepoznata kot take.

Coleman (v Ule, 1999: 198–202) proces stigmatizacije razlaga podobno, saj pravi, da do njega pride »v mejah psihološko konstruiranih ali dejanskih socialnih odnosov, sama izkušnja pa odraža relativne primerjave, kontrastiranje zaželenih in nezaželenih razlik«. Primerjamo lahko šele, ko občutimo razliko; posledica socialne primerjave je stigmatizacija ali občutek stigmatiziranosti. Stopnja stigmatizacije je odvisna tudi od tega, kako nezaželena je razlika v

določeni družbeni skupini. Proces stigmatizacije je povezan »z vedenjskimi (socialna kontrola), čustvenimi (strah, odpor) in kognitivnimi (percepcija razlik, socialna kategorizacija, stereotipiziranje) komponentami stigme«.

1.4 STIGMA KOT DRUŽBENO-KULTURNI KONSTRUKT

Analiza družbenih, kulturnih in zgodovinskih dejavnikov je nujen okvir preučevanja stigme. Norme in vrednote, ki obstajajo v določeni družbi, določajo svojim pripadnikom sprejemljive lastnosti in vedenje. Vsaka družba namreč vzpostavlja mehanizme socialne kontrole, ki zagotavljajo, da se posamezniki v družbi tem normam in vrednotam podrejajo. V kolikor jim to ne uspeva, jih družba sankcionira tako, da s stigmo legitimizira izločenost posameznika. Stigma tako postane univerzalni družbeni koncept, kljub temu pa so vrste stigmatizacij in dejavniki, ki stigmo konstituirajo, kulturno in zgodovinsko relativni. Slednje kaže na vpliv kulturnih norm, vrednot in struktur, ki konstituirajo vsakdanje razumevanje posameznikovega sveta po principu samoumevnosti in kot nezaveden proces. Stigma se tako definira kot »refleksija kulturnega konteksta znotraj procesa kategorizacije« (Goffman, 1963: 166). Kar je stigmatizirano v nekem družbenem ali zgodovinskem obdobju, lahko v drugem obdobju postane zaželena norma.

Stigmo je nujno potrebno povezati tudi s strukturno neenakostjo, ki je značilnost vsake družbe, tudi tiste, ki poudarja enakost kot pomembno vrednoto. Družbena struktura in vrednotni sistem namreč v družbi določata, kdo poseduje več družbene moči in kakšna je oblika te moči. Več moči in vpliva določena družbena skupina ali posamezniki posedujejo, bolj lahko ostalim pripadnikom družbe vsiljujejo svoje norme, vrednote in prepričanja. Z močjo in avtoriteto lahko dosežejo t.i. *institucionalizacijo* stigme, ki stigmatiziranim posameznikom ovira dostop do ekonomskih, političnih, izobraževalnih in družbenih institucij. Za stopnjo stigmatizacije, ki jo bo posameznik doživel, je ključna njegova pozicija na družbeni lestvici. Pripadniki marginaliziranih družbenih skupin, ki prepoznavno kažejo svoj status skozi jezik, izgled in vedenje, v interakciji z javno institucijo tako izpadejo kot drugorazredni državljani, medtem ko so osebe z določenim družbenim vplivom lahko za nenavadno vedenje celo nagrajene, ali označene kot *ekscentrične* (Goffman, 1963: 173).

Goffman (1963: 163) poudarja, da pojav stigmatiziranja ne temelji na dveh ločenih, neprehodnih kategorijah – stigmatiziranec in *normalen*, temveč na dvoplastnem družbenem procesu, v katerem je vsak posameznik v določenih obdobjih svojega življenja vključen v obe kategoriji. *Normalni* in stigmatizirani tako nista osebi, ampak perspektivi. Vsak posameznik se lahko znajde v situaciji, ko se zaradi kakšne od svojih značilnosti počuti stigmatiziran ali izključen. Torej se mora vsakdo naučiti voditi stigmatizirano identitetno politiko, kajti kriterijev normalnosti preprosto ni mogoče v celoti izpolniti, saj so protislovni.

Identitetna politika stigmatiziranca je ena temeljnih vedenjskih strategij vseh ljudi, le da se tega največkrat ne zavedamo in svoje strahove in bojzani toliko bolj projiciramo v tiste, ki jih imamo za *nenormalne*. Vsakdo mora zato obvladati strategijo *normalne identitete* in tudi strategijo *nenormalne identitete*, pri čemer je normalnost prav tako nekakšna socialna igra, igra vlog, kakor nenormalnost, le da tisto, kar je pri nenormalnem vedenju tako poudarjeno, pri normalnem ne stopi v ospredje ali se sploh ne opazi (Ule, 2000: 185–186).

»Ljudje imajo iracionalen občutek, da bodo zmanjšali tveganje za pridobitev stigme, če se bodo izolirali pred stigmatiziranimi posamezniki, ter da lahko z izolacijo posameznikov izolirajo tudi problem. Če se za stigmo ne zmenijo, se lahko odgovornost za njen obstoj prenese drugam. Poskrbeti, da se stigmatizirani čutijo odgovorne za svojo lastno stigmo, omogoča nestigmatiziranim, da opustijo breme za ustvarjanje pogojev, ki stigmo obdajajo« (Coleman v Ule 1999: 211).

Stigma je torej identiteta, ki je posameznik noče, vendar se je ne more znebiti in je zavreči, dokler tega ne stori okolje, ki to identiteto proizvaja. Ker se stigma vzpostavi z odnosom okolja, lahko samo tako spet izgine. Ohranja se kot družbeni problem, s svojo socialno uporabnostjo pa kot sredstvo za nadzor določenih skupin populacije ter sredstvo za zagotavljanje in reproduciranje obstoječih razmerij družbenih moči.

Preučevanje izkušnje stigme znotraj življenjskega poteka omogoča boljše razumevanje pomena stigme za osebni razvoj, saj njen pomen ni konstanten, temveč skozi življenjski potek narašča in upada. Prav tako so posledice stigme lahko paradoksne, saj po eni strani jemljejo stigmatiziranemu človeške lastnosti, po drugi strani pa nanj delujejo spodbujajoče.

1.5 UPRAVLJANJE S STIGMO IN IDENTITETNE STRATEGIJE

Stigmatizirane osebe razvijejo različne načine upravljanja s svojo stigmo in napetostjo v odnosih, ki iz nje izhaja, oziroma kontrole informacij o svoji stigmatizaciji. Stigmatizirani in osebe, s katerimi prihajajo v interakcijo, v medsebojnem odnosu doživljajo neugodje in čustvene odzive (odpor, gnus, strah, pretirana prijaznost), zato se na obeh straneh razvijajo strategije za preseganje tega občutka (Goffman, 1963: 23). Strategije upravljanja s stigmo omogočajo kontinuiteto družbene interakcije in so učinkovito izhodišče za individualne akcije. Glavni strategiji upravljanja s stigmo, ki ju identificira Goffman (1963: 57) sta: upravljanje z neodkrito in nečitno diskreditirajočo informacijo o sebi – *skrivanje* (passing) in upravljanje z napetostmi, ki jih generirajo socialni kontakti – *prikrivanje* (covering).

Goffman (1963: 12) razlikuje med tistimi, ki posedujejo stigmo, ki je očitna ali znana, (discredited) in tistimi, katerih stigma ni očitna niti znana (discreditable). V primeru, ko stigma ni popolnoma vidna, se posameznik vedno znova znajde v dilemi, ali jo razkriti oziroma kako prikriti določene informacije o sebi, ki bi ga lahko diskreditirale, saj se kljub svoji pomanjkljivosti (v smislu osebne identitete) želi predstaviti kot poseben, enkratni pripadnik družbe. Stigmatizirani posameznik mora torej voditi občutljivo identitetno politiko usklajevanja med virtualno in aktualno socialno identiteto ter virtualno in aktualno osebno identiteto ter med socialno in osebno identiteto.

Stigmatizirani posameznik postane *situacijsko osveščen* (situation conscious) in nenehno na preži za možne diskreditirajoče situacije, kar ima zanj realne posledice. V t.i. *mešanih interakcijah* med *normalnim* in stigmatiziranim posameznikom je ena izmed strategij, ki se je lahko poslužujeta oba akterja, izogibanje kontaktu. Kar posledično pri stigmatiziranemu posamezniku lahko pripelje do poglobljanja njegove odtujenosti in izključenosti ter v sovražnost in depresivnost. Njegove interakcijske aktivnosti zaznamuje občutek ambivalence, saj je nenehno v dvomih, kako bo sprejet, ter se sprašuje, ali je deležen določene obravnave zaradi svojih osebnostnih značilnosti ali negativnih stereotipov, ki se pripisujejo njegovi kategoriji. Tako je pogosto vse, kar naredi ali pove, interpretirano znotraj njegove stigmatizacije. V okviru negativnih stereotipov, ki veljajo za njegov skupino, se interpretirajo tudi njegove napake in ostale pomanjkljivosti ter služijo za opravičevanje njegovega marginaliziranega položaja (Goffman, 1963: 23–26).

Posameznik svoj marginaliziran položaj opravičuje z lastnostmi, zaradi katerih ga družba izloča oziroma etiketira, in ob tem reagira na različne načine: v nekaterih primerih se posameznik trudi popraviti tisto, kar sam zaznava kot objektivni razlog stigmatizacije (npr. plastična operacija fizično deformirane osebe), svojo pomanjkljivost kompenzira na drugih področjih, vzpostavi obrambni mehanizem, s katerim reinterpreterira svojo socialno identiteto in jo prilagodi lastni realnosti, stigma lahko uporablja kot izgovor za izogibanje obveznostim in družbenim odgovornostim. Stigma lahko razume tudi kot blagoslov, ki mu omogoča posebna izkustva (Goffman, 1963: 19–22).

V želji preseči identitetni konflikt, stigmatiziran posameznik išče doktrine in racionalne razlage za svoj položaj. Gre za refleksijo stigme – strategijo, ki se je posameznik poslužuje z namenom soočiti se z razlogi svoje drugačnosti. Ena izmed možnih reakcij je tudi prevzemanje stigme in poistovetenje z njo, v smislu, da posameznik dejansko postane tak, za kakršnega ga imajo drugi (Goffman, 1963: 132–134).

Možna reakcija na stigmatizacijo je tudi neformalna sprememba osebnega imena in uporaba psevdonima ter preselitev v večje mesto, kjer je stopnja neformalne socialne kontrole nižja (Goffman, 1963: 76, 100). Obe omenjeni strategiji izvirata iz teorije o referenčni skupini, ki nakazuje na sentimentalno zaskrbljenost posameznika za ohranitev dobrega imena pri ljudeh iz njegove preteklosti. Uporaba privzetega imena, psevdonima ali preimenovanje nakazuje na posameznikovo oddaljevanje od njegove osebne identitete in nakazuje na določen razdor med njegovo sedanostjo in preteklostjo. Kadar za podpisovanje uporablja svoje inicialke ali ohrani kak drug aspekt osebnega imena, posameznik na ta način ohranja določeno stopnjo svoje *jaz identitete* (Goffman 1963: 130).

Na odločitev, katero od dveh glavnih strategij bo posameznik izbral, vpliva več faktorjev: evidentnost oziroma očitnost stigme, stopnja, do katere je stigma pozornost vzbujajoča, ter *fokus zaznave* (perceived focus), ki določa, do kakšne mere neka stigma diskvalificira lastnika (Goffman, 1963: 65–66).

Skrivanje je strategija, ki se je poslužujejo tisti posamezniki, katerih stigma ni očitna ali vidna na prvi pogled. *Normalnost* je v družbi zaželena in nagrajevana, zato vsi, ki imajo možnost svojo diskreditirajočo lastnost skrivati, pogosto izberejo to strategijo. Konflikt med

iskrenostjo in dostojanstvom je namreč pogosto rešen v prid slednjemu. Stigmatizirana oseba tako prične živeti nekakšno dvojno življenje, kjer se vzpostavi dve nasprotni si skupini – manjša skupina, ki ji stigmatizirani pove vse in ga dejansko pozna, ter druga skupina, ki jo predstavlja večina ljudi, pred katerimi posameznik informacije selekcionira, zato ga pozna le omejeno. Posledično se pojavi delitev njegove socialne identitete, torej načina, kako ga vidijo drugi. Zaradi laži, ki so potrebne za vzdrževanje podobe o sebi, se zapleta v vedno nove situacije, ko je prisiljen lagati, zaradi česar se njegova stigma pogloblja. Pri tem je negotovo, ali so drugi njegovo stigmo zaznali in ali želijo, da se stigma razkrije, kar je posebej izrazito v odnosih z ljudmi s podobno stigmo. Zelo verjetno je namreč, da bo oseba s stigmo razkrivanje stigme zavračala, kajti če hoče skriti svojo pomanjkljivost, želi, da jo skrijejo tudi ostali (Goffman, 1963: 106–109).

Običajne tehnike, ki se jih poslužuje oseba s skrivnim defektom pri upravljanju s ključnimi informacijami o sebi, so: skrivanje ali uničenje znakov, ki so simboli stigme, zavračanje pripomočkov, namenjenih ublažitvi posledic določenih hendikepov, ker so obenem simboli stigme, ter predstavljanje simbolov stigme kot atributov nečesa drugega, manj diskreditirajočega (Goffman, 1963: 114–117).

Kot posledico skrivanja Goffman omenja visoko psihološko ceno, ki jo plača posameznik, ki svojo stigmo skriva zaradi nenehnega strahu, da bo razkrinkan in potem dvojno obsojen: ker poseduje stigmatiziran atribut ter ker je lagal in ga skrival. Poleg tega je nenehno razpet med dvema svetovoma: v svoji novi skupini se počuti odtujeno, po drugi strani pa ga razjedajo občutki krivde zaradi nezvestobe in izdaje svoje stare skupine. Skrivanje od njega zahteva nenehno organiziranje in sprotno krmarjenje dejavnosti, ki jih ostali izvajajo spontano (Goffman, 1963: 109).

Strategijo prikrivanja stigme uporabljajo tisti stigmatizirani posamezniki, katerih stigma je sicer očitna ali znana, a z namenom reduciranja napetosti, do katerih prihaja v družbenih interakcijah, svojo stigmo prikrivajo ali zakrivajo. Čeprav je posameznikova pomanjkljivost znana, ni potrebno, da je v središču pozornosti ali pozornost vzbujajoča. Tehnike, ki se jih posamezniki poslužujejo pri prikrivanju, so podobne tehnikam skrivanja: skrb za socialno informacijo, ki se lahko po naključju poveže s stigmo (umazana in zanemarjena obleka pri brezdomcu), omejevanje vidnosti tistih pomanjkljivosti, ki se takoj povezujejo s stigmo

(asimilativne tehnike etničnih manjšin), ter natančno organiziranje socialnih situacij na način, da je stigma čim manj očitna (Goffman, 1963: 125–127).

Zanimiv je tisti tip stigme, ki njenega lastnika postavlja v situacijo, ko določeni skupini svojo stigmo vedno prikriva (policija, znanci, družinski člani), drugi skupini pa jo nenehno razkriva (mimoidoči, partnerji, klienti). V to skupino stigmatiziranih posameznikov Goffman uvršča: prostitutke, homoseksualce, berače, odvisnike itd. (Goffman 1963: 92). Beračenje od posameznika tako zahteva samostigmatizacijo, saj mora biti njegova stigma (oziroma revščina) mimoidočim čim bolj vidna. Posameznik namerno ali nenamerno nosi simbol stigme na vidnem mestu, in tako javno razglša svojo pomanjkljivost, saj mora pri mimoidočih vzbuditi usmiljenje.

Ker stigma na poseben način organizira in strukturira posameznikov prostor, je tudi vprašanje razkritja vezano na situacijski kontekst. Posameznik s stigmo se lahko znajde v treh vrstah prostorov: v *prepovedanih prostorih*, kjer bi bil v primeru, če bi se tam pojavil, izključen; v *civilnih prostorih*, kjer bi se ljudje do njega obnašali previdno in ravnali z njim, kot da je sprejet, čeprav v resnici ni; ter *zaščitniški* prostori, kjer mu stigme ni potrebno skrivati – ti prostori so mnogokrat dovoljeni samo družbi ljudi z enako stigmo, diskreditacija oseb s stigmo pa se pojavi, če v prostor vstopi *normalna* oseba (Goffman, 1963: 102–103).

Izhajajoč iz predpostavke, da stigmatiziran posameznik prevzame identitetne standarde in prepričanja širše družbe, ki mu služijo za okvir samoumestitve in samoidentifikacije, kljub dejstvu, da jih ne more v celoti izpolniti, je njegova tendenca k stratificiranju članov njegove skupine glede na stopnjo očitnosti njihove stigme logična in razumljiva. Pogosto posameznik v obravnavanju drugih, katerih stigma je bolj očitna, prevzame in posnema vedenje *normalnih* (Goffman, 1963: 130).

Ena izmed strategij upravljanja in obenem preseganja stigme je združevanje v interesne, akcijske in samopomočne skupine, nacionalna združenja in mreže, ki je pomembno tako z vidika posameznika kot celotne družbe ali skupnosti. Tovrstno združevanje posameznikov, ki pripadajo neki kategoriji, omogoča povezovanje, širjenje socialnih mrež, proizvaja občutek pripadnosti in poistovetenja ter opolnomoča sicer izključeno družbeno skupino. Glavna naloga predstavnika, ki je glasnik določene skupine, je zastopanje interesov skupine ter delovanje v smeri destigmatizacije ter implementacije milejše označbe za skupino, ki jo

reprezentira. Govorimo lahko o profesionalizaciji stigme, ki ima dve glavni funkciji: funkcijo opozarjanja na problematiko ter funkcijo participacije v javnem prostoru, ki implicitno sporoča, da je določena družbena skupina vredna pozornosti. Skupine z določeno stigmo pogosto izdajajo tudi publikacijo, ki pripadnikom te skupine omogoča kulturno in družbeno participacijo, saj jim omogoča izražanje in opisovanje svojega položaja in stališč na način, ki ga sami izberejo (Goffman, 1963: 35–40).

Osrednje zanimanje te diplomske naloge je cestni časopis, ki ga na podlagi omenjenega Goffmanovega razumevanja strategij za upravljanje razlagam kot sredstvo za upravljanje s stigmo. V nadaljevanju bom predstavila nekatere značilnosti in posebnosti tega medija ter podrobneje razložila, zakaj in kako je lahko sredstvo za upravljanje s stigmatizirano identiteto.

2 CESTNI ČASOPIS

Dekleva in Razpotnikova (2007a: 115) ugotavljata, da je »problematika brezdomstva kompleksna in predstavlja večdimenzionalen sklop individualnih in družbenih vzrokov, oblik socialne izključenosti, odzivov družbe, bolj ali manj utrjenih procesov ter vzorcev medosebnih in drugih družbenih odnosov. Obravnavanje brezdomstva je zato zapleteno in ne more enostavno povzročati velikih in hitrih sprememb, če se pri tem ne spreminjajo tudi družbeni odnosi in makro razmere.« Na področju brezdomstva se zato pogosto razvijajo zelo minimalistični pristopi, ki izhajajo iz načela nizkega praga, ki je predpogoj za doseganje te težko dosegljive populacije .

V zadnjih desetletjih se je v več državah pojavila nova oblika delovanja na področju brezdomstva – brezdomski oziroma cestni časopisi. Skupni so jim: inovativnost, pristop nizkega praga, omogočanje ekonomske in kulturne participacije ter hkratno naslavljanje brezdomcev in širše družbe. Njihova glavna značilnost pa je, da temeljijo na principu participacijske komunikacije, kar pomeni da jih (so)ustvarjajo, (so)oblikujejo in distribuirajo brezdomci in ostali socialno ogroženi. Osnovni namen časopisa je brezdomcem omogočiti pridobivanje dohodka na legitimen način in z lastnim delom, kot alternativa beračenju in drugim družbeno manj sprejemljivim načinom pridobivanja denarja socialno ogroženih delov prebivalstva. S prodajo si tako nabirajo delovne izkušnje ter se preizkušajo pri konstruktivnem vključevanju v družbo. Prodajalci kupijo časopis relativno poceni in ga potem prodajajo po mestnih ulicah – precejšen delež od prodaje obdržijo prodajalci, ostalo porabi neprofitna organizacija, ki časopis izdaja, za tisk in pripravo naslednje številke oziroma sredstva namenja podporam za brezdomce in socialno izključene.

»Ekonomske vidike participacije se nanaša najprej na možnost zaslužka samega po sebi, v simbolnem smislu pa na občutek služenja z delom, ne pa beračenjem. Participacija v prodajnih dejavnostih pomeni imeti občutek, da si človek služi denar enako ali podobno kot drugi, ki nekaj prodajajo. Cestna prodaja pa za marsikoga pomeni tudi priložnost za vzpostavljanje stikov z drugimi ljudmi, za bežen vsakodnevni klepet, ki je podoben klepetu med enakovrednimi udeleženci, ki ga imajo drugi ljudje v svojih različnih vsakodnevnikih izmenjavah. Ta vsakodnevna interakcija omogoča premagovanje občutka izolacije in odtujenosti in tudi dejansko predstavlja premagovanje izolacije in odtujenosti, ki je značilna

za precejšen del brezdomcev. Te interakcije lahko pomenijo svojevrsten most, odpirajo vrata za morebitne vzpostavitev drugih stikov in interakcij, morda vstopa v druge delovne odnose itd.« (Dekleva in Razpotnik 2007b: 177).

Cestni časopisi so alternativen medij, katerega glavni namen je spreminjanje socialnih okoliščin v smeri izboljšanja, kar počnejo preko opisovanja in objavljanja konkretnih primerov in dokazov ekonomske nepravičnosti. Zaradi načina produkcije in distribucije, ki sta podprta z idejo ekonomske pravičnosti, jih lahko razumemo kot instrument progresivne družbene spremembe. Gre torej za vrsto medijskega aktivizma, ki opozarja na očitne razlike v moči med tistimi s precejšnjim ekonomskim, materialnim in simbolnim kapitalom in tistimi z malo ali nič dostopa do teh resursov.

Leta 1991 se je kot prvi cestni časopis pojavil londonski *The Big Issue*, ki je najprej izhajal kot mesečnik, pozneje kot tednik. V naslednjih letih je začel izhajati še v Avstraliji, Južni Afriki in Namibiji. Po začetnem uspehu v Angliji so se cestni časopisi začeli hitro širiti. Leta 1994 je nastala mednarodna mreža cestnih časopisov (INSP), v katero je vključenih 45 časopisov iz 27 držav po svetu. Po podatkih Severnoameriške zveze cestnih časopisov (NASNA) na svetu izhaja več kot sto cestnih časopisov v letni nakladi nad 38 milijonov. Cestne časopise izdajajo tudi naše sosednje države. V Avstriji jih izhaja pet: *Apropos* v Salzburgu, *Augustin* na Dunaju, *Kupfermuckn* v Linzu, *Megaphon* v Grazu in *Zwanger* v Innsbrucku. V Italiji izdajajo *Terre Di Mezzo* in *Altreconomia*, na Madžarskem pa *Flaszter*. Ulični časopisi izhajajo tudi na Češkem, v Pragi *Novy Prostor*, ki je zelo uspešen, na Slovaškem *Nota Bene*, v Rusiji *Na Dney*, na Poljskem izdajajo časopis z imenom *Barka* (Dekleva in Razpotnik, 2007a: 115–116).

Vsebinsko cestni časopisi pokrivajo: različne socialne tematike, teme iz sveta zabave, kulture, umetnosti, intervjuje z znanimi in manj znanimi osebnostmi (tudi brezdomci), strokovne članke ter precej literarnih in grafičnih izdelkov brezdomcev. Nekateri časopisi zaposlujejo profesionalne novinarje, drugi v ustvarjanje vključujejo predvsem brezdomne in socialno izključene osebe. Variirajo od manjših publikacij do priljubljenih tednikov, ki pokrivajo najširšo tematiko splošnega interesa. Svojim prodajalcem ponujajo najrazličnejša usposabljanja; nekateri jim omogočajo tudi zaposlitev ter razvijajo celostne oblike socialnega dela s to populacijo.

Finančna konstrukcija izdajanja časopisov je različna, sredstva za delovanje črpajo predvsem iz prihodkov od prodaje, nekateri časopisi tudi iz oglaševanja, iz različnih dotacij državnih in dobrodelnih fundacij; pomagajo si tudi z iskanjem donatorjev ali sponzorjev.

2. 1 CESTNI ČASOPIS KOT OBLIKA UPRAVLJANJA S STIGMO

Revščina in brezposelnost v sodobnih družbah vse manj sledita razrednim stereotipom, vse bolj se individualizirata, vse težje ju identificiramo in vse manj sta *usoda razreda*. Družbeno vključevanje v sodobnosti temelji na posameznikovi kreativni vlogi, mobilizaciji in fleksibilizaciji osebnosti ter na poistovetenju posameznika s svojim delom ali dejavnostjo. Strateško načrtovanje življenjskega poteka in profesionalne kariere ga dela bolj občutljivega na spremembe ter bolj globalno vpetega. Družbeno izključevanje pa temelji na novih oblikah individualizirane revščine, ki ju bolj kot materialna deprivacija označuje pomanjkanje alternativ, motivacije ter ogroženost v socialnih odnosih v vseh možnih relacijah – tako z institucijami kot v medsebojnih odnosih. Individualizirano revščino označujejo pretežno tiste oznake, ki se lepijo na posameznika kot njegove osebne lastnosti in odločitve, ki jih ponotranji in tako še toliko bolj poglobi svoj občutek življenjske neuspešnosti ter občutke krivde za svoj neugodno življenjsko situacijo. Tako ostaja brez ekonomskega, socialnega, kulturnega in psihološkega kapitala, s katerim bi se soočal s marginalizacijo in alienacijo. Tako postaja vse bolj globalno izločen in izključen iz glavnih družbenih tokov (Ule 2000: 47–49).

Stigma brezdomca temelji na stereotipnih in enoznačnih predstavah problematike, ki ta pojav razlaga kot posledico napačnih individualnih odločitev ali prostovoljne izbire takšnega načina življenja. Običajno se o brezdomcih govori kot o klošarjih, beračih, odvisnikih od alkohola in drog, lenuhih – osebah z družbenega dna, ki kršijo družbeni red in se zato v njih ne izplača veliko vlagati. Tovrstne razlage med drugim temeljijo tudi na neoliberalni ideologiji, ki na podlagi *strukturne pozabe* zagovarja idejo individualne odgovornosti in avtonomnosti posameznika. Gre za politizirano podobo revščine, ki ustvarja določene probleme in intervencije ter utrjuje dojemanje vidne revščine kot posledico osebnih neuspehov. Ima pa več funkcij: opravičuje ter racionalizira brezdomstvo in revščino ter deluje kot sredstvo družbenega nadzora in discipliniranja ostalih članov družbe, ki jim takšne razlage obenem tudi utrjujejo njihov družbeni položaj in lastništvo.

Soustvarjanje in prodaja cestnega časopisa omogočata posameznikom, ki so sicer izključeni iz ostalih družbenih sfer, prostor ekonomske, kulturne in socialne participacije ter sredstvo za upravljanje s stigmatizacijo in preseganje le-te. Objavljanje prispevkov v cestnem časopisu zahteva od brezdomnega posameznika določeno stopnjo samostigmatizacije oziroma sprejetja identitete brezdomca ter pripravljenost javnega izpostavljanja te identitete, če se ta isti posameznik pod svoj prispevek podpiše s polnim imenom in priimkom. Gre torej za strategijo upravljanja s stigmatizacijo, podobno kot v primeru prikrivanja ali zakrivanja svoje prave identitete (podpisovanje s psevdonomom ali inicialkami). Proces sprejemanja identitete brezdomca in soočanja z njo pa sta seveda odvisna od spleta dejavnikov in okoliščin posameznika – paleta strategij in možnosti je široka in pisana. Prodaja časopisa do določene stopnje temelji na sočutju in solidarnosti, ki naj bi mimoidoče motivirala za nakup časopisa – pripadnost brezdomski in socialno izključeni družbeni skupini je nekako pričakovana s strani kupcev oziroma javnosti. Nekateri se v prodajo zaradi strahu pred stigmatizacijo ne vključujejo, spet drugim prodaja cestnega časopisa Kralji ulice pomeni pozitivno stigmatizacijo in jim vključevanje v družbeno odmevno in dobro sprejeto dejavnost pomeni veliko, saj s tem gradijo svojo pozitivno samopodobo. Prav tako ni nujno, da vsi brezdomci svoj položaj dojemajo kot stigmatizirani, niti položaj brezdomca ne pomeni za vse nekaj negativnega in nezaželenega. Nekaterim prodaja služi zgolj kot legitimno sredstvo za služenje denarja in se v ostale aktivnosti in soustvarjanje časopisa ne vključujejo, drugi pa se v prodajo časopisa ne vključujejo in so aktivni le pri ustvarjanju člankov in uredniškem delu. Lahko bi rekli, da je od vsakega posameznika, njegovih želj, motivacije in okoliščin odvisno, katero od mnogih strategij za upravljanje s stigmatizacijo, ki jih ponuja cestni časopis, bo izbral. Načeloma pa mu aktivno in konstruktivno vključevanje v prodajo in/ali ustvarjanje omogoča določeno platformo za aktivacijo v smeri družbenega, kulturnega in ekonomskega vključevanja in tako v končni fazi strategije in orodja za upravljanje in preseganje stigme brezdomca kot pasivnega in v usodo vdanega marginalca.

Objavljanje člankov, risb in poezije jim omogoča večjo družbeno vpletenost, možnost identifikacije in samoreflektivnosti ter jim daje *a priori* privilegirano diskurzivno izhodišče, ki pa omogoča delovanje v smeri destigmatizacije. Ta vidik je za to populacijo, ki je sicer izključena tudi iz polj pripovedovanja o sebi in so njihovi glasovi sicer v medijih redko predstavljeni, izjemnega pomena. Javno odpiranje tem, povezanih z brezdomstvom in življenjem na ulici, pa omogoča spreminjanje družbenega odnosa do brezdomstva v smeri

razvoja solidarnosti in vzpostavljanja ugodnejših pogojev v skupnosti za ponovno vključevanje brezdomcev. Flaker (1993: 47) proces vzpostavljanja dialoga med stigmatizirano oziroma deviantno družbeno skupino in širšo javnostjo imenuje »stigma spregovori«, pri čemer se vsebina tega dialoga razume kot ena izmed »legitimnih možnosti artikulacije posameznih tem, ki obenem kaže družbi reflektivno – zrcalno podobo njenih mehanizmov izključevanja in vključevanja«.

Poleg tega, da jim prodaja zagotavlja legitimen vir zaslužka ter možnost razvijanja delovnih izkušenj in navad, vključevanje brezdomcev v družbeno odmevno in sprejeto dejavnost predstavlja pozitivno izkušnjo, ki posledično izboljšuje njihovo samopodobo in samospoštovanje. Prav tako ni zanemarljiv vidik vključevanja, povezovanja in sodelovanja z organizacijo, ki izdaja časopis in organizira ostale dejavnosti, saj tem ekstremno in večkratno družbeno izključenim osebam omogoča pletenje in širjenje socialnih mrež preko komuniciranja s kupci in bralci časopisa, strokovnimi delavci ter nenazadnje z ostalimi brezdomci. Osamljenost, odtujenost in odsotnost socialnih mrež so namreč poleg materialne prikrajšanosti temeljne dimenzije brezdomstva. Takšno povezovanje in združevanje jim omogoča refleksijo svoje situacije in identitete, daje jim možnost za kolektivno družbeno akcijo ter možnost organiziranega delovanja in izvajanja pritiska na centre moči (institucije, zakonodajalce) v smeri večje solidarnosti, enakopravnega obravnavanja in politik, ki bi problematiko reševale celostno, ne le opravičevale njihov položaj.

Projekt cestnega časopisa pa ni usmerjen le v ranljivo skupino brezdomcev samih, pač pa je usmerjen v celotno skupnost, saj angažira in povezuje brezdomce, strokovnjake, ki se z brezdomci ukvarjajo, ter bodoče strokovnjake – študente pa tudi širšo javnost, mimoidoče, katerim je časopis prvenstveno tudi namenjen. V tem pogledu je pomeben zlasti vidik zmanjševanja škode, ki jo povzroča brezdomstvo brezdomcem samim in celotni skupnosti (npr. zmanjševanje kriminala, informiranje ...). Namen časopisa je – bolj kot pomoč brezdomcem – poskus v smislu *pomoč za samopoč*, saj je njegov primarni cilj bolj aktivna in družbeno sprejemljiva participacija te skrite in najbolj socialno izključene populacije v javnem življenju brez utopičnih pričakovanj po takojšnji rešitvi strukturnih problemov, ki povzročajo brezdomsko problematiko, ali po spremembi njihovega načina življenja.

2.2 CESTNI ČASOPIS KRALJI ULICE

Začetek projekta Kralji ulice sega v leto 2004, ko je skupina raziskovalcev – visokošolskih pedagogov ter študentov socialne pedagogike na Pedagoški fakulteti v Ljubljani v okviru predmeta Delo z brezdomci izvedla projekt terenskega dela, ki se je zaključil s projektom *24 ur bivanja z brezdomci*. Špela Razpotnik in Bojan Dekleva sta leta 2005 izvedla raziskovalno nalogo *Problematika brezdomstva v Ljubljani*, v okviru katere sta na osnovi vzpostavitve obsežnih terenskih izkušenj in navezanih stikov z brezdomci, izvedla akcijski pilotski projekt – brezdomski oziroma cestni časopis. Leta 2005 je tako izšla prva, poskusna številka Kraljev ulice. Idejo cestnega časopisa so tako brezdomci kot širša javnost zelo pozitivno sprejeli. Tako je prva številka v treh ponatisih izšla v skupaj 2800 izvodih in v prodajo pritegnila 62 prodajalcev.

Navdušenjenje, pripravljenost sodelovati in zaupanje, ki so ga izkazali brezdomci, ter dober odziv bralcev in širše javnosti so prispevali k odločitvi, da se projekt izdajajnja časopisa nadaljuje in prične kandidirati na najrazličnejših razpisih za pridobivanje finančnih sredstev.

Septembra 2005 je bilo ustanovljeno *Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice*³ ter *Univerza pod zvezdami*, ki je odprta in alternativna oblika izobraževanja, namenjena predvsem ljudem, ki so sicer zaradi različnih razlogov izključeni iz ostalih formalnih in neformalnih oblik izobraževanja. Pod okriljem *Univerze pod zvezdami* Društvo Kralji ulice kontinuirano organizira socialne, kulturne in izobraževalne delavnice.

Julija 2006 je društvo pridobilo distribucijski dnevni center na Poljanski cesti, ki je obenem tudi uredništvo časopisa. Center je namenjen prevzemanju časopisa, najrazličnejšim dejavnostim in delavnicam, druženju, sestankom in ostalim aktivnostim, ki jih razvija društvo z namenom čim bolj celovitega socialno-pedagoškega dela na področju brezdomstva in ostalih socialno izključenih delov populacije, ter brezdomcem omogoča prostor, kjer lahko bolj kakovostno osmislijo svoj čas. Do februarja 2008 je društvo izdalo 21 številk cestnega časopisa Kralji ulice, dva ulična Kraljedarja ter tematsko stipovsko prilogo *Street Strip-nik*.

Časopis Kralji ulice izhaja mesečno v nakladi 10 000 izvodov, ki jih prodajalci prodajajo predvsem v Ljubljani, vendar tudi v Mariboru, Celju, Slovenski Bistrici ter na Primorskem.

---

³ V nadaljevanju Društvo Kralji ulice.

Prodajalcem ponujajo usposabljanje za prodajo ter jih, preden se vključijo v prodajo, seznanijo s pravili prodaje. Brezdomci in ostali socialno izključeni zainteresirani posamezniki so vključeni v vse faze ustvarjanja časopisa: so člani uredniškega odbora, sodelujejo pri zbiranju in ustvarjanju prispevkov ter v tehnični pripravi časopisa na tisk. Uredniški odbor ter strokovno ekipo društva sestavljajo strokovnjaki iz različnih področij, ki združujejo kompetence terenskega, organizacijskega, uredniškega, pedagoškega, socialnega in marketinškega delovanja.

Rdeča nit časopisa je brezdomstvo in življenje na ulici, socialna izključenost; obravnava pa tudi ostale tematike, kot so odvisnosti, kriminalizacija, nasilje, socialna izrinjenost, zaposlovanje, družinska in odnosna problematika, socialne službe in službe pomoči ipd. Vsebinsko ponuja časopis torej širok nabor zgodb, anekdot, pripovedi, refleksij, razmišljanj, slikovnega gradiva, pesmi, strokovnih prispevkov, poročil in drugih gradiv, ki z različnih zornih kotov in iz prve roke osvetljujejo brezdomstvo pri nas. Večino člankov prispevajo brezdomci, ostalo pa drugi avtorji, ki se zanimajo za omenjeno problematiko ali se z njo strokovno srečujejo.

Cilji in usmeritve časopisa Kralji ulice so naslednji: širši javnosti predstaviti življenje brezdomcev in njihovo kulturo na izvirni avtentični način, zato so njihovi prispevki pogosto objavljeni v slengu; vključevati čim več brezdomnih in socialno izključenih posameznikov v javno življenje preko sodelovanja v procesu nastajanja časopisa ter jih informirati o možnih oblikah pomoči zanje. Poleg tega pa časopis ponuja tudi strokovno in kulturno-umetniško refleksijo problematike ter želi o njej vzpostaviti odprt dialog v širši javnosti ter spodbujati solidarnost.

Splošna usmeritev časopisa Kralji ulice je v skladu z njegovim naslovom promovirajoča in neobsojajoča do te družbene skupine. Celoten koncept temelji na opolnomočanju in zagovorništvu, ki je v skladu s strokovnimi usmeritvami društva edini način za spoznavanje, pomoč in spremembe v smeri večje solidarnosti in družbene vključenosti populacije, ki je sicer potisnjena na rob družbe.

Anketa o branosti časopisa Kralji ulice (Dekleva 2007: 18), ki jo je časopis izvedel med svojimi bralci v maju 2007, nam omogoča delni vpogled v značilnosti bralcev tega cestnega časopisa. Med 105 bralci, ki so anketo vrnil, je bilo 72 odstotkov žensk in 28 odstotkov

moških. Med njimi so ljudje vseh starosti – točno polovico bralcev sestavljajo ljudje stari od 21 do 35 let, sledi pa jim skupina od 36 do 50 let (23 %). Največji delež bralcev (40 %) je visoko izobražen, sledijo jim tisti z gimnazijo (29 %). Večina anketiranih bralcev (62 %) v vsaki številki prebere večino vsebine časopisa ali pa vse prispevke. Časopis sem jim zdi predvsem zanimiv, verodostojen, pester, privlačen in zanimiv. Mnogim bralcem je kakovost časopisa pomemben razlog za nakup časopisa, vendar prevladuje motiv pomoči brezdomcu ali društvu kot motiv za nakup Kraljev ulice. 63 odstotkov anketiranih namreč kupuje časopis zato, ker s tem pomaga brezdomcu, ki ga prodaja; 46 odstotkov pa zato, ker mu je vsebina časopisa všeč; 37 odstotkov anketiranih pravi, da kupuje časopis zato, da s tem pomaga Društvu Kralji ulice. Večina anketiranih bralcev (72 %) si v časopisu želi več življenjskih zgodb, 11 odstotkov pa več strokovnih prispevkov. V časopisu Kralji ulice se jim zdi najboljše to, da poroča o življenju na cesti in s ceste.

Za lažje razumevanje pomena, ki ga imajo medijske reprezentacije brezdomcev pri oblikovanju nekega splošnega védenja o tej skupini in tudi oblikovanju in razumevanju lastne identitete brezdomcev samih, bom v nadaljevanju predstavila vlogo in pomen medijev ter osnovne teoretske koncepte diskurza in kritične diskurzivne analize.

3 MEDIJSKA KONSTRUKCIJA REALNOSTI

Mediji in njihovi diskurzi imajo v sodobnem svetu osrednjo vlogo pri določanju tem, o katerih ljudje razmišljamo in se pogovarjamo. Z izborom tem in govorcev določajo, kdo in o čem ima pravico razpravljati v družbi, poleg tega pa mediji teme in akterje tudi vrednotijo in razlagajo. S tem prispevajo k vzpostavljanju podob posameznih družbenih akterjev, sooblikujejo javno mnenje ter pomembno vplivajo tudi na delitev družbenih vlog in razmerij moči. Mediji so zato pomembni pri oblikovanju in legitimiranju identitet, saj vplivajo na miselnost ljudi, sooblikujejo kulturni in družbenopolitični sistem ter državljansko in politično zavest. Informacijska prenasičenost, ki smo jo deležni tudi po zaslugi vseprisotnih medijev, pa nosi s sabo tudi nizko stopnjo medijske pismenosti, ki bi vsem prejemnikom medijskih tekstov omogočala kritično refleksijo ponujenih sporočil. Tako kot v ostalih sferah, je tudi v medijskem svetu glavni označevalec delovanja pojem *konkurenčnost*. Mediji se zato zatekajo k tabloidnemu, spektakelskemu in stereotipnemu načinu predstavljanja vsebin, ki želi predvsem šokirati in vzbujati čustva. Poleg tega so mediji v sodobni družbi večinoma v zasebni lasti in profitno usmerjeni, kar posledično vpliva na vsebine in kakovost medijskih tekstov. Medijski kapital pa je pogosto tesno povezan tudi z drugimi gospodarskimi in političnimi interesi posameznih centrov moči.

Kot pravi Luthar (1998: 136) je »popularni tisk vreden obsojanja, ker obravnava nepolitične dele realnosti – škandal, kriminal, trivialno, zasebno in osebno. Prinaša mehke novice namesto trdih, zanimive namesto pomembnih, človeške zgodbe namesto informacij, zgodbe o moralnem redu in neredu v družbi namesto kronike o velikih možeh ob pomembnih dogodkih.« Govori o »trivializaciji in izginevanju javne sfere, ki jo povzroča popularni žurnalizem« in jo razume kot »način družbene integracije skozi diskurz«. Najpomembnejši je vpliv informacij in mnenj prek njihove »poetske funkcije«; mediji vplivajo prek svoje »specifične poetike predvsem na mnenje o predmetu, ki ga klasificirajo, temveč na same kategorije klasifikacije«. V vsakem primeru imajo te besede velik vpliv na bralce, saj »medijska konstrukcija realnosti, ki pomeni aktivno ustvarjanje javne, politične agende, oblikuje dominantno javno mnenje in navidezni konsenz o temi« (Jalušič 2001: 12).

Breda Luthar (1998: 128) piše, da so »reprezentacije konstitutivne za dogodke, identitete in subjektivitete občinstva, saj so konstruirane na podlagi diskurzov, ki so nam na voljo. Da bi

razumeli naše subjektivitete in identitete (družbeno konstruirani jaz), je potrebno interpretirati tekste, ki jih proizvajamo in v katerih se ogledujemo in samotematiziramo. Ne le posamezniki, tudi skupine si delijo tekste z namenom oblikovanja kolektivnih identitet, ki so v bistvu naracije o teh konstruiranih skupnostih. Najpomembnejši del preučevanja reprezentacij je vprašanje, kako le-te postanejo same po sebi umevne in naravne. Tu se v preučevanje vplete ideologija, saj s sistemi reprezentacij izoblikuje svoje interese, s katerimi nas ideologija priključuje kot subjekte«.

Na podlagi diskurzov in reprezentacij, ki jim je posameznik izpostavljen, si torej oblikuje lastno identiteto, poleg tega pa tudi svoj diskurz in podobo o drugih. Množični mediji imajo tako odločilno vlogo tudi pri oblikovanju mnenj o dogodkih in ljudeh, o katerih večina pripadnikov neke družbe nima alternativnih informacij in ne osebnih izkušenj. Tako mediji vplivajo na oblikovanje mnenj o manjšinskih in družbeno izključenih skupinah, ki pa so pogosto izključene tudi iz *polja pripovedovanja o sebi*. Način, kako mediji določeno družbeno skupino reprezentirajo in kakšno vlogo dajejo pri tem samim predstavnikom te skupine, je ključnega pomena.

S tem, ko mediji na stereotipen in nepoglobljen način vedno znova reprezentirajo določene dogodke in z njimi povezane družbene skupine, reproducirajo in racionalizirajo njihovo marginalizacijo. Mediji nam posredujejo načine zamišljanja določenih situacij, identitet in skupin, ki imajo materialne posledice v smislu posameznikovega izkustva sveta, kako svet razume njega, kako ga obravnava zakonodaja, kako ga na primer nekdo pretepa na ulici (Branston in Stafford, 2003: 90).

Podobe o realnosti, ki nam jih posredujejo mediji, torej pomembno zaznamujejo nas same ter naše dožemanje sveta okrog nas. Medijski diskurzi, ki nosijo s sabo implicitno sporočilo z rasističnim, nestrpnim, stereotipnim in sovražnim pridihom, imajo učinke in posledice v realnem svetu. Ti se kažejo v kategorizaciji in diskriminaciji določenih družbenih skupin in hkratni legitimaciji centrov moči. Žrtve sovražnega govora in diskriminacij so pogosto pripadniki marginaliziranih skupin, ki jih takšen diskurz ustrahuje in podreja. V interesu kapitala je, da ta skupina ljudi ne dobi javnega glasu in ne participira v javnosti, kajti le izolirana ji ostaja na voljo za izkoriščanje. Oblast ima od tega več dobičkov: samo oblast, konsenz za zmanjševanje socialnih pravic in razdvojeno družbo, ki se ni sposobna upreti (Leskošek, 2005: 14).

Realna posledica tovrstnih medijskih reprezentacij so tudi najrazličnejši predsodki do *drugačnih*, ki jih Mirjana Ule (v Leskošek, 2005: 21) definira kot »mikroideologije vsakdanjega sveta«. Pravi, da je ideološka funkcija socialnih predsodkov predvsem v njihovem opravičevanju sveta, torej konkretnih razmerij moči, privilegijev in diskriminacij. Predsodki in stereotipi se opirajo na tezo o pravičnem svetu, s katero opravičujejo izkoriščanje marginaliziranih družbenih skupin, razlagajo bedo in nemoč ter legitimirajo moč, bogastvo in uspehe nekaterih. Predsodki delujejo po principu Foucaultovega *panoptikuma* – torej kot ponotranjeno nevidno oko oblasti in njihova osrednja vloga je discipliniranje množic in posameznikov. V jedru predsodka je človekov strah pred tem, da bi sam lahko postal objekt predsodka, če se ne bo držal družbenih norm in vedenjskih pravil.

Način, kako mediji konstruirajo in reprezentirajo, na primer brezdomca, pa je pomemben na dveh nivojih: na osebni nivoju bralca, ki se sooča s stigmatizirano identiteto ter na podlagi svoje vloge pri sooblikovanju naše realnosti in miselnih okvirjev tudi na splošnem družbenopolitičnem nivoju. Kljub temu pa pomen medijskih diskurzov in reprezentacij ni absoluten in vseobsegajoč, saj se oblikuje v interakciji med sporočilom in prejemnikom sporočila. Produkcija in interpretacija medijskih tekstov namreč ne izhajata iz realnosti in dogodkov, ki ju tvorijo, ampak iz pomenov, ki so tem dogodkom podeljeni. Šele s percepcijo teh pomenov smo sposobni osmišljati svet. Ne glede na to, kako realne in verodostojne delujejo medijske podobe, pa nikoli niso zrcalna podoba sveta, ampak so zgolj konstrukcija in reprezentacija realnosti.

Kuhar (2003: 11) pravi, da »materialnega sveta ne smemo enačiti s simbolnim procesom, preko katerega delujejo reprezentacije, pomeni in jezik. Pomen je družbeno konstruiran, ne obstaja zunaj časa in zgodovine, ne obstaja v predmetu, osebi ali dogodku *per se* in nikoli ne more biti dokončen, saj vedno ostane dovzeten za spremembe. To hkrati pomeni, da razumevanje pomena nujno vključuje tudi aktiven proces interpretacij. Kot bralke in bralci smo aktivno vključeni v produkcijo pomena prek interpretacije in zato nismo nedolžne žrtve medijev in tega, kar nam ponujajo. Pomen, kot ga razume prejemnik, zato ni nikoli natančno tak, kakršnega sporoča pošiljatelj. Vmes vedno poseže interpretacija.«

Stuart Hall (1997) piše, da je dominantna ideologija v medijski tekst praviloma vpisana kot *preferenčno branje* (preferred reading), vendar je prejemnik ne prevzema avtomatično. Na

interpretacijo in dekodiranje teksta namreč vpliva družbena situacija prejemnika. Če njegova družbena situacija favorizira *preferenčno branje*, gre za *dominantno branje* (dominant reading). *Pogajano branje* (negotiated reading) ustvarjajo tisti bralci, ki *preferenčno branje* prilagajajo svoji družbeni situaciji. Bralci, katerih družbena situacija jih postavlja v neposreden konflikt s *preferenčnim branjem*, pa ustvarjajo *opozicionalno branje* (oppositional reading).

Družbeni akterji so torej tisti, ki s svojimi konceptualnimi in jezikovnimi sistemi, ki so kulturno in zgodovinsko relativni, ter z ostalimi sistemi reprezentiranja konstruirajo pomene, ki osmišljajo naš svet in omogočajo osmišljeno komunikacijo z drugimi.

3.1 DISKURZ

Drugo pojmovno teoretsko izhodišče diplomske naloge je teorija o diskurzu, pri kateri se opiram predvsem na Foucaultovo pojmovanje in razlaganje diskurza, ki je obenem tudi teoretska podlaga kritični diskurzivni analizi, na katero so opira izbrana metodologija mojega raziskovanja.

Foucault (2001) je terminu diskurz dal nov pomen, saj se ne osredotoča na to, kako delujejo sistemi znakov, temveč na njihovo širšo vlogo, ki jo imajo v družbi. Zanimajo ga pravila in prakse, ki proizvajajo smiselne trditve, torej regulativni diskurzi v različnih zgodovinskih obdobjih. Diskurze razlaga kot načine nanašanja in konstruiranja vednosti o določenih področjih prakse, ki so zamejeni z rituali, ki le določenim posameznikom dovoljuje izrekanje določenih izjav. Diskurz je formacija idej, podob in praks, ki tvorijo in omogočajo načine govorjenja, oblikovanja vednosti in uravnavanje obnašanja, ki so povezana z objektom ali področjem, na katerega se diskurz nanaša. Te *diskurzivne formacije* definirajo, kaj je in kaj ni ustrezno v odnosu posameznika do nekega objekta oziroma družbene prakse, katere vrste vednosti so relevantne, koristne in resnične glede na neki diskurzivni kontekst ter kateri subjekti te lastnosti utelešajo. Diskurz določa načine, na katere je govorjenje o nekem objektu ali praksi smiselno in sprejemljivo, ter s tem hkrati omejuje ter izključuje drugačne diskurze, ki imajo manj moči oziroma manjšo stopnjo povezanosti z oblastjo. Analiza diskurza odpira vpogled v pravila in prakse, ki proizvedejo smiselne, pomenljive trditve, in je tako analiza proizvodnje vednosti.

Vednosti po Foucaultovem mnenju ne proizvajajo subjekti, temveč diskurzi. Pomeni in družbene prakse s pomenom so pri Foucaultu proizvedeni znotraj diskurza in nič, kar ima pomen, ne obstaja izven njega. Stvari sicer imajo materialno eksistenco v svetu, vendar izven diskurza nimajo nobenega pomena. Edina vednost, ki nam je dostopna, je vednost, ki jo proizvaja diskurz. Za Foucaulta so stvari resnične in imajo pomen samo v specifičnem zgodovinskem kontekstu. V vsaki dobi diskurz proizvede oblike znanja, objekte, subjekte in družbene prakse, ki se radikalno razlikujejo od obdobja do obdobja in so diskontinuirani.

Foucault (1991), ki ga zanima tudi odnos med vednostjo in oblastjo, pa ugotavlja, da oblast proizvaja vednost, da ena drugo neposredno implicirata ter da nobeno oblastno razmerje ne obstaja, ne da bi se korelativno vzpostavilo neko polje vednosti in nevednosti, ki ne bi hkrati zahtevalo in vzpostavljalo oblastnih razmerij.

Diskurzivne prakse so ideološko motivirane, dokler vključujejo pomene, ki prispevajo k vzdrževanju ali restrukturiranju razmerij moči, na katere v principu lahko vplivajo diskurzivne prakse kakršnegakoli tipa, tudi znanstvene ali teoretske (Fairclough, 1992: 91).

Foucault (1991) oblasti ne vidi kot centralizirane, temveč kot nekaj, kar v družbi kroži in ima mrežno strukturo. Vsi člani družbe so ujeti v njene mreže – so oblastniki in podložniki, zato oblast obstaja na vseh ravneh družbenega življenja. Med tistimi, ki vladajo, in tistimi, ki so podrejeni, ni neke vseobsegajoče opozicije. Oblast je množica oblastnih razmerij, ki se izoblikujejo vseh ravneh družbe in v vsakem odnosu. Zato je oblast vseprisotna, lokalna in nestabilna. Oblast tudi ni zgolj negativna, v smislu, da je represivna ter da nadzoruje in omejuje. Istočasno ko omejuje, namreč tudi proizvaja, ustvarja stvari, uvaja uživanje, oblikuje znanja, formira diskurz in nenazadnje: tudi subjekt je učinek oblasti, poudarja Foucault.

Nadalje ugotavlja, da diskurz, povezan z oblastjo, uravnava obnašanje, konstruira subjektivnost in identitete ter določa načine, na katere so stvari reprezentirane, proučevane in prakticirane. Foucaultova ugotovitev, da diskurz kot praksa oblikuje ali konstituira subjekt, na katerega se določeni diskurzi nanašajo, ter ga hkrati tudi pozicionira, je za mojo analizo ključnega pomena. Identificira (Foucault, 1991: 103–120) tri načine, tri »moduse objektivizacije«, ki ljudi preobrazijo v subjekte: prvi način so *ločitvene prakse*, kjer gre za

processe družbene objektivizacije in kategorizacije človeških bitij na nore in normalne, bolne in zdrave, kriminalce in nekriminalce, v katerih sta ljudem pripisani tako družbena kot osebna identiteta. V vseh teh primerih je subjekt bodisi sam razcepljen, bodisi ločen od drugih. Drugi *modus objektivizacije*, ki ljudi preobrazi v subjekte in je povezan s prvim, so *znanstvene klasifikacije*. Foucault skozi genezo družboslovnih in humanističnih ved odkriva, da le-te v prvi vrsti niso *razsvetljenske* vede, ki bi progresivno napredovale v odkrivanju pogojev človeškega življenja, temveč so specifična oblika vednosti, ki nastopi v natančno določenem zgodovinskem trenutku, ko se pojavi potreba po obvladovanju ljudi in uravnavanju njihovega obnašanja. Nove humanistične znanosti težijo h kodificiranju in urejevanju določenih delov družbe, ki jih (kot znanosti) diskurzivno konstituira kot realne subjekte vednosti na podlagi svoje materialne evidence. Tretji *modus objektivacije* zajema načine, kako ljudje sami sebe preobrazijo v subjekte. V nasprotju s prejšnjima načinoma, v katerih je posameznik pri svojem *objektiviranju* kot subjekt pasiven, je v tem primeru aktiven. Gre za prakse in tehnike, skozi katere človek sam sebe aktivno formira kot subjekt – za različne operacije, ki jih izvaja na lastnem telesu, umu, obnašanju in emocijah, načine, kako jih poskuša *obvladovati*, jim prirediti določeno obliko, se jih zavedati, beležiti njihove spremembe, razvoj in napredovanje (Foucault, 1991: 103–120).

Brezdomec je torej konstituiran skozi vse, kar je bilo o njem povedano, skozi trditve, ki so ga opredeljevale, z njegovimi opisi, analizami, klasifikacijami, razlagami, obsodbami, in to ga v družbo tudi pozicionira. S temi pozicijami se identificira in šele takrat postane subjekt. Je torej diskurzivna konstrukcija, ki pa ima za subjekt/objekt diskurza – to je brezdomca, realne posledice. V zvezi z medijskimi reprezentacijami brezdomcev je problematično predvsem to, da so slednji pogosto izključeni iz polja pripovedovanja o sebi in tako najpogosteje niso subjekt diskurza, ampak njegov objekt. Na ta način diskurzivne prakse same producirajo pogoje alienacije, o kateri govorijo. V tem obziru je družbena vloga cestnih časopisov, ki jim omogočajo *a priori* privilegirano domeno, da z lastnimi diskurzivnimi praksami artikulirajo lastne diskurze, zelo pomembna. Diskurzi namreč poleg tega, da prispevajo k reprodukciji družbe, vplivajo tudi na njeno transformacijo.

Fairclough (1992: 90) pravi, da so subjekti sicer ideološko pozicionirani, vendar se lahko poleg tega tudi kreativno aktivirajo in si ustvarijo svoje povezave med različnimi praksami in ideologijami, ki so jim izpostavljeni. Prav tako lahko rekonstruirajo prakse pozicioniranja in

strukturiranja. Ravnoesje med subjektom kot ideološkim efektom ter subjektom kot dejavnim agentom je spremenljivo in odvisno od družbenih pogojev in okoliščin.

3.2 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA

Družbeni akterji, vključeni v diskurz, se ne opirajo izključno na svoje individualne izkušnje in strategije, ampak predvsem na kolektivne okvire percepcije, imenovane družbene reprezentacije, ki tvorijo vez med družbenim sistemom in posameznikovim kognitivnim sistemom ter prevajajo, homogenizirajo in koordinirajo zunanje zahteve in subjektivne izkušnje (Meyer 2002: 21). Družbene reprezentacije torej sooblikujejo diskurze, ti pa konstruirajo in pozicionirajo družbene subjekte, skupine in dogodke. Analiza diskurzivnih praks, ki konstruirajo podobo brezdomca, nam tako lahko pokaže mehanizme, ki jih mediji uporabljajo za upodabljanje te družbene skupine, ki je sicer praviloma izključena iz glavnih družbenih tokov, a je kljub temu družbeni subjekt. Raziskovanje specifičnih medijskih diskurzov pomeni raziskovanje načinov, na katere nam ti na svoj način govorijo o tem, kako sami sebi pripovedujemo o nas samih. Karakteristične konceptualizacije brezdomstva se porajajo znotraj najrazličnejših sfer družbenega življenja – družina, izobraževalne institucije, pravni sistem ter mediji – in se odsevajo v javnem mnenju.

Moj vidik raziskovanja je omejen na tiskane medije, natančneje na časopisno poročanje v obdobju treh let (od 2005 do 2007) ter na šest izvodov cestnega časopisa Kralji ulice. Raziskovala bom torej le en vidik diskurzivnih praks o brezdomstvu, medtem ko se je brezdomec kot družbeni subjekt ter v smislu osebne identitete oblikoval in konceptualiziral na podlagi številnih drugih diskurzov.

Metodološka podlaga mojemu raziskovanju je teorija kritične diskurzivne analize, kot jo utemeljuje in razlaga Norman Fairclough, ki pravi, da diskurzi »reflektirajo in reprezentirajo družbene entitete in relacije, obenem pa jih tudi konstruirajo in konstituirajo« (Fairclough, 1992: 3). Diskurz je torej družbeno konstituiran: konstituira družbene subjekte, družbene odnose, sisteme znanja in védenja. Študija diskurza pa se osredotoča na njegove ideološke efekte in se opira predvsem na razumevanje diskurza kot osnovnega mehanizma, skozi katerega so posamezniki konstruirani kot individuumi in kot družbeni subjekti.

Na podlagi Foucaulovih pojmovanj diskurza Fairclough (1992: 56) izpelje tri ključne elemente, ki so pomembni za diskurzivno analizo: idejo o diskurzivni naravi moči, idejo o politični naravi diskurza, saj se boji za oblast vršijo za diskurz in znotraj njega, ter idejo o diskurzivni naravi družbene spremembe, katere pomemben element so spremembe v diskurzivnih praksah. Za Foucaulta pomeni diskurzivna analiza predvsem analizo izjav o določenem fenomenu, ki konstituirajo naše védenje o njem in se osredotoča na specificiranje družbeno in zgodovinsko relativnih diskurzivnih formacij – diskurzov, ki so sistemi pravil, ki omogočajo pojavljanje določenih izjav v posebnem trenutku ali prostoru in obenem onemogočajo pojavljanje drugih.

Pomembna karakteristika kritične diskurzivne analize izhaja iz predpostavke o zgodovinski relativnosti diskurza, kar pomeni, da je pri analizi in razlagi diskurzov pomemben njihov *zunaj-lingvistični* kontekst, kot so na primer kultura, družba in ideologija. Upoštevati je treba tudi koncepta interdiskurzivnosti in intertekstualnosti, ki analizirata povezavo z ostalimi teksti in diskurzi (Mayer 2002: 15).

»Kritična diskurzivna analiza kot protidiskriminatorna praksa, ki preko sistematične analize diskurzov ter pravil, ki določene agente diskurza vključuje, spet druge izključuje, ima tako jasne politične cilje: spremembe diskriminatornih praks. Gre za obliko intervencije v družbeno prakso in družbena razmerja in je zato sestavni del političnega aktivizma, usmerjenega proti nestrpnostim vseh vrst (Kuhar 2003: 18)«.

Kuhar opozarja (2003: 18), da je kritična diskurzivna analiza, kakor vse oblike diskurzivne analize, predvsem interpretativna in kvalitativna sociološka metoda, zato obstoječa metodologija diskurzivne analize ne prinaša receptov ali preverljivih in eksaktnih metodoloških pravil, kar je značilno za del kvantitativne sociološke metodologije. Rezultati in sklepi raziskave so zato bistveno avtorsko delo. Pomen medijskih tekstov ni absoluten, ampak se oblikuje v interakciji z njim.

4 MEDIJSKO UPODABLJANJE BREZDOMCEV

4.1 METODOLOGIJA

Izbrana metodologija je kritična diskurzivna analiza, ki je interpretativna kvalitativna metoda sociološkega raziskovanja. Opiram se na metode, ki sta jih v svoji raziskavi uporabila Dekleva in Razpotnikova (2007b), ter na metode, ki jih v svojem raziskovanju medijskih diskurzov o manjšinah (2006) in o homoseksualcih (2003) uporablja Roman Kuhar.

Kuhar (2006: 121) v svoji kritični diskurzivni analizi medijskih diskurzov o manjšinah na Slovenskem upošteva ključne principe kritične diskurzivne analize, ki jih upoštevam v raziskovalnem delu diplomske naloge. Pravi, da je glavna naloga kritične diskurzivne analize odkrivanje implicitnega v tekstu, ki nakazuje na relacije moči, ki imajo v sodobni družbi predvsem diskurzivno in lingvistično naravo. Upoštevati je potrebno tri ključne dimenzije diskurzivnosti v odnosu do relacij moči: reprodukcijo moči z diskurzom, moč nad diskurzom in moč v diskurzu. Vse t. i. zdravorazumske predpostavke so v bistvu ideološke. Ideologija pa se ne dotika le predstavitev družbene realnosti, ampak tudi konstrukcije identitet, še posebno kolektivnih. Diskurzi imajo učinke in posledice v realnem svetu in se kažejo v kategorizaciji in diskriminaciji nekaterih družbenih skupin in v hkratni legitimaciji tistih, ki imajo družbeno moč.

Moja kritična analiza diskurzov o brezdomstvu je omejena na analizo diskurza v cestnem časopisu – specifičnem mediju, ki brezdomcem (družbeno in diskurzivno izključenemu delu družbe) omogoča poseben diskurzivni prostor, v katerem lahko z lastnimi diskurzi artikulirajo in opisujejo svoj položaj. Pri oblikovanju raziskovalnih vprašanj se opiram na teorijo o medijskem diskurzu kot družbeni dejavnosti, ki konstituira in pozicionira družbeni subjekt, ter na teorijo o družbeni identiteti, ki se formira preko reflektivnega opazovanja samega sebe v interakciji z drugimi, katere struktura in vsebina sta v tesni povezavi s strukturo in vsebino identitete, ki jo posamezniku pripisujejo drugi. V kritični diskurzivni analizi izhajam iz razumevanja brezdomstva kot kompleksnega družbenega pojava, katerega izvor je strukturne narave, ter brezdomcev kot diskriminirane družbene skupine. Na moje razumevanje in dojetje brezdomstva nedvomno vpliva tudi dejstvo, da v Društvu Kralji ulice že leto in pol aktivno sodelujem. Tako osebno poznam večino avtorjev prispevkov in člane uredništva. To

mi je pri analiziranju in razvrščanju do določene mere pomagalo, recimo pri razvrščanju avtorjev v dve kategoriji. Vsekakor je to dejstvo vplivalo na več stvari: na sam izbor in razumevanje teme, na oblikovanje raziskovalnih vprašanj ter tudi na ugotovitve in interpretacije.

4.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Raziskovalni del diplomske naloge se osredotoča na načine upodabljanja in samoupodabljanja brezdomcev in socialno izključenih v cestnem časopisu, pri čemer bom izhajala iz vprašanj: *Kdo govori?*, *Kaj govori?* in *Kako govori?* Zanima me torej, kako pisci v cestnem časopisu naslavljajo brezdomstvo, kolikšen del medijskega prostora v časopisu Kralji ulice zavzamejo prispevki brezdomcev (v najširšem smislu), s katere pozicije govorijo subjekti diskurzov, kako vrednotijo brezdomstvo, o katerih temah poročajo, ali nastopajo brezdomci kot kolektivni akter, kakšnega spola je avtor prispevka ter akter/objekt diskurza, na kakšen način se avtorji pod svoje prispevke podpisujejo, ali je prisoten diskurz *mi/oni* ter negativno kategoriziranje ter ali članki implicitno ali eksplicitno nagovarjajo bralca k aktivaciji, refleksiji ipd. Za raziskavo je ključna predpostavka, da je objavljane člankov v cestnem časopisu eden od mehanizmov upravljanja s stigmo brezdomca. Zato je osrednje raziskovalno vprašanje, katere strategije se pojavljajo v Kraljih ulice oziroma, kakšni tipi diskurzov so značilni za posamezno strategijo upravljanja s stigmo, kar v prispevkih prepoznavam s pomočjo diskurzivne analize.

Ker predpostavljam, da se tipične reprezentacije brezdomca, ki jih posredujejo t.i. *mainstream* mediji, razlikujejo od (samo)reprezentacij v cestnem časopisu, sem v diplomsko nalogo vključila tudi povzetek raziskave medijskih diskurzov o brezdomstvu Bojana Dekleve in Špele Razpotnik (2007b), kar mi omogoča primerjavo ugotovitev. Zanima me predvsem, v kolikšni meri določene diskurzivne prakse iz t.i. *mainstream* medijev kažejo zrcalno podobo v cestnem časopisu in s tem reproducirajo stereotipna naslavljanja te tematike. Predpostavljam, da bo mogoče tudi v cestnem časopisu prepoznati diskurz *mi/oni* oziroma, da bodo brezdomni avtorji do določene mere vzpostavljali neko ločnico med njimi in nami – *nebrezdomci*, kar razumem kot odsev diskurza, ki ga najdemo v ostalih medijih, kakor tudi odsev nekega splošnega, uveljavljenega razumevanja tega pojava. Poleg tega predvidevam, da brezdomci v

časopisu Kralji ulice ne bodo obravnavani kot anonimni in kolektivni akter ter da bo mogoče opaziti tudi nekaj negativnega socialnega kategoriziranja kakšnih drugih družbenih skupin.

4.3 POVZETEK ANALIZE MEDIJSKIH DISKURZOV O BREZDOMSTVU

S pomočjo analize medijskih diskurzov, ki sta jo v svojo raziskavo o problematiki brezdomstva vključila Bojan Dekleva in Špela Razpotnik (2007b: 122–149), bom predstavila diskurzivne prakse o brezdomstvu v slovenskih tiskanih medijih.

V raziskavi sta analizirala 79 prispevkov o brezdomstvu, objavljenih v devetih različnih tiskanih medijih v obdobju enega leta (1. 11. 2004–30. 10. 2005). Zanimalo ju je, kako izbrani mediji poročajo o brezdomstvu, kakšno vlogo pri tem dajejo samim brezdomcem, na kakšno mesto v javnih agendah postavljajo vprašanje brezdomstva ter kakšne načine dojemanja te teme posredujejo javnosti. Ugotavljata, da so – v celoti gledano – prispevki o brezdomstvu precej stereotipni, po obsegu skromni in nepoglobljeni, praviloma neanalitični in le malo kritični, pri čemer jih precejšen del sodi v kategorijo žalostnih življenjskih zgodb, ki so prikazane v slogu, ki ga novinarji imenujejo *solze in kri*.

Naravo in funkcijo teh prispevkov dodatno osvetljuje tudi podatek o časovni porazdelitvi prispevkov po mesecih objave. Najpogosteje se objavljajo decembra – v povprečju več kot dvakrat pogosteje kot v drugih mesecih. Za decembrom po pogostosti objavljanja pretežno prednjačijo drugi mrzli meseci. Podatki o časovni porazdeljenosti prispevkov po mesecih pričajo o tem, da je tema brezdomstva povezana v veliki meri s temami dobrodelnosti ali (predbožičnega) usmiljenja. Bolj podrobno bom njune ugotovitve predstavila in navezala na svoje ugotovitve v nadaljevanju, kjer bom izpostavila tudi razlike in podobnosti.

Dekleva in Razpotnikova (2007b: 148) ugotavljata, da »v celoti gledano analiziranih 79 prispevkov, objavljenih v obdobju enega leta, ni odpiralo kakšnih kritičnih ali mobilizacijskih diskurzov, temveč je ostajalo v okvirih tega, kar intuitivno poimenujemo klasična umestitev brezdomstva – kot nekoliko eksotične tematike pretežno neškodljivih, čeprav malce nadležnih ljudi, ki v bistvu predstavljajo družbeni tujek, ob katerem se ni treba zamisliti ali mobilizirati, temveč jih predvsem uporabiti kot predmet predbožične ritualne dobrodelnosti«.

Medijski diskurzi o brezdomstvu pri nas nam torej po večini ponujajo enodimenzionalno podobo človeka, ki je redko kontekstualizirana, dejstvo določene identitete pa ga v popolnosti določi.

4.4 VZORČENJE PRISPEVKOV IN ČASOVNI OKVIR

V diskurzivno analizo sem vključila 185 prispevkov objavljenih v šestih številkah cestnega časopisa Kralji ulice, ki so izšle v časovnem obdobju treh let, in sicer: Kralji ulice 1 (junij 2005), Kralji ulice 2 (november 2005), Kralji ulice 9 (december 2006), Kralji ulice 10 (januar 2007), Kralji ulice 16 (julij/avgust 2007) ter Kralji ulice 17 (september 2007). Tovrstni vzorec mi med drugim omogoča opazovanje vsebinskega in oblikovnega razvoja časopisa ter morebitnih sprememb. Zanimivo se mi zdi na primer vprašanje, ali sta pozitivno sprejemanje in dober odziv javnosti vplivala na razkrivanje identitete avtorjev člankov, torej: ali se v zadnjih dveh številkah s polnim imenom in priimkom podpiše več avtorjev, kot se v prvih dveh.

Slabost dejstva, da sem v analizo vključila le šest števil, pa vidim v tem, da sem tako verjetno spregledala še kakšen zanimiv vidik (samo)upodabljanja brezdomcev, ki bi ga najbrž lahko opazili v kakšni od izključenih števil. V analizo sem vključila vse članke, razen obvestil uredništva, horoskopa, humorja, razvedrila in slikovnega gradiva.

V analizo je bilo tako vključenih 29 člankov iz prve številke, 33 člankov iz druge številke, 30 člankov iz devete številke, 33 člankov iz desete številke, 33 člankov iz šestnajste številke ter 27 člankov iz sedemnajste številke cestnega časopisa Kralji ulice. Tabela, ki je priložena na koncu diplomske naloge, prikazuje seznam 187 analiziranih člankov z njihovimi zaporednimi številkami, naslovi ter imeni avtorjev.

4.5 POSTOPEK OBDELAVE PRISPEVKOV

Analiza prispevkov je potekala v več fazah. V prvi fazi sem na podlagi analize medijskih diskurzov Dekleve in Razpotnikove (2007b: 122–148) določila več dimenzij in kategorij ocenjevanja ter analiziranja prispevkov. V drugi fazi dela sem posamezen članek večkrat prebrala, ga razvrstila v določeno kategorijo oziroma razred ter mu določila zaporedno

številko. Med prebiranjem in razvrščanjem sem glede na dimenzije ocenjevanja in kategoriziranja v omenjeni raziskavi v Kraljih ulice prepoznala določene posebnosti, kasneje pa sem induktivno določila še dodatne dimenzije, kategorije in razrede. Izdelala sem si posebne tabele, v katere sem vpisovala in razvrščala posamezne analizirane članke, ter obenem izpisovala za posamezno kategorijo najbolj reprezentativne citate. V zadnji fazi sem del dimenzij obdelala zgolj kvantitativno in za posamezno dimenzijo izdelala tabelo, ki prikazuje razvrstitev prispevkov. Preostali del dimenzij sem obdelala kvalitativno, na koncu pa rezultate ilustrirala s primeri ter jih interpretirala.

4. 6 DIMENZIJE OCENJEVANJA IN KATEGORIZIRANJA PRISPEVKOV

Dimenzija Kdo je avtor prispevka?

Ta dimenzija označuje odgovor na vprašanje, kdo je avtor prispevka – brezdomna ali *nebrezdomna* oseba. Tovrstna kategorizacija izhaja iz posplošene in poenostavljene predpostavke, da pri vprašanju brezdomstva vsi pripadamo eni od teh dveh kategorij. Ta dimenzija mi bo služila predvsem za določanje t.i. *participativnega okvira* – torej, kolikšen delež diskurzivnega prostora časopisa Kralji ulice pripada brezdomcem in ostalim socialno izključenim. Zavedam pa se, da je tovrstna dvojna perspektiva omejena in površna, saj navidezno izključuje ostale pojavne oblike brezdomstva, ki pa so težje določljive in niso vedno vezane na odsotnost strehe nad glavo, na primer: t.i. *dnevni brezdomci*, značilnost katerih je, da imajo podobne potrebe in načine preživljanja svojega časa kot brezdomci (Dekleva in Razpotnik 2007a: 21), potencialni brezdomci, zaporniki, ljudje s težavami v duševnem zdravju, ki živijo v stanovanjski skupnosti, ipd. Predvidevam, da je termin socialno izključeni primernejši, saj zaobjame v širšem obsegu in bolj natančno definira bistvo brezdomstva – družbeno izključenost. Kljub temu v tej dimenziji avtorje zaradi lažje analize rezultatov poenostavljeno klasificiram v dve kategoriji in tako v kategorijo *uporabnik*⁴ vključim vse prej omenjene oblike socialne izključenosti in brezdomstva, ki jih lahko prepoznamo med avtorji člankov. V kategorijo *drugi* pa vse ostale avtorje, ki niso brezdomni: strokovne delavce, strokovnjake, prostovoljce, študente, bralce, politike, urednico itd.

---

⁴ Termin uporabnik se nanaša na tako ali drugače socialno izključenega in ogroženega posameznika, ki se vključuje v aktivnosti društva Kralji ulice; v tem primeru v ustvarjanje cestnega časopisa Kralji ulice.

Pri kategoriziranju avtorjev mi je bilo v veliko pomoč dejstvo, da sem preko dela v Društvu Kralji ulice osebno spoznala veliko večino avtorjev, saj iz samih prispevkov pogosto ni razviden socialni status pisca. Čeprav je namen omenjenega društva brisanje in mehčanje stroge ločnice med brezdomci in drugimi, ki to niso, ter vzpostavljanje enakopravnih odnosov z in med brezdomci, pa so določene razlike le vidne in znane, prav tako tudi status posameznika. Kljub temu so meje, ki vzpostavljajo te razlike in posledično ločevanje, pogosto nejasne in težko določljive.

Dimenzija Kdo govori?

Ta dimenzija označuje odgovor na vprašanje, čigave besede prispevek posreduje oziroma obnavlja. Pomembna je zlasti z vidika, ki odsotnost glasov določene družbene skupine v medijskem prostoru razlaga kot sredstvo reproduciranja družbene alienacije, stigmatizacije in izključenosti brezdomcev. Takšen način medijskega reprezentiranja jemlje brezdomcem pravico do govora in implicitno sporoča, da brezdomci niso vredni tega, da bi bil njihov glas slišan, ter da niso kompetenten vir informacij.

Dimenzija S katere pozicije oziroma perspektive govori subjekt diskurza?

Pri tej dimenziji, ki sem jo določila induktivno, ugotavljam, s katere pozicije govori subjekt diskurza. Ta dimenzija je pomembna zlasti z vidika namena cestnega časopisa – medija, ki socialno izključenim omogoča prostor medijskega diskurza in zagovorništvo, zastopa interese te družbene skupine ter ji dodaja moč. Brezdomni avtorji načeloma vedno govorijo iz osebne perspektive, pozicije brezdomca ali socialno izključenega. V nekaterih prispevkih ta perspektiva ni jasno določljiva, saj članki obravnavajo širše življenjske tematike onkraj socialnega statusa, kjer brezdomci zavzemajo različne vloge in nastopajo kot sleherniki. Avtorji, ki sami sicer niso brezdomci – gre predvsem za avtorje strokovnih člankov in uvodnika – občasno govorijo iz perspektive družbene skupine, ki jo zastopajo, in/ali skupine, o kateri pišejo. Kot kriterij za določanje pozicije subjekta sem vzela uporabo osebnih zaimkov (mi) ali glagolov v prvi oziroma tretji osebi. Gre za identifikacijo z določeno družbeno skupino z namenom, da se brezdomca približa in demistificira kot družbeni tujek.

Dimenzija Vrednotenje brezdomstva

Pri tej dimenziji predpostavljam, da se o brezdomstvu da pisati kot o problemu, ki je bolj ali manj inherenten samemu pojavu brezdomstva v smislu socialne bede, osamljenosti, revščine in večplastne družbene izključenosti (*brezdomstvo kot problem*), ali pa kot o nekem statusu, ki

ni problematičen in je bolj ali manj pozitiven (*pozitivno vrednotenje*), ali pa samo je, ne da bi bil problem (*nevtrarno*). Pojav sam po sebi ni nič od tega, šele način, na katerega je članek napisan, temo vrednoti in opredeljuje. Ugotavljamo torej, na kak način pisec prispevka implicitno ali eksplicitno vrednoti oziroma *Foucaultovsko*: konstituira predmet – torej brezdomstvo. Glede na splošno usmeritev cestnega časopisa (in na samo ime Kralji ulice) kot medija, naklonjenega in usmerjenega v perspektivo ter diskurze brezdomcev, je možen odgovor tudi *povzdigovanje statusa brezdomca* v smislu opisovanja statusa brezdomca kot nečesa zanimivega, pozitivnega in občudovanja vrednega. V primeru, da članek brezdomstva ne vrednoti niti implicitno, je odgovor *ni relevantno*.

Dimenzija **Glavna tema**

Pri tej dimenziji me zanima glavna tema, ki jo članek obravnava. Posamezne kategorije te dimenzije sem določila induktivno, kar pomeni, da sem med branjem prispevkov vsakemu določila, kateri je ključen problem oziroma tema posameznega članka.

Dimenzija **Kolektivni akter**

Pri tej dimenziji me zanima, ali so brezdomci in ostali socialno izključeni predstavljeni kot kolektivni akter ali kot diferencirani posamezniki. Prikazovanje brezdomcev kot brezoblične mase, kjer se posamezne, predvsem negativne lastnosti ali dejanja posameznika posplošujejo in razlagajo kot nekaj, kar je inherentno tej družbeni skupini, razumem kot diskriminatorno. Takšno obravnavanje jim jemlje človeško dostojanstvo in pripomore k reproduciranju stereotipnih predstav o tej družbeni skupini.

Če članek tematiko brezdomstva obravnava na splošno je odgovor *ni relevantno*. Gre predvsem za strokovne prispevke, ki tematiko obravnavajo v širšem smislu ali za komentarje in refleksijska besedila.

Dimenzija **Spol akterja ali objekta**

Ta dimenzija opredeljuje spol glavnega akterja ali akterjev prispevka oziroma glavnega objekta ali objektov, o katerem govori prispevek.

Dimenzija **Spol avtorja prispevka**

Pri tej dimenziji ugotavljamo spol avtorja prispevka. Pri kategoriziranju se opiram predvsem na osebno poznavanje večine avtorjev.

Dimenzija Podpis avtorja prispevka

Kot smo ugotovili v teoretskem delu, je posameznikovo osebno ime pomemben del njegove identitete. Omenili smo tudi predpostavljeno samostigmatizacijo, ki sicer ni nujen, je pa možen proces, ki spremlja prodajo in objavljane v cestnem časopisu. V tej dimenziji ugotavljamo, ali se avtorji prispevkov podpisujejo s polnimi osebnimi imeni ali uporabljajo različna privzeta imena, psevdonime, inicialke ipd. Časovni okvir analiziranih prispevkov nam omogoča tudi primerjavo člankov iz začetnih in kasnejših izvodov, ki odgovarjajo na vprašanje, ali so pozitivni odzivi širše javnosti na cestni časopis Kralji ulice vplivali na pripravljenost avtorjev, da javno razkrijejo svojo identiteto – torej: ali je pozitivna družbena sprejetost časopisa Kralji ulice vplivala na avtorje na ta način, da so pripravljeni podpisati se s polnim imenom.

Dimenzija Upravljanje s stigmo

Tudi to kategorijo sem določila induktivno – med branjem in analiziranjem člankov sem glede na skupne značilnosti in usmeritve posameznega prispevka poskušala prepoznati avtorjevo strategijo upravljanja s stigmo in kasneje določila tipe diskurzov. Pri tem sem se opirala na strategije, ki jih navaja Goffman, ter jih glede na analizirani material ustrezno razširila in prilagodila. V posameznem prispevku lahko najdemo več različnih tipov in strategij, ki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo, meje med njimi pa so pogosto nejasne in težko določljive. Iskanje implicitnega v besedilu je proces, pri katerem igra subjektivnost odločilno vlogo. Prepoznavanje posameznih diskurzov in njihovo kategoriziranje sta torej rezultat mojih opažanj in razumevanj, na katere pa vpliva že omenjena vpletenost v društvo, ki analizirani časopis izdaja. Tako v časopisu Kralji ulice prepoznam naslednje tipe diskurzov oziroma strategije upravljanja s stigmo:

Učlovečenje

To strategijo najdemo predvsem v člankih z osebno izpovedno oziroma avtobiografsko tematiko. Gre za *učlovečenje* v smislu personalizacije in individualizacije brezdomca oziroma brezdomke kot posameznika in družbenega subjekta preko določenega tipa diskurza. Gre torej za zgodbe o posameznikih, za opisovanje oziroma upovedovanje svojih občutkov, izkušenj, okoliščin, mnenj na način, ki ga sam izbere in mu najbolj ustreza.

Refleksija

Gre za strategijo, ki jo najdemo v člankih, kjer avtor razglablja, razmišlja in prevprašuje družbeno delovanje ali lastno situacijo. Najdemo jo v vseh zvrsteh analiziranih člankov. V časopisu Kralji ulice se ta tip diskurza pojavi v treh različnih oblikah: v refleksiji družbe, refleksiji odnosa družbe do brezdomcev in refleksiji lastne situacije.

Apelativno ozaveščanje

To strategijo prepoznam v prispevkih, v katerih avtor preko direktnega nagovora bralca poskuša ozaveščati, z njim vzpostaviti dialog ter vzpodbuja empatijo in solidarnost do brezdomcev ter pri bralcu spodbuja možnost identifikacije z brezdomci. V nekaterih primerih bralca pogosto posredno ali neposredno poziva k aktivaciji ali refleksiji.

Informiranje

Gre predvsem za strokovno in informativno obravnavo tematike brezdomstva in socialne izključenosti z namenom ozaveščanja ter dviganja nivoja socialnega kapitala v skupnosti. To podkategorijo najdemo v strokovnih informativnih prispevkih, kadar avtor članka navaja izsledke raziskav s tega področja, predstavlja možne oblike delovanja na področju brezdomstva ipd., ali v informativnih člankih, kjer gre preprosto za podajanje nekih informacij o delovanju organizacij, o določenih aktivnostih, projektih ipd.

Destigmatizacija in razbijanje stereotipov o brezdomcih

Ta strategija je prisotna v prispevkih, katerih avtorji eksplicitno izražajo težnje po destigmatizaciji brezdomcev. Najdemo jo predvsem v prispevkih *nebrezdomnih* avtorjev, ki preko opisovanja svojih izkušenj z brezdomci poskušajo razbijati v družbi ukoreninjene stereotipne predstave o brezdomcih in delovati v smeri destigmatizacije te družbene skupine.

Povzdigovanje statusa brezdomca

Kadar avtor položaj brezdomstva vrednoti pozitivno kot obliko upora, izpostavlja pozitivne plati (npr. občutek svobode) ali status brezdomstva celo povzdiguje. Svojo izkušnjo brezdomstva dojema kot neke vrste blagoslov, ki mu omogoča posebna izkustva.

Opolnomočanje

Gre za dodajanje moči, podpiranje in vzpodbujanje brezdomcev k iskanju lastnih virov in moči ter iskanju pozitivnega.

Dimenzija Mi/oni diskurz

Pri tej dimenziji me zanima, ali je prispevek napisan na način, ki implicitno izraža, da smo *mi* in *oni* dve ločeni kategoriji, ki ena drugo izključujeta. V raziskavi Dekleve in Razpotnikove (2007b: 131) kategorija *mi* pomeni *nebrezdomce*, kategorija *oni* pa *brezdomce*. Gre torej za neko socialno razdaljo, ki se predpostavlja, da obstaja med piscem članka – *nebrezdomcem* in bralcem, ki ga članek nagovarja. Tovrstna binarna delitev, v kateri *mi* pomeni lastniški del družbe – *nas* vzorne državljanke in davkoplačevalce, *oni* pa marginaliziran, temeljno tuj del družbe, ki ogroža in ruši družbeni red in mir, je podlaga in opravičilo za najrazličnejše diskriminacije marginaliziranih družbenih skupin ter obenem reproducira in opravičuje njihovo odtujenost, izključenost in izolacijo. Ker pa so v cestnem časopisu subjekti diskurza načeloma brezdomci in ostali socialno izključeni, ki govorijo z osebne perspektive, nas pri tej dimenziji, v primerjavi z raziskavo Dekleve in Razpotnikove, zanima predvsem, ali je v časopisu Kralji ulice prisoten določen diskurzivni preobrat v smislu *mi* – brezdomci, *oni* – *nebrezdomci*, ki pa v bistvu le odraža *zrcalno podobo* diskurzivnih praks – tudi medijskih, ki med *nami* – *nebrezdomci* in *njimi* – brezdomci vzpostavlja neko neprehodno ločnico.

Dimenzija Negativno socialno kategoriziranje

Pri tej dimenziji ugotavljam, ali je v prispevku prisotno implicitno ali eksplicitno negativno socialno kategoriziranje na podlagi socialnega statusa, spola, verske ali etnične pripadnosti, spolne usmerjenosti ipd. To kategoriziranje je navadno izraženo implicitno in se opira na neko predpostavljeno domnevo, da je izraženo negativno vrednotenje določene kategorije naravno in logično in jo bralec razume brez dodatnih pojasnil. Ta dimenzija osvetljuje zanimiv vidik vzpostavljanja določene hierarhije in negativnega kategoriziranja, ki ga je možno opaziti tudi znotraj družbene skupine socialno izključenih.

Dimenzija Okvirna in razčlenjena zvrst

Pri tej dimenziji gre za razvrščanje analiziranih prispevkov glede na njihovo vrsto in okvirno vsebino, kar prikazuje Tabela 1. Pri določanju zvrsti sem se opirala na kategorizacijo novinarskih člankov glede na njihovo zvrst in žanr, ki ju predlagata Erjavec in Poler Kovačič (2007). Ta kategorizacija izhaja iz novičarskih oziroma novinarskih prispevkov in je kot taka težko prenosljiva. Pri razvrščanju prispevkov iz Kraljev ulice bi me lahko omejevala, zato sem jo prilagodila posebnostim analiziranega medija glede na lastno presojo. Klasifikacija

prispevkov, ki jo navajam v nadaljevanju, je zato avtorsko delo, ki dovoljuje tudi drugačno klasifikacijo.

Tabela 1: Razredi in podrazredi razvrščanja prispevkov glede na njihovo zvrst in specifično vsebino

OKVIRNA ZVRST	RAZČLENJENA ZVRST GLEDE NA VSEBINO
Novinarski članki	
Komentar	uvodnik
	komentar
	refleksija
	kolumna
	pismo bralcev
	aforizmi
Strokovni informativni članek	vzroki za brezdomstvo in značilnosti
	oblika delovanja na področju brezdomstva
	refleksija družbe, sistema
	predstavitev izsledkov raziskave
	družbeno izključevanje brezdomcev
Intervju	z brezdomcem
	s strokovnim delavcem
	s politiki
Ocena/recenzija	iz kulture
	o projektu
	aktivnostih društva
Informativni članki	delovanje na področju brezdomstva
	smrt brezdomke
	pomanjkanje zavetišč
Portret	brezdomca
Reportažni intervju	organizacija, ki se ukvarja z brezdomci
	iz »baze«
Literarno-novinarski članki	
Avtobiografski osebno izpovedni članki:	opis izkušnje, občutkov
	refleksija okoliščin, izkušenj
Dnevnik:	zdravljenja
	v zaporu

	duševni bolnik
	thc-odvisnika
Reportažni dnevnik	
Intimni literarno novinarski članek:	opisovanje in portretiranje brezdomca
	refleksija izkušnje <i>nebrezdomca</i> z brezdomcem
Zahvala	
Reflektivno poročilo o projektu namenjenemu brezdomcem	
Svetovalni kotiček, nasvet	
Literarni članki	
Poezija	
Proza	

4.7 STATISTIČNA ANALIZA PRISPEVKOV

4.7.1 RAZVRSTITEV GLEDE NA OKVIRNO IN RAZČLENJENO ZVRST

Tabela 2 kaže razvrstitev 187 analiziranih prispevkov, ki sem jih najprej razdelila na tri večje, bolj splošne skupine: novinarski članki, literarno novinarski članki ter literarni (leposlovni) članki. Te skupine sem glede na njihove žanrske in slogovne značilnosti razdelila na podskupine, ki pa sem jih glede na njihove specifične vsebine, ponovno razvrstila v podvrste.

Največji delež analiziranih prispevkov je uvrščenih v skupino novinarski članki in njene podskupine, in sicer je v to skupino uvrščenih 73 analiziranih prispevkov. Znotraj te skupine najdemo največ (32) komentarjev – najpogosteje v obliki refleksije. Strokovni informativni članki (10) ter ocene oziroma recenzije (10) so druga najpogostejša oblika novinarskih člankov. Tretja najpogostejša zvrst pa so intervjuji – v to zvrst sodi 9 analiziranih prispevkov; najpogosteje gre za intervju z brezdomcem.

Literarno novinarskih člankov je znotraj analiziranih prispevkov 61. Največji delež znotraj te skupine zavzemajo avtobiografski osebno izpovedni članki – takšnih prispevkov je 32. V njih avtorji najpogosteje opisujejo svoje občutke ali izkušnje. Druga najpogostejša zvrst literarno novinarskih člankov je dnevnik (13), katerega avtor je najpogosteje zapornik ali zapornica. 5 analiziranih prispevkov je uvrščenih v zvrst reportažni dnevniki.

Tretja skupina člankov sodi v leposlovno zvrst in kar 43 izmed vseh analiziranih prispevkov uvrščamo med poezijo. V zvrst proznih besedil je uvrščenih 10 izmed vseh analiziranih prispevkov.

Tabela 2: Razvrstitev analiziranih prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Okvirna in razčlenjena zvrst

OKVIRNA ZVRST	RAZČLENJENA ZVRST GLEDE NA VSEBINO		
Novinarski članki		f	%
Komentar:	uvodnik	6	
	komentar	5	
	refleksija	13	
	kolumna	2	
	pismo bralcev	5	
	aforizmi	1	
	Skupaj:	32	17,11 %
Strokovni informativni članek:	vzroki za brezdomstvo in značilnosti	1	
	oblika delovanja na področju brezdomstva	4	
	refleksija družbe, sistema	2	
	predstavitev izsledkov raziskave	2	
	družbeno izključevanje brezdomcev	1	
	Skupaj:	10	5,35 %
Intervju:	z brezdomcem	5	
	s strokovnim delavcem	3	
	s politiki	1	
	Skupaj:	9	4,81 %
Ocena/recenzija:	iz kulture	5	
	o projektu	3	
	o aktivnostih društva	2	
	Skupaj :	10	5,34 %
Informativni članki:	delovanje na področju brezdomstva	4	
	smrt brezdomke	1	
	pomanjkanje zavetišč	1	
	Skupaj:	6	3,21 %

Portret:	Brezdomca	4	2,14 %
Reportažni intervju:	Organizacija, ki se ukvarja z brezdomci	1	
	Iz »baze«	1	
	Skupaj:	2	1,07 %
NOVINARSKI ČLANKI SKUPAJ:		73	39,03 %
Literarno-novinarski članki			
Avtobiografski osebno izpovedni članki:	opis izkušnje, občutkov	25	
	refleksija okoliščin, izkušenj	7	
	Skupaj:	32	17,11 %
Dnevnik:	zdravljenja	3	
	v zaporu	6	
	duševni bolnik	2	
	the odvisnik	2	
	Skupaj:	13	6,95 %
Reportažni dnevnik		5	2,67 %
Intimni literarno novinarski članek:	opisovanje in portretiranje brezdomca	2	
	refleksija izkušnje <i>nebrezdomca</i> z brezdomcem	1	
	Skupaj:	3	1,60 %
Zahvala		3	1,60 %
Reflektivno poročilo o projektu namenjenemu brezdomcem		3	1,60 %
Svetovalni kotiček, nasvet		2	1,07 %
LITERARNO NOVINARSKI ČLANKI SKUPAJ:		61	32,62 %
Literarni članki			
Poezija:		43	23 %
Proza:		10	5,34 %
LITERARNI ČLANKI SKUPAJ:		53	28,34 %
ANALIZIRANI ČLANKI SKUPAJ:		187	100 %

4. 7. 2 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO GLAVNA TEMA

Iz tabele Tabele 3, ki prikazuje razvrstitev prispevkov glede na dimenzijo Glavna tema, lahko razberemo, da največ prispevkov v analiziranem cestnem časopisu obravnava posameznikove okoliščine in vzroke za brezdomstvo oziroma opisuje življenjsko zgodbo določenega brezdomca, in sicer to temo obravnava 20 analiziranih prispevkov. Brezdomski vsakdan opisuje 15 prispevkov; prav toliko prispevkov govori o segregaciji in izključevanju brezdomcev. Številčnost različnih tem in vsebin, ki jih najdemo v Kraljih ulice nakazuje na pestrost in raznolikost vsebin cestnega časopisa, ki pa so v veliki večini vezane na najrazličnejše vidike brezdomskega oziroma uličnega življenja ter na mehanizme družbenega izključevanja.

Dekleva in Razpotnikova v svoji raziskavi (2007b: 135) ugotavljata, da večina prispevkov iz njunega vzorca sodi v zvrst črna kronika in obravnava temo nasilja med brezdomci, sledijo dnevne novice, ki pripovedujejo zgodbe o ljudeh in prispevki, ki opisujejo oblike skrbi države/vladnih služb za brezdomce. Glede na usmeritve in namen cestnega časopisa, tako ne presenečajo diskurzivne razlike glede na t.i. *mainstream* medije. Kot vidimo, je v Kraljih ulice najpogosteje izbrano sredstvo za upovedovanje sebe poezija, sledijo avtobiografske zgodbe, njim refleksije. Glede poezije je vendarle potrebno omeniti, da so ti prispevki po obsegu krajši, kljub temu, da so številčnejši. Vsebinski fokus se najpogosteje osredotoča na osebne zgodbe, opisovanje brezdomskega vsakdanjika, potem na družbeno segregacijo in izključevanje brezdomcev. Temu sledijo opisi oblik pomoči brezdomcem. Avtobiografski osebno izpovedni prispevki so v tem obziru ključno sredstvo za upravljanje s stigmatom, kakor tudi nezanemarljiv vidik preseganja podobe brezdomstva kot unificirane in homogene družbene skupine. Članki, ki reflektivno prevprašujejo družbo kot sistem, njen odnos do brezdomstva ter njene mehanizme družbenega izključevanja, so sredstvo ozaveščanja in informiranja širše javnosti, v nekaterih primerih tudi poskus vzpostavljanja dialoga z njo, predvsem pa delujejo v smeri večje solidarnosti do marginaliziranih delov družbe. Vsebinska in žanrska pestrost prispevkov v časopisu Kralji ulice pa nakazuje na težnjo po preseganju miselnosti, da imajo vsi brezdomci enake probleme, za katere obstajajo podobne rešitve.

Tabela 3: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Glavna tema

Glavna tema	f	%
Posameznikove okoliščine in vzroki za brezdomstvo, osebne zgodbe	20	10,70
Opis vsakdana (brezdomca)	18	9,63
Odnos družbe – segregacija in izključevanje brezdomcev	15	8,02
Opis projekta, namenjenega brezdomcem, in oblike pomoči	14	7,49
Refleksija družbe	11	5,88
Kritika družbe	10	5,35
Razmišljanje, poetiziranje	10	5,35
Opis odnosa med brezdomcem ali brezdomko in <i>nebrezdomcem ali nebrezdomko</i>	8	4,28
Refleksija o brezdomstvu	8	4,28
Družinske težave	6	3,21
Izpoved občutkov	6	3,21
Ljubezen	6	3,21
Odnos družbe do odvisnikov	5	2,67
Delo z brezdomci	5	2,67
Brezdomstvo v tujini	5	2,67
Želja po pomoči brezdomcem	5	2,67
Cestni časopis kot oblika družbenega vključevanja brezdomcev in oblika delovanja na področju brezdomstva	4	2,14
Odnos družbe do duševnih bolnikov	3	1,60
Želja po lepšem življenju	3	1,60
Odtujenost	3	1,60
Iz kulture (komentar filma)	3	1,60
Zgodba o tatoo-ju	3	1,60
Zahvala za pomoč	3	1,60
Predstavitev izsledkov raziskave	2	1,07
Nasvet, opolnomočanje brezdomcev	2	1,07
Upanje	2	1,07
Kriminal	2	1,07
Smrt	2	1,07
Solidarnost	2	1,07
Opis odnosov med brezdomci	1	0,53
Skupaj:	187	100

4. 7. 3 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO KDO JE AVTOR PRISPEVKA

Tabela 4 kaže, da so avtorji večine (103) analiziranih prispevkov uporabniki. Ta delež potrjuje namen in usmeritve cestnega časopisa kot medija, ki daje prostor glasu brezdomcev. Drugi oziroma osebe, ki niso brezdomne, se pojavijo kot avtorji 82 prispevkov. Avtorstvo dveh prispevkov si delita brezdomna in *nebrezdomna* oseba.

Tabela 4: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Kdo je avtor prispevka?

Kdo je avtor prispevka?	f	%
Uporabnik	103	55,08
Drugi	82	43,85
Soavtorstvo (uporabnik in drugi)	2	1,07
Skupaj:	187	100

4. 7. 4 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO KDO GOVORI

Tabela 5 se nanaša na ocenjevalno dimenzijo *Kdo govori?* in prikazuje razvrstitev glasov, ki se pojavljajo v analiziranih prispevkih. Kot lahko vidimo, se glasovi brezdomcev in *nebrezdomcev* pojavljajo skoraj v enakem razmerju: glasov brezdomcev je v vseh analiziranih prispevkih skupaj 120; medtem ko je glasov *nebrezdomcev* skupaj 100. V prispevkih, kjer se oglašča recimo več brezdomcev, teh glasov nisem seštevala, temveč sem jih označila kot en glas. Glas *nebrezdomcev* najpogosteje zastopa glas strokovnega delavca na področju brezdomstva. Na moje prepoznavanje glasov v posameznih prispevkih je (prav tako kot pri kategoriziranju avtorjev) močno vplivalo poznavanje avtorjev. Kljub temu, da pogosto iz prispevka, katerega avtor je uporabnik, njegov socialni status ni jasno razviden, ampak govori s perspektive slehernika, sem njegov glas prepoznala kot glas brezdomca.

Tabela 5: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Kdo govori?

Kdo govori?	f
Kategorija brezdomec:	
Brezdomec/ka	104
Zapornik/ca	9
Bivši brezdomec/ka	7
Skupaj:	120
Kategorija <i>nebrezdomec</i>:	
Strokovni delavec/delavka	23
<i>Nebrezdomec/ka</i> , mimoidoči	21
Strokovnjak/inja, strokovnjaki	15
Urednica, uredništvo	11
Študentka/študent	11
Politiki	1
Bralec/bralka	8
Prostovoljec	7
Religiozni lik	2
Skupaj:	100

4. 7. 5 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO VREDNOTENJE BREZDOMSTVA

V Tabeli 6, ki prikazuje razporeditev prispevkov glede na to, kako avtor posredno ali neposredno vrednoti brezdomstvo, vidimo, da avtorji v časopisu Kralji ulice brezdomstvo najpogosteje oziroma v 70 analiziranih prispevkih vrednotijo nevtralnno – torej kot nek pojav, ki obstaja in ni nujno problematičen. Sledijo prispevki, v katerih avtor brezdomstva ne vrednoti, oziroma članek ne obravnava teme v povezavi z brezdomstvom, in sicer je takšnih prispevkov 65. Slednje nakazuje, da se cestni časopis v vsebinskem smislu ne omejuje le na tematike, ki so povezane z brezdomstvom, temveč avtorji obravnavajo tudi druge tematike (npr. ljubezen, zgodba o tatoo-ju, kultura ipd.). Na ta način ta medij posreduje podobo brezdomca kot slehernika, kar omogoča bralcem možnost identifikacije. Poleg tega se na tak način celotna osebnost brezdomnega posameznika ne reducira le na njegovo brezdomstvo in teme v zvezi s tem.

Brezdomstvo kot problem, v smislu vrednotenja tega stanja kot negativnega, neprijetnega in povezanega z najrazličnejšimi deprivacijami, vrednotijo avtorji v 33 analiziranih prispevkih. Avtorji teh prispevkov so v večini brezdomci, ki na podlagi lastnih izkušenj in doživljanj opisujejo negativne plati položaja, v katerem se nahajajo. Razumevanje brezdomstva kot problem pogosto posredujejo ostali oziroma t.i. *mainstream* mediji, ki to problematičnost razlagajo kot nekaj, kar je pojavu brezdomstva inherentno in najpogosteje izvira iz samih brezdomcev. Medtem ko avtorji v časopisu Kralji ulice izvor svojih težav pogosteje pripisujejo zunanjim in širše družbenim dejavnikom ter spletu najrazličnejših okoliščin.

V 13 prispevkih avtorji brezdomstvo vrednotijo pozitivno, kar pomeni, da ga opisujejo kot neko stanje, ki ni nujno problematično, ampak je lahko tudi zanimivo in vredno pozornosti. V šestih prispevkih avtorji (predvsem brezdomni) status brezdomstva povečujejo in ga prikazujejo kot obliko upora ali stanje, ki posamezniku omogoča svobodo.

V raziskavi Dekleve in Razpotnike (2007b: 138) avtorji brezdomstvo v večini primerov vrednotijo kot problem in v nobenem primeru kot nekaj, kar je nasprotno problemu – kot nekaj, kar je lahko tudi dobro, pozitivno. Članki najpogosteje problematizirajo brezdomstvo kot problem *socialne bede*, nemoči, nesreče, revščine, brezupa. V tem obziru cestni časopis Kralji ulice potrjuje svoj namen razbijanja in mehčanja stereotipne podobe brezdomstva kot nekega problematičnega stanja, kar je inherentno samemu pojavu in povezano z neko moralno slabostjo, odklonskostjo in pasivnostjo.

Tabela 6: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Vrednotenje brezdomstva

Vrednotenje brezdomstva	f	%
Nevtralno	70	37,43
Ni relevantno	65	34,76
Problem	33	17,65
Pozitivno	13	6,95
Povečevanje	6	3,21
Skupaj	187	100

4. 7. 6 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO KOLEKTIVNI AKTER

V Tabeli 7 vidimo, da brezdomci v Kraljih ulice izjemoma nastopajo v vlogi kolektivnega akterja; tak način obravnavanja zasledimo le v treh analiziranih besedilih, kjer gre za citiranje mnenj študentov ali osnovnošolcev o brezdomstvu. Takšen rezultat je bil pričakovan glede na specifično analiziranega medija ter na velik delež avtobiografskih prispevkov. 27 člankov tematiko obravnava na splošno, predvsem v strokovnih informativnih člankih in komentarjih. Ravno nasprotno ugotavljata Dekleva in Razpotnikova (2007b: 142), ki v več kot polovici prispevkov prepoznata diskurzivno generalizacijo brezdomcev, pri čemer se brezdomcev ne prikazuje kot različnih, individualiziranih posameznikov, ki so vsak zase različni in edinstveni, temveč kot brezoblično maso ljudi. Tovrstne reprezentacije implicitno sporočajo, da brezdomci niso kompetentni in relevantni akter za podajanje mnenj in komentiranje, kar jim odvzema vrednosti in dostojanstvo.

Tabela 7: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Kolektivni akter

Kolektivni akter	f	%
Ne	157	83,96
Ni relevantno	27	14,44
Da	3	1,60
Skupaj	187	100

4. 7. 7 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO SPOL AKTERJA

Iz spodnje tabele, ki prikazuje razvrstitev prispevkov glede na spol akterjev, je razvidno, da največji delež oziroma 72 prispevkov govori o ženski in moškem; sledijo članki, katerih glavni akter je moški. 43 prispevkov obravnava brezdomstvo na splošno in je tako spol akterjev kolektivni. Ženske nastopajo kot akterke le v 17 prispevkih, kar glede na prevladujočo moško brezdomsko populacijo ne preseneča.

Tabela 8: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Spol akterja ali objekta

Spol akterja ali objekta	f	%
Moški in ženski	72	38,50
Moški	55	29,41
Kolektivni	43	23
Ženski	17	9,09
Skupaj	187	100

4. 7. 8 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO SPOL AVTORJA

Več kot polovica prispevkov ima moškega avtorja in sicer kar 110 analiziranih prispevkov. Ženske se podpisujejo po 68 člankov, avtorstvo devetih člankov pa se pripisuje ženski in moškemu.

Tabela 9: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Spol avtorja prispevka

Spol avtorja prispevka	f	%
Moški	110	58,82
Ženski	68	36,36
Ženske in moški	9	4,81
Skupaj	187	100

4. 7. 9 RAZVRSTITEV GLEDE NA DIMENZIJO PODPIS AVTORJA

Pod skoraj polovico oziroma 92 prispevkov se avtorji podpisujejo z imenom in priimkom. Sledijo prispevki s psevdonimom, ki jih je skupaj 44. Pod 28 prispevkov se je oseba, ki je avtor prispevka, podpisala z imenom, pod štiri z nazivom svoje funkcije (npr. uredništvo), dva prispevka pa nimata podpisa. Primerjava zgodnjih in kasnejših števil ne razkriva nobenih posebnosti, kar se tiče pripravljenosti razkrivanja identitete avtorja. Večina brezdomnih avtorjev se pod svoje prispevke podpisuje z imenom ali imenom in priimkom. Nekaj jih za podpisovanje uporablja psevdonim. Večina avtorjev, ki niso brezdomni se podpisuje z imenom in priimkom.

Tabela 10: Razvrstitev prispevkov glede na ocenjevalno dimenzijo Podpis avtorja prispevka

Podpis avtorja/ice prispevka	F	%
Ime in priimek	92	49,20%
Psevdonim	44	23,53%
Ime	28	14,97%
Inicialka	17	9,09%
Naziv	4	2,14%
Neznan	2	1,07%
Skupaj	187	100%

4.8 KRATEK POVZETEK STATISTIČNE ANALIZE

Iz statistične analize prispevkov v časopisu Kralji ulice lahko, v skladu s pričakovanji, ugotovimo, da avtorji v analiziranem cestnem časopisu naslavljajo brezdomstvo na drugačen način kot t.i. *mainstream* mediji. Ker gre pri cestnem časopisu za medij, ki je brezdomcem naklonjen, se slednji pojavljajo kot avtorji večine prispevkov. Najpogostejše sredstvo za upovedovanje sebe je poezija, sledijo avtobiografske osebnoizpovedne zgodbe, tem refleksije. Tematsko obravnavajo članki najpogosteje osebne zgodbe. Brezdomci tako praviloma ne nastopajo kot kolektivni akter, temveč kot posamezniki, ki pojav brezdomstva najpogosteje vrednotijo nevtralno – kot nekaj, kar obstaja in ni nujno problematično. Najpogosteje se kot avtorji prispevkov pojavljajo moški, kar je pričakovano glede na pretežno moško brezdomsko populacijo. Opozoriti pa velja, da predstavljajo ženske brezdomke, zaradi svoje dvojne izključenosti, še posebno ranljivo skupino znotraj te populacije, ki kot taka zato potrebuje večji delež diskurzivnega prostora v cestnem časopisu, katerega namen je opolnomočanje in vključevanje najbolj ranljivih, diskriminiranih ter izključnih članov in članic družbe.

4.9 VSEBINSKA ANALIZA PRISPEVKOV

4.9.1 POZICIJE/PERSPEKTIVE SUBJEKTA

Ocenjevalna dimenzija, pri kateri nas zanima, katero pozicijo zavzema subjekt diskurza v prispevku, je tista, ki nam omogoča opazovanje vlog, perspektiv in pozicij, ki jih avtorji prispevkov zavzemajo v analiziranem cestnem časopisu.

Opazimo lahko, da je v zgodnjih številkah pozicija brezdomnih avtorjev najpogosteje pozicija brezdomca, saj večina teh prispevkov sodi v zvrst avtobiografskih osebnoizpovednih člankov, ki v večini obravnavajo posameznikove okoliščine in razloge za brezdomstvo. Pozicija *nebrezdomnih* avtorjev v zgodnjih številkah pa je v večini pozicija strokovnjaka, strokovnega delavca oziroma je očitno *nebrezdomna*; tako je ločnica med kategorijama brezdomni – *nebrezdomni* avtor zelo jasna in očitna. Vendar postane v kasnejših številkah paleta subjektivnih pozicij, ki so na voljo tako brezdomnim, kot *nebrezdomnim* avtorjem, široka, pisana in razgibana. Brezdomni avtorji se tako pojavljajo kot avtorji Uvodnika ter pišejo v imenu uredništva, oglašajo se kot bralci ipd. Najbolj očitno je preobrat na vsebinski ravni, saj njihovi članki obravnavajo najrazličnejše tematike, ki niso nujno neposredno vezane na brezdomstvo in njihove osebne zgodbe; so avtorji recenzij, informativnih člankov, refleksij, komentarjev, fotoreportaž itd.

Nebrezdomni avtorji pa v nekaterih prispevkih bralce nagovarjajo iz perspektive brezdomcev. Najpogosteje to pozicijo zavzema urednica v rubriki Uvodnik, ki pogosto nagovarja bralce iz pozicije *mi*, *Kralji ulice*, pri čemer *Kralji ulice* včasih ne pomeni samo uredništva, temveč je sinonim za besedo brezdomci. Naslednji primer to zelo nazorno prikazuje. V njem urednica s tem, da iz brezdomne perspektive nagovarja *nebrezdomnega* bralca, poskuša vzpostaviti z njim neko bližino, ga ozavešča in vzpodbuja občutke solidarnosti:

»Naše družine so morda res razblinjene, težko bi jih bilo pravzaprav sploh definirati, so redko take, kot tiste iz ameriških filmov, njihove člane, kdorkoli to že so, videvamo bolj poredko in pravzaprav od nikogar ne smemo biti odvisni, saj izguba nekoga, od kogar si odvisen, preveč boli. Ker si te navezanosti ne pustimo, morda včasih delujemo rezervirani in odmaknjeni. A mnogi ste v nas opazili otroško željo po ljubezni in navezanosti, če ste nam le prišli dovolj blizu.« (Urednica, Ku 10)⁵

---

⁵ Za označevanje številke časopisa *Kralji ulice*, iz katerih je vzet posamezen citat, bom uporabljala označbo *Ku*, kar pomeni *Kralji ulice*. Številka zraven pa označuje, za katero zaporedno številko analiziranega časopisa gre.

Naslednji primer je prav tako poskus vživetja v pozicijo brezdomca. Študentka v svojem prispevku opisuje svojo izkušnjo *žicanja*:

»Na lastni koži sem namreč želela preizkusiti vsakdan brezdomca. Ampak stvar ni tako preprosta, kot se morda zdi.« (Petra, Ku 1)

4. 9. 2 UPRAVLJANJE S STIGMO

Izhajajoč iz Goffmanove teorije o stigmatizaciji sem določila tipe diskurzov, ki so orodja za upravljanje s stigmo. Ugotovili smo, da je strategija, ki jo posameznik izbere, odvisna od mnogih dejavnikov in okoliščin. Avtorji prispevkov izbirajo različna sredstva in načine za izražanje in upovedovanje sebe: objavljajo članke, poezijo, prozo, ilustracije, stripe in fotografije. Eno od strategij upravljanja s stigmo prepoznam v zabavnih in razvedrilnih rubrikah, ki jih sicer nisem vključila v analizo. Gre za rubrike, kot sta ulični horoskop in humor, ki pa kljub temu predstavljajo nezanemarljiv diskurzivni element, saj jih praviloma urejajo brezdomci in v večini primerov obravnavajo različne, tudi samoironične vidike uličnega življenja in družbene izključenosti. Zabavne in razvedrilne rubrike tako pomenijo eno od strategij upravljanja s stigmo oziroma tip diskurza, ki ga najdemo v analiziranem cestnem časopisu.

V posameznem prispevku lahko najdemo več različnih tipov diskurzov, ki se med sabo prepletajo, dopolnjujejo in pogosto niso jasno ločeni. V nadaljevanju razlagam in s primeri ilustriram devet diskurzivnih tipov, ki jih prepoznam kot strategije upravljanja s stigmo v 187 analiziranih prispevkih. Primeri, s katerimi ilustriram posamezni tip, so večinoma reprezentativni za splošno usmeritev posameznega članka, včasih pa so vzeti iz konteksta. Ocenjevalne dimenzije, kot so negativno socialno kategoriziranje, diskurz mi/oni ter apelativna funkcija, sem tekom analize prepoznala kot oblike strategij upravljanja s stigmo in jih zato ne interpretiram ločeno, ampak v okviru prepoznanih tipov diskurzov oziroma strategij upravljanja s stigmo.

4. 9. 2. 1 UČLOVEČENJE

Učlovečenje kot tip diskurza prepoznam v avtobiografskih prispevkih, kjer avtor prvoosebno izpoveduje svoje občutke ali opisuje svoje izkušnje in okoliščine. Gre za eno od strategij upravljanja s stigmo, ki je v cestnem časopisu *Kralji ulice* zelo pogosta in jo lahko najdemo v poeziji in avtobiografskih člankih. Kot v svoji raziskavi ugotavljata Dekleva in Razpotnikova (2007b: 149), so glasovi brezdomcev sicer v medijih redko prisotni, saj navadno pišejo o njih drugi, tako imajo redko možnost sami govoriti o sebi ali drugih temah na način, ki ga sami izberejo. Poleg tega so najpogosteje predstavljeni kot kolektivni akter in ne kot različni in individualizirani posamezniki. Ravno nasprotno pa cestni časopis tej družbeni skupini omogoča prostor, kjer z lastnimi diskuzi upovedujejo občutke, izkušnje, mnenja in komentarje. *Brezdomec ali brezdomka* tukaj dobi identiteto – ime in *obraz* ter možnost, da pove svojo zgodbo ali opiše svoje občutke. Gre za *učlovečenje* v smislu personalizacije in individualizacije brezdomca ali brezdomke kot posameznika in družbenega subjekta.

Proces učlovečenja preko osebno izpovednih prispevkov poteka na dva načina: skozi opisovanje in izpovedovanje občutkov ali skozi pripovedovanje osebnih zgodb in izkušenj. Ta tip diskurza najdemo v avtobiografskih osebno izpovednih člankih, poeziji in dnevnikih brezdomnih ali *nebrezdomnih* avtorjev. V naslednjih primerih brezdomci opisujejo svoje občutke, povezane z različnimi vidiki brezdomskega življenja:

»Najmanj si želim, da bi razočaral ljudi, ki me imajo radi. Hudo je, če verjameš, da sta tvoja zdravnica (psihater) in socialna delavka (ki upravlja s tvojim imetjem – skrbnica) nezemljanki.« (Kavica, Ku 2)

»Spet bom zmrzoval. Želim si, da bi lahko vsaj eno noč prespal na toplem in da me ne bi policaji ali varnostniki podili s klopce.« (Zoran, Ku 10)

»Sam sem v tem mrzlem svetu. Sam brez vsega tavam v temi. ... Ne morem več, meša se mi. Daj mi moči, da se mi vse spremeni, daj mi, prosim, moči.« (Damjan Bitenc, Ku 9)

Strategijo *učlovečenja* pa najdemo tudi v člankih *nebrezdomnih* avtorjev, ki opisujejo svoje občutke, ki so na takšen ali drugačen način povezani s tematiko brezdomstva. V naslednjem primeru prostovoljka v organizaciji za brezdomce tako opisuje svoje občutke ob delu z brezdomci:

»Moje srce se je napolnilo z veseljem, ko sem videla, kako veliko jim pomeni to naše druženje ob večerih, ali ko jim prinesemo topel obrok in prijazno besedo.« (Urška, Ku 9)

Primeri, ki sledita, obravnavata tematiko odvisnosti skozi prizmo *neodvisnika* oziroma avtorici izpovedujeta svoje občutke iz perspektive odvisnikove bližnje osebe:

»Minevali so dnevi, meseci, leta, tebe od nikoder ni. Ne spim, gledam skozi okno, iščem senco tvojo, solze moje me umivajo. Telefon mi zvoni. Srce moje je upalo, da si ti. Na drugi strani mi rečejo: »Gospa, moje sožalje, pridite jutri« in ne vem, kaj so še govorili.« (Mati umrlega odvisnika, Nataša, Ku 2)

»Bojiš se, kaj boš videl v mojih očeh. Jaz tudi, kaj v tvojih. Veš, da imaš čisto ozke zenice. Nočeš, da te vidim takega. Grd si. Ni te. Vse to veš, pa nočeš misliti.« (Judita Kožuh, Ku 10)

Urednica v Uvodniku nagovarja bralce, jih vzpodbuja k branju časopisa ter poskuša preseči dožemanje brezdomcev in tem, ki so povezane z njimi, kot nekaj tujega, drugačnega s tem, ko nakazuje, da svetovi brezdomcev niso enoznačni, ampak so pogosto *povsem običajni*, vsebinsko bogati in pestri:

»Ko boste danes odhajali iz mesta, boste s to revijo odnesli k sebi domov v zgodbe, misli, slike, črtice, ujete delčke življenj piscev in ustvarjalcev. Dovolite se spet ponesti v svetove Kraljev ulice, pogosto povsem običajne, na trenutke čarobne, smešne, žalostne, že obupne, pa spet iskrive in polne upanja.« (Špela Razpotnik, Ku 2)

Proces učlovečenja pa poteka tudi preko pripovedovanja osebnih zgodb, opisovanja svojih izkušenj in okoliščin. V naslednjih primerih brezdomski avtorji pripovedujejo svojo življenjsko zgodbo:

»Moje življenje na ulici se je začelo pred tremi leti, ko me je zapustilo dekle, s katero sva živela na koruzi približno pet let. Z njo sem imel tudi sina. Razlog, da me je pustila, je bil alkohol, čeprav kadar sem bil pijan nisem bil nasilen, vendar je najina zveza propadla.« (Robert, Ku 2)

»Preklinjam dan, ki me je zaznamoval za celo življenje. Sama sebe sem slepila in si lagala, da mi nihče nič ne more. Streznil me ni niti grob poseg socialne službe v mojo malo družinico, kjer so me prepričali, naj dam mojo malo princesko začasno v rejo in se grem zdraviti v Center za detoksikacijo.« (Matejka, Ku 10)

Ta tip diskurza pogosto najdemo tudi v osebno izpovedni ali pripovedni poeziji:

*»Nakar se vnel je en prepir
se fotr dru je za štir
na mene zarad oblačil
in fuknu mi je v glavo pir.«
(Bla, Ku 1)*

*»Sem zapadla v slabo družbo,
sem hitr bla ob službo,
sem heroin začela jemat,
pa po trgovinah krast.«
(Dvojčica, Ku 10)*

4. 9. 2. 2 REFLEKSIJA

Refleksija je zelo pogost tip ubesedovanja, ki ga najdemo v skoraj vseh zvrsteh analiziranih člankov. Gre za strategijo upravljanja s stigmatom, za katero je značilno, da avtor prispevka premišljuje in razglablja o določenih družbenih pojavih ali pa reflektira lastno situacijo. Kot navaja Goffman (1963: 133), gre za težnjo po preseganju identitetnega konflikta, ki se izvaja preko iskanja racionalnih razlag svojega položaja in preko posameznikovega soočanja z razlogi svoje *drugačnosti*. V časopisu Kralji ulice se ta tip diskurza pojavi v treh različnih oblikah: refleksija družbe in/ali brezdomstva, refleksija odnosa družbe do brezdomcev in refleksija lastne situacije.

Pri prvi obliki gre za refleksijo, prevpraševanje družbe kot celote, analiziranje in razlaganje družbenih zakonitosti in mehanizmov kategoriziranja družbenih subjektov v povezavi z brezdomstvom in družbenim izključevanjem. Splošna usmeritev teh prispevkov je tej družbeni skupini naklonjena in jo promovira. Članki, ki brezdomstvo obravnavajo kot neko stanje, ki lahko po spletu določenih okoliščin prizadane vsakogar, pri bralcu spodbujajo možnosti identifikacije z brezdomci ter vzpodbujajo solidarnost.

V naslednjih primerih *nebrezdomni* avtorji razglablajo o mehanizmih delovanja družbe ter o konceptu brezdomstva iz svoje perspektive:

»Zunanje okoliščine bi lahko opisali kot »oder«, pri katerem je od posameznika, njegovih sposobnosti in virov odvisno, ali bo nanj stopil ali pa se mu bo lahko s svojo ali pomočjo koga drugega izognil.« (Darja Pekolj, Ku 1)

»Ali ni to surov stranski produkt neusmiljene kapitalistične politike? Ali imamo vsi ljudje enake pogoje, ki so pomembni tudi pri izpolnjevanju in ustrežanju visokih zahtev družbe? Ali je poseg po drogi in alkoholu res sledenje svojim sanjam?« (Urša Glavan, Ku 1)

»Morda se bolj kot kdajkoli prej začenjate zavedati, da se to lahko zgodi tudi vam, da biti brezdomec ni le nek oddaljen scenarij. Živimo namreč v svetu, ko so službe vse bolj nestabilne, zahtevne in težko dostopne, stanovanja in najemnine zanje vse dražja, pot v odraslost in materialno neodvisnost vse daljša, medosebni odnosi vse bolj negotovi.« (Špela Razpotnik, Ku 1)

Družbo in koncept brezdomstva pa reflektirajo in o njej razmišljajo tudi brezdomni avtorji:

»Kaj je to domovina

Kaj je ta imaginarni bebavi pojem, ki nič ne pomeni« (Josip Kalašnikov, Ku 9)

»Darila od srca ali darila namesto srca?« (Tomislav Gruden, Ku 10)

»Tudi sam sem se osebno srečal s tako imenovanim življenjskim stilom brezdomca. Kot sem opazil in razmišljal, so brezdomci širok pojem, vsekakor širši kot pred 50 leti. V tej besedi najdemo klošarje, alkoholike, narkomane, pobegle od doma, ženske iz materinskih domov...in še koga bi lahko našteli.«(Miha Cimerman, Ku 16)

Pri drugi pojavni obliki tega tipa diskurza gre za razmišljanje o odnosu do brezdomcev. Najdemo ga v prispevkih *nebrezdomnih* avtorjev, kjer le-ti razmišljajo in opisujejo svoj odnos in razumevanje brezdomstva ali razmišljajo o odnosu družbe do tega pojava. Kljub temu, da je splošna usmeritev člankov, iz katerih so vzeti spodaj navedeni primeri, brezdomcem naklonjena in je namen avtorja pogosto reflektiranje, ozveščanje in delovanje v smeri razbijanja stereotipov o tej družbeni skupini, pa lahko v teh tekstih v večini primerov najdemo implicitno izraženo idejo: brezdomci so kot *mi*, a vendar niso *mi*.

»Ko sem na cesti zagledala brezdomca, sem se mu vedno izognila. Vedno sem imela nek strah pred njimi, nekakšno nelagodje. Nisem poznala njihovih življenjskih zgodb niti razloga, zakaj so postali brezdomci, vendar me to ni zanimalo, saj sem vedno šla mimo njih, kot da jih sploh ne vidim. Nato sem dobila priložnost, da jih spoznam; njih in njihovo življenjsko zgodbo.« (Petra, Ku 9)

»Odkrila sem drugačen svet, ki mi je bil do sedaj neznan. Začela sem sprejemati te ljudi. Nič več strahu, ko jih srečam na cesti, ampak se vedno ustavim, jih pozdravim, dam kakšen tolar.« (Urška, Ku 9)

Tudi v prispevkih brezdomnih avtorjev zasledimo razmišljanje in reflektiranje družbenega odnosa do brezdomcev:

»Kakorkoli je ta papir, ki bolj ali manj kroji vsa naša različna si življenja, umazan, je še vedno denar. Večina stegne roko po umazanem denarju, denar je denar, »umazanim« ljudem, ki smo umazani še vedno ljudje, pa večina ne seže v roko.« (Marko, Ku 10)

»Gre predvsem za to, da bi država, ki je sama sebi namen (komaj podpira sebe) in ki je dala (prodala) pravico do splošne dobrobiti oziroma bivše družbene lastnine peščici »zaslužnih«, priznala pravice tudi prikrajšanim.« (Tomislav Gruden, Ku 16)

V naslednjem primeru brezdomni avtor reflektira delovanje državnih institucij s kritično in cinično konotacijo:

»Zavod udari: A na črno bi delal? Zakaj smo pa mi tu?! Socialka ti primaže še močnejšo klofuto: Kako si sploh upaš prijeti za lopato? Tiho bodi, užiraj se in bodi hvaležen državi, da skrbi zate! Ne iščeš več prepovedane zaposlitve. Brezciljno postopaš in piješ. Sociala ti odpusti greh in spet imaš 30 batov podpore.« (Tomaž Kosmač, Ku 2)

Tretja oblika reflektiranja, ki jo najdemo v Kraljih ulice, predvsem v prispevkih brezdomnih avtorjev pa je refleksija svoje situacije. Gre za prispevke, v katerih avtor razmišlja o svoji situaciji:

»Ker droga nam je to v bistvu zasenčila, sploh nismo opazili, mislim, sam si letel vsak dan za tistim šponom, ko bi bil vsaj samo špon, bi bilo dobro, to je bilo 10, 20 jurjev na dan, nisi imel časa, da bi se okrog sebe obrnil, da bi vsaj videl, kaj se dogaja, sploh nisi, nisi imel filinga več na nobeno stvar, si bil kot ena bilka, ki je bila odvisna, da jo vrtnar vsak dan zalije, to je bil pa heroin, ne.« (Aco, Ku 1)

»Pogosto se mi dogaja, da nisem zadovoljen sam s sabo. Občasno me še vedno povleče, da bi se napil. Verjetno bi se to že zgodilo, če ne bi o tem, odkar sem na zdravljenju veliko razmišljal in bil poleg praktičnih posledic seznanjen tudi s teoretičnimi posledicami. V prihodnje bom začel bolj intenzivno pisati, porabiti več časa v ta namen, ker mislim, da je to tudi eden izmed razlogov, da nisem zadovoljen sam s sabo.« (A. M., Ku 2)

»Čas na cesti je drugačen, saj ne ločiš več med jutrom in večerom. Problem je, ker te nikjer ne pustijo na miru. ..To pa je tako: da bi kaj bral, se ti ne da; moraš porabiti čas, ki ga imaš na pretek; dobro je biti pod dozo tudi, ko je treba zaspal, da se ne sekiraš toliko. Pri klošarjenju porabiš ogromno energije in rezerve se ti črpajo.« (Borut, Ku 2)

4. 9. 2. 3 INFORMIRANJE

Informiranje je naslednji tip diskurza, za katerega je značilno, da avtor ali avtorica v svojem prispevku bralca informira, ga seznanja z določenimi informacijami, znanstvenimi izsledki in dognanji, teoretskimi koncepti v povezavi s tematiko brezdomstva in socialne izključenosti ali oblikami delovanja na področju brezdomstva. Ta tip diskurza najdemo v večini strokovno informativnih člankov, katerih avtorji so *nebrezdomci* strokovnjaki ali strokovni delavci.

»Težave v duševnem zdravju je bil eden od teh razlogov, in to ne prav zelo pogost. Najpogostejši razlogi so bili povezani z izgubo službe ali pretrganjem odnosa (s partnerjem ali s starši), med razlogi pa je precej pogosta tudi »lastna odločitev«. Vendar to ni bila lastna odločitev v smislu proste odločitve v idealnem in najlepšem svetu, temveč odločitev, da odideš

(od doma ali iz sveta), ker se ti zdi, da je to še edino, kar ti ostane v življenju, kakršnega pač imaš.» (Bojan Dekleva, Ku 9)

»Paradigma zmanjševanja škode izhaja iz spoznanja, da poskus urejanja drog s kazensko pravnim ali hotenim zdravljenjem ne prinaša želenih učinkov. Sestavni del takega socialnega dela je spodbujanje samopomoči in procesov socialne vključitve.« (Bojan Kuljanac, Ku 16)

»Varna soba pomeni, da se lahko človek zadane v čistem prostoru, manj je zdravstvenih tveganj. Tam lahko uživalec pride v stik s socialnimi in zdravstvenimi službami, ker običajno preživi nekaj let na čistem dnu, preden uživalec pride v stik s temi službami.« (Janko, Ku 9)

4. 9. 2. 4 APELATIVNO OZAVEŠČANJE

Gre za tip diskurza, ki se pogosto povezuje z informiranjem in refleksijo, vendar v tem primeru avtor prispevka preko direktnega nagovora bralca poskuša ozaveščati, z njim vzpostaviti dialog ter vzpodbuditi empatijo in solidarnost do brezdomcev ter možnost identifikacije z brezdomci. V nekaterih primerih bralca pogosto posredno ali neposredno poziva k aktivaciji ali refleksiji. Najdemo ga v prispevkih *nebrezdomnih* avtorjev, kar prikazujejo naslednji primeri:

»S tem, ko je brezdomcev vse več, je nastopil čas, da jih bolje spoznamo in v tej smeri naredimo še kaj več kot le izoblikujemo svoje stališče do tega, komu dati in komu ne.« (Špela Razpotnik, Ku 1)

»Če pogledamo, da mora samo zato, da en direktor dobi plačo, 800 ljudi vplačati svoj prispevek, je to nesprejemljivo in brez vsakega smisla ... Rešitev je edino v takojšnji reviziji in takojšnji zamenjavi tega sistema, ki bi, jasno, bil hud poseg, ampak še vedno je to edini način, da bi zajeli v sistem različne obrobne skupine poleg številnih revežev, ki tudi nastajajo.« (Aleksander Doplihar, Socialna ambulanta, Ku 1)

»Družba zato potrebuje prizadevanje vsakega, da bi bilo življenje bližnjih pa tudi tistih, ki so tekom življenja svoje bližnje nekako izgubili, boljše in vredno življenja. Razen če se odločimo za »dokončno« rešitev, ki smo jo spoznali v sredini prejšnjega stoletja in je kratko malo pomenila poskus vse probleme (in »slabe« ljudi) odstraniti.« (Bojan Dekleva, Ku 9)

Omenjeni tip diskurza pa najdemo tudi v prispevkih brezdomcev, ki preko neposrednega nagovora bralcev poskušajo apelirati na *nebrezdomne* bralce:

»Lepo prosim ljudi, ki imajo v starem delu Ljubljane mimohod ali pa lokale in nas brezdomce pogosto preganjajo s svojih preddverij, naj se enkrat vprašajo, kako se mora revež preživljati. Naj se enkrat vprašajo, določeni ljudje, ne vsi, ali nismo tudi mi, brezdomci, ljudje in ali nam srce ne bije prav tako kot njim. Prosil bi državni zbor in predsednike, ki vladajo Sloveniji, naj se tudi oni kdaj vprašajo, koliko nas je še živečih v Sloveniji.« (Grega – Babica, Ku 9)

»Ne ponovimo napake, ki smo jo naredili pri Romih. Izločati manjšine je lahko, a ko jih izločiš veliko postanejo večina.« (Tomislav Gruden, Ku 9)

4. 9. 2. 5 POSKUS DESTIGMATIZACIJE BREZDOMCEV

V analiziranih prispevkih najdemo tudi nekaj eksplicitno izražene težnje po destigmatizaciji brezdomcev, kar prepoznam kot eno od strategij upravljanja s stigmo. Ta tip diskurza najdemo predvsem v prispevkih *nebrezdomnih* avtorjev, ki preko opisovanja svojih izkušenj z brezdomci poskušajo razbijati v družbi ukoreninjene stereotipne predstave o brezdomcih in delovati v smeri destigmatizacije te družbene skupine ter se pojavljajo v vlogi zagovornika te družbene skupine. Kljub temu lahko v precejšnjem deležu tudi tukaj opazimo implicitno idejo *so kot mi, ampak niso mi*, zato gre v takšnih primerih bolj za poskus razbijanja stereotipov, ki do določene mere stereotipe reproducira. Avtorji sicer težijo k ozaveščanju, vendar brezdomci vseeno ostajajo *drugačni*.

»Ugotovila sem, da so normalni ljudje, ki prav tako kot vsi potrebujejo pogovor.« (Petra, Ku 9)

»Šokirana sem, tako mlad fant pa brezdomec. Tu se pokaže moj stereotip brezdomca, ki ga imam naslikanega kot starejšega in neurejenega moškega. Kako se motim. Tu v vrsti stojijo ženske, moški, mladi, stari in tudi otroci. Eni so urejeni, drugi ne; eni imajo vrečke s sabo, drugi pa mobitele; eni imajo časa na pretek, drugim pa se zelo mudi; eni so tiho in povešene glave, drugi pa se na ves glas derejo in skačejo okrog; eni so vinjeni ali pod vplivom kakšne druge substance, drugi pa trezni in pokončne drže. Tu uvidim, kako ne moremo brezdomcev vseh v en predalček spraviti.« (Marina Karimovič, Ku 1)

Tudi v prispevkih brezdomnih avtorjev je mogoče zaslediti ta tip diskurza:

»Vsekakor bi bilo za omeniti, da večina ljudi okoli nas na nek način gleda na brezdomce zelo površno in vidi samo fizičen izgled oseb, ki jih ima za klošarje, pijančke ali narkomane, nihče pa se ne vpraša, kje je bil razlog, da so se brezdomci znašli v taki situaciji. Napaka družbe je torej v tem, da ljudi presoja po zunanjem izgledu, a se ne zaveda, da imajo mogoče prav ti ljudje v sebi skrito zakladnico idej, ki se je napolnila tekom bogatih življenjskih izkušenj.« (Blanka, Ku 1)

4. 9. 2. 6 POVZDIGOVANJE STATUSA BREZDOMCA

Ena od strategij upravljanja s stigmo, ki jo zasledimo v analiziranih prispevkih brezdomnih avtorjev, je tudi povečevanje oziroma povzdigovanje statusa brezdomca v smislu

prikazovanja brezdomstva kot oblike upora proti družbi ter v smislu poudarjanja svobode, ki jo brezdomstvo naj bi omogočalo. V tem primeru brezdomci delujejo kot moralna večina v smislu, da vrednotijo svoj položaj pozitivno ali ga celo povzdigujejo ter prikazujejo ta status kot *tisto pravo* oziroma nekaj, kar jim omogoča posebna izkustva. Ob tem implicitno sporočajo, da nimajo zaradi svojega položaja nobenih občutkov manjvrednosti ter izražajo svoj upor proti ustaljenim in splošno zaželenim vzorcem, normam in vrednotam. S tega vidika gre za posebnost, ki jo v ostalih medijih redko najdemo, a vendar ne preseneča, da jo najdemo v cestnem časopisu.

»Zakaj cesta tako drži, bom ponovil. Zaradi tega, ker, odkar sem enainšestdeset let sem star, nikoli nisem bil tako svoboden, kot sem sedaj. Počnem kar hočem, kadar hočem, kjer hočem; če je dež, se skrivam, če je sonce, se nastavim soncu in tako naprej. In popolnoma brez kakršnegakoli stresa, če je že, ga pa preslišim ali pa spregledam.« (Kralj O'Tone Prvi, Ku 1)

»To je zabavno, veš, ker si svoboden, ne, na vsakem koraku si svoboden, ne, v vsaki drugi ulici si drug človek, ker te ne poznajo ljudje, ne ...« (Nik Knez, Ku 9)

*»Zakaj pravijo, da ns džankije skoz spremla nesreča,
če mal bol pomislim, sm bil kr srečen,
ni mi blo treba skrbet niti, kako sm oblečen ...
Tako izgubil smisu za življenje, k sm se streznu,
in mislu, da nau zdej več nobene jebe,
sam zdaj je še huj, k vem, kaj okol mene se dogaja
in vidim, da se vse vrti okol slave in denarja.« (XXX, Ku 2)*

4. 9. 2. 7 OPOLNOMOČANJE

V skladu s splošno usmeritvijo cestnega časopisa najdemo v prispevkih tudi tip diskurza, ki ga poimenujem opolnomočanje, saj gre za dodajanje moči, podpiranje in vzpodbujanje brezdomcev k iskanju lastnih virov in moči ter k iskanju pozitivnega. Zasledimo ga v člankih *nebrezdomcev* in tudi v člankih brezdomcev.

»Zavedaj se, ti si svet. Ti si vse, vse je ti. Le to lahko si, le to, kar čutiš sedaj, v tem trenutku. Ničesar drugega ni.« (Špela Razpotnik, Ku 1)

»Ko ne veš kam, ko ne veš kod in s kom, ko se zdi, da je upanje izpuhtelo, ko si najbolj utrujen ali naveličan jalovih poskusov, se ustavi. Dihaj. Spomni se, da si, da si vedno bil in da imaš pravico biti. Ker si vreden. Ker si drugačen. Ker imaš pravico. Ker veš kako.« (Priročnik Kralja ulice, Borut Pust, Ku 16)

*»Postavi, postavi, postavi se zase,
da prenašal boš udarce,
da premagal boš predsodke,*

*da razstavil boš vzorce,
udarci, predsodki, vzorci.
Postavi, postavi, postavi se zase,
da razumel boš vrednost kapitala
in plapolala bo morala kot zastava
z logotipom humanega pravičnega čara.» (Bojan Sklepič, Ku 17)*

V tem kontekstu lahko opazimo tudi zanimivo različico tega tipa diskurza, ki jo najdemo v prispevkih brezdomnih avtorjev, ki izražajo željo po pomoči drugim na podlagi lastne izkušnje. Gre za izražanje znotraj skupinske solidarnosti, kar prepoznam kot eno od strategij upravljanja s stigmo:

»Kljub mojim relativno mladim letom sem doživel veliko vzponov in padcev, vendar nikoli nisem obupal. Te izkušnje bi rad delil in prenašal na druge (...) Moramo si nuditi oporo in stati ob strani pri našem iskanju smisla življenja.« (Andrej Mesarič, Ku 9)

»Dragi brezdomci, želim vam pomagati, a vam ne morem, ker moram urediti ogromno stvari zase.« (Tina, Ku 10)

»In tako sem se odločil, da postanem prostovoljec in si tako osmislim svoje življenje. Živim lahko samo tako, da sem srčen in srečen, srečo pa si najlažje najdem tako, da pomagam drugim. S tem v resnici najbolj pomagam sebi!« (Jakob H., Ku 10)

4. 9. 2. 8 DISKURZ MI/ONI

Diskurz mi/oni je bil sprva vključen analizo kot samostojna dimenzija, vendar sem ga kasneje umestila v dimenzijo upravljanja s stigmo. Pri oblikovanju dimenzij ocenjevanja sem izhajala iz raziskave Dekleve in Razpotnikove (2007b: 142), ki v zvezi s tem ugotavljata, da je diskurzivno vzpostavljanje dveh med seboj ločenih in neprehodnih kategorij, to je t.i. *domne* in brezdomne kategorije v t.i. *mainstream* medijih, prisotno v več kot polovici analiziranih prispevkov. Tematiziranja brezdomstva na takšen način v analiziranih prispevkih ne prepoznam. V skladu s pričakovanji pa lahko v prispevkih brezdomnih avtorjev opazimo nekakšen zrcalni odsev takšnih diskurzivnih praks v smislu mi – brezdomci, oni – *nebrezdomci*. Gre za eno od strategij upravljanja s stigmo, značilnost katere je, da stigmatizirani posameznik prevzame lastnosti, ki so mu pripisane ter se identificira z vsebino družbene stigme, ki mu je pripisana. Ta tip diskurza prepoznam v uporabi besede *ljudje*, kadar se ta beseda nanaša na *nebrezdomce*, saj implicitno sporoča, da je brezdomec zunaj tega kroga identifikacije. Brezdomni avtor s tovrstnimi diskurzi vrednoti družbeno skupino, ki ji pripada, kot moralno manjšino. Torej so vsi ostali, ki niso brezdomci, *normalni*, njihov status in

položaj sta *prava* in *pravilna*. V tem pogledu prepoznam reproduciranje stereotipne podobe brezdomca kot tujega, drugačnega, *nenormalnega* in celo manj *človeškega*.

»Za žic pa je še prezgodaj, ni dobro prosjačiti dopoldan. Ljudje so slabe volje. Služba, družina, obveznosti ... Kaj hitro se najde kdo, ki te nekam pošlje.« (H., Ku 1)

»Med prazniki so ljudje bolj radodarni.« (Erik, Ku 10)

»Ljudje so med prazniki bolj prijazni.« (Marjana, Ku 10)

4. 9. 2. 9 NEGATIVNO SOCIALNO KATEGORIZIRANJE

Podobno kot prejšnji tip diskurza sem najprej tudi to kategorijo določila kot samostojno ocenjevalno dimenzijo ter jo kasneje uvrstila znotraj dimenzije *upravljanje s stigmo*. Dekleva in Razpotnikova (2007b: 143) v svoji raziskavi ugotavljata, da je negativno socialno kategoriziranje, ki ga prepoznavata v prispevkih, kjer avtor nekatere lastnosti brezdomcev predstavlja kot samoumevne, pričakovane, *naravne* in inherentne tej družbeni skupini, prisotno v več kot polovici analiziranih prispevkov.

Stereotipnega in diskriminatornega tematiziranja brezdomcev je v skladu s pričakovanji v Kraljih ulice zelo malo. Prepoznam ga v izjavi prostovoljcev v eni od organizacij, ki oskrbuje brezdomce:

»Pa tudi, da brezdomcem ni treba dajati denarja, ker ga bodo porabili za pijačo.« (Prostovoljci na Karitasu, Ku 1)

Naslednji primeri so izjave osnovnošolcev, ki so razmišljali o brezdomstvu v okviru šolskega predmeta in organizirali zbiralno akcijo za brezdomce. V teh izjavah opazimo dokaj stereotipno podobo brezdomca ter določeno mero neke želje po prevzgoji:

»Nažican denar naj porabijo za hrano, ne pa za pijačo in cigarete.« (Osnovnošolec, Ku 10)

»Naj se ne smilijo sami sebi, ampak naj se vzamejo v roke.« (Osnovnošolec, Ku 10)

Negativo socialno kategoriziranje kot strategijo za upravljanje s stigmo zasledimo v nekaj prispevkih brezdomnih avtorjev, kjer gre za negativno in/ali stereotipno kategoriziranje nekaterih družbenih skupin. Ta tip diskurza osvetljuje zanimiv vidik vzpostavljanja določene

hierarhije in negativnega kategoriziranja, ki ga je možno opaziti tudi znotraj družbene skupine socialno izključenih. Kot smo že ugotovili v poglavju o strategijah upravljanja s stigmo, posameznik, ki je sam stigmatiziran in izključen v enem pogledu, pogosto za stratificiranje in kategoriziranje drugih posameznikov, ki posedujejo neko drugo nezaželeno lastnost, ki je bodisi *slabša* ali *manj zaželena* v očeh tega posameznika, prevzema strategije in mehanizme širše družbe. Izkušnja socialne izključenosti, segregacije in stigmatizacije ne pomeni nujno večje solidarnosti in tolerance do ostalih marginaliziranih in depriviligiranih družbenih skupin.

»... k vidim kakšnega čefurja, mi kr slabo postaja, pa kozlam skor, k kakšna prostitutka se prodaja ...« (XXX, Ku 2)

»Resnica je drugačna, namreč, se poročiš, dobiš otroke; a čigave? (Oče vedno poznan, mati nikoli.) Pravzaprav se, izgleda, vsaka ženska po porodu spremeni za 100 procentov« (Letalec, Ku 2)

»Če ravno ni bil Slovenec, mi je bil po eni strani zelo dober prijatelj, po drugi plati pa ravno obratno.« (Toni Meško, Ku 16)

Širši kontekst prispevka, iz katerega je vzet naslednji primer, je sicer ironičen, ker se avtor na koncu prispevka tudi sam umesti v skupino, ki jo v nekaterih delih teksta negativno vrednoti in kritizira, s čimer pa dosega posebni literarni učinek:

»Mesto je postalo vse bolj zahojeno. Še klošarji so mi začeli presedati. Sicer pa so se njihove vrste precej zredčile. Vsako zimo je kakšnega pobralo. Praktično so ostali samo trije staroselci. Eden večja lupina od drugega. Mislim, tak obup jih je bilo srečat, da je kar bolelo. Pozimi so se zabubili v svoje brloge, poleti pa tarnali, kako hudo jim je. Pa so vlekli po trideset batov podpore! Vsi po vrsti so bili nezmožni za delo. Modras je bil celo tako gnil, da se mu ni dalo na neko predavanje, ki si ga je vsake toliko izmislil Zavod za zaposlovanje.« (Tomaž Kosmač, Ku 2)

4. 10 KRATEK POVZETEK VSEBINSKE ANALIZE PRISPEVKOV

Vsebinska analiza prispevkov v cestnem časopisu Kralji ulice se osredotoča na iskanje prepoznavnih tipov diskurzov, ki jih razlagam kot orodja za upravljanje s stigmo. Brezdomni in *nebrezdomni* pisci v analiziranem časopisu uporabljajo različna sredstva in načine za izražanje ter upovedovanje sebe. Ugotovila sem, da so piscem v analiziranem časopisu na voljo različne subjektne pozicije. Tako avtorji, ki niso brezdomni, bralce občasno nagovarjajo iz pozicije brezdomcev ter na ta način udejanjajo vlogo zagovornikov te družbene skupine. Spekter pozicij, ki je na voljo brezdomnim avtorjem, pa je – predvsem v kasnejših številkah –

širok in sega onkraj stanja brezdomstva in z njim povezanimi temami. Gre za pomemben vidik destigmatizacije te družbene skupine.

V analiziranih prispevkih prepoznam devet diskurzivnih tipov oziroma strategij za upravljanje s stigmo, ki jih ilustriram s primeri ter interpretiram. Posamezni diskurzivni tipi se v prispevkih med sabo prepletajo in niso jasno ločeni. Sam podnaslov cestnega časopisa Kralji ulice, ki pravi, da gre za »časopis za brezdomstvo in ostala socialna socialna vprašanja«, nakazuje na njegovo splošno usmeritev, ki se osredotoča na brezdomce in tako že sam po sebi pomeni sredstvo za upravljanje ter preseganje stigme. Posamezni diskurzivni tipi so tako ilustrirani s primeri, katerih avtorji so tudi *nebrezdomci*, saj imajo slednji na načelni ravni vlogo zagovornika brezdomcev ter mediatorja med t.i. *domnim* in brezdomnim delom družbe.

5 ZAKLJUČEK

Osrednje zanimanje pričujoče diplomske naloge so medijska upodabljanja in samoupodabljanja brezdomcev. V prvem delu naloge so predstavljeni nekateri temeljni teoretski koncepti stigme, ki jo definirajo kot neko nezaželeno lastnost, ki jo poseduje posameznik ali družbena skupina. Ta lastnost je za posameznika diskreditirajoča, zmanjšuje njegove življenjske možnosti ter ga reducira na njegovo posebnost. Stigma ne temelji na objektivni lastnosti posameznika, temveč na kompleksnih družbenih, medosebnih odnosih – interakcijah, ki soustvarjajo kriterije, v katerih je neka lastnost razumljena kot nezaželena in manjvredna. Ugotovimo, da je zaradi neskončne raznolikosti človeških lastnosti vse človeške razlike potencialno mogoče stigmatizirati oziroma je to, kar je nezaželeno ali zaželeno, odvisno predvsem od socialnega in zgodovinskega konteksta. O tem odločajo družbene norme in vrednote, ki pa jih določajo tisti, ki imajo družbeno moč, in z njimi vzpostavljajo mehanizme socialne kontrole, ki izključujejo tiste, ki se jim ne podreajo. Stigma je torej identiteta, ki je posameznik ne more zavreči, dokler tega ne stori okolje, ki to identiteto proizvaja. Ohranja se kot družbeni problem – s svojo socialno uporabnostjo kot sredstvo za nadzor določenih skupin populacije in zagotavljanje ter reproduciranje obstoječih razmerij družbenih moči. Stigmatizirani posamezniki ali družbene skupine razvijajo različne načine in strategije upravljanja s svojo stigmo in napetostjo v odnosih, ki iz stigme izhajajo, s katerimi upravljajo z informacijami o sebi. Cestni časopis kot specifičen medij, ki ga (so)ustvarjajo brezdomci, prepoznam kot sredstvo za upravljanje s stigmo, znotraj katerega najdemo različne strategije za upravljanje s stigmo, ki se kažejo skozi določene tipe diskurzov. Ključni pomen cestnih časopisov vidim v tem, da omogočajo družbeno izključenim delom družbe ekonomsko, kulturno in socialno participacijo in so usmerjeni v destigmatizacijo te skupine.

Ker je glavni predmet obravnave v tej diplomski nalogi usmerjen v medijske diskurze, sem v teoretski del naloge vključila tudi temeljne konceptualizacije diskurza, ki se opirajo predvsem na ideje Foucaulta. Slednji diskurze razlaga kot načine nanašanja in konstruiranja vednosti o določenih področjih prakse, ki so zamejeni z rituali, ki le določenim posameznikom dovoljuje izrekanje določenih izjav. Diskurzi so torej vključevalni in izključevalni, saj določajo, kaj in kako se sme razmišljati in upovedati določene pojavnosti. Diskurzi pa delujejo ideološko, kadar tipi praks in diskurzov delujejo v smeri nevtralizacije z namenom, da vzdržujejo neenake odnose moči, saj je naloga ideologije varovanje določenih praks kot univerzalnih in

samoumevnih. Diskurz je torej povezan z oblastjo, saj uravnava obnašanje, konstruira subjektivnost in identitete ter določa načine, na katere so stvari reprezentirane, proučevane in prakticirane.

Za ključno raziskovalno vprašanje diplomske naloge je pomembna ugotovitev, da diskurz kot praksa oblikuje ali konstituira subjekt, na katerega se določeni diskurzi nanašajo, ter ga hkrati v družbo tudi umešča. Osredotočila sem se na medijske diskurzivne prakse o brezdomcih in ugotovila, da je brezdomec konstituiran skozi vse, kar je bilo o njem povedano, skozi trditve, ki so ga opredeljevale, skozi opise, analize, klasifikacije, obsodbe, in vse to ga v družbo tudi umešča. S temi pozicijami se identificira in šele takrat postane subjekt. Kar pomeni, da je diskurzivna konstrukcija, ki pa ima za subjekt oziroma objekt diskurza – to je brezdomca, realne posledice. Način, kako mediji upodabljajo marginalizirane družbene skupine, je pomemben zlasti zato, ker se tudi na podlagi teh upodobitev ustvarjata javno mnenje in splošna družbena podoba določene družbene skupine. V zvezi z medijskimi reprezentacijami brezdomcev je problematično predvsem to, da so pogosto izključeni iz polja pripovedovanja o sebi, in tako najpogosteje niso subjekt diskurza, ampak njegov objekt. Na ta način diskurzivne prakse same ustvarjajo pogoje alienacije, o kateri govorijo. V tem obziru je družbena vloga cestnih časopisov, ki jim omogočajo *a priori* privilegirano domeno, da z lastnimi diskurzivnimi praksami artikulirajo lastne diskurze, zelo pomembna. Diskurzi namreč poleg tega, da prispevajo k reprodukciji družbe, vplivajo tudi na njeno transformacijo.

V drugem delu diplomske naloge poskušam s pomočjo kritične diskurzivne analize ugotoviti načine (samo)upodabljanja brezdomcev v cestnem časopisu Kralji ulice. Kritična diskurzivna analiza je kvalitativna oziroma interpretativna in pojasnjevalna metoda raziskovanja, ki ima protidiskriminatorni naboj, saj preko sistematične analize razkriva mehanizme družbenega vključevanja in izključevanja ter temelji na neomarksističnem prepričanju, da je kulturna dimenzija bolj pomembna pri oblikovanju in vzdrževanju odnosov moči, kot ekonomska.

V diplomsko nalogo sem vključila tudi povzetek raziskave medijskih diskurzov Bojana Dekleve in Špela Razpotnik (2007b), kar mi omogoča primerjavo diskurzov, ki se jih za upodabljanje brezdomcev poslužujejo t.i. *mainstream* mediji z diskurzi, ki jih za samoupodabljanje uporabljajo brezdomci sami. Ključni raziskovalni vprašanji sta torej, kakšni so načini upodabljanja in (samo)upodabljanja brezdomcev v cestnem časopisu in ali imajo te prakse kakšne podobnosti in povezave. Zaradi namena primerjave sem raziskovalne

dimenzije oblikovala na podoben način, kot v omenjeni raziskavi. Vendar se je skozi analizo to izkazalo kot problematično in omejujoče. Cestni časopis namreč ni vsebinsko in žanrsko strukturiran kakor ostali tiskani mediji, ki sta jih raziskovalca vključila v svojo analizo. V njem najdemo pretežno avtobiografske in refleksijske tekste, ki dopuščajo veliko avtorske svobode; v cestnem časopisu gre zato manj za informativne tekste v klasičnem novinarskem smislu in bolj za tekste na *meta* ravni. Skozi raziskovanje sem ocenjevalne dimenzije tako ustrezno prilagodila.

Pri analizi mi je dejstvo, da sama sodelujem v društvu in uredništvu Kraljev ulice, do določene mere pomagalo, vendar se zaradi tega nisem mogla izogniti določeni stopnji subjektivnosti, in to me je na trenutke tudi omejevalo. Večino avtorjev prispevkov namreč osebno poznam in zato sem skozi prebiranje, kategoriziranje in razvrščanje njihovih člankov zavestno izključevala informacije o njih, ki bi lahko vplivale na razvrščanje in vrednotenje. Poznavanje avtorjev mi je pomagalo predvsem pri razvrščanju avtorjev v skupino brezdomnih in *nebrezdomnih*. Ta dimenzija ocenjevanja se mi zdi najbolj problematična, saj se v društvu trudimo vzdrževati mrežne odnose, ne pa hierarhičnih. V posameznih primerih je bilo težko določiti, v katero od dveh kategorij bom določenega avtorja uvrstila, in sicer zaradi *drsljivih* in nejasnih meja, ki ločujejo brezdomce od *drugih*. Brezdomstvo je namreč kompleksen družbeni pojav, ki ima številne pojavne oblike, ki so včasih težko določljive. To dimenzijo sem v raziskavo vključila z namenom ugotoviti, kolikšen delež diskurzivnega prostora pripada brezdomcem samim. V skladu s pričakovanji lahko povzamem, da je splošna usmeritev časopisa Kralji ulice brezdomcem naklonjena ter je usmerjena v destigmatizacijo te družbene skupine in vzpostavljanje dialoga s širšo javnostjo.

Raziskovalna vprašanja diskurzivne analize se osredotočajo na način naslavljanja in (samo)upodabljanja brezdomcev v cestnem časopisu. Pri tem me zanima, kdo govori, kaj in kako. Iskanje tipičnih in za določeno strategijo upravljanja s stigmo značilnih diskurzivnih tipov je eden ključnih elementov moje diskurzivne analize. V nadaljevanju bom povzela nekaj ključnih ugotovitev.

Diskurzivna analiza 178 prispevkov, ki so bili znotraj časovnega okvira dveh let objavljeni v šestih številkah cestnega časopisa Kralji ulice, razkriva, da je večina avtorjev prispevkov brezdomnih ter da praviloma brezdomci nastopajo kot diferencirani posamezniki, ne pa kot kolektivni akter. Brezdomstvo avtorji najpogosteje vrednotijo nevtrarno, torej kot nek pojav,

ki obstaja in ni nujno problematičen. V tem pogledu najdemo največ razlik v primerjavi z raziskavo Dekleve in Razpotnikove, ki ugotavljata, da v njenem vzorcu praviloma o brezdomcih govorijo *nebrezdomci* in so glasovi brezdomcev redko slišani ter da slednji največkrat nastopajo kot kolektivni akter ali kot anonimni subjekt in ne kot diferencirani posamezniki. Tak pristop je skladen tudi s tem, da se jih pretežno negativno stereotipizira in umešča v t.i. diskurz *mi/oni*, za katerega je značilno, da brezdomce miselno in pojmovno izključuje iz privilegirane *mi* skupine, ki služi bralcem za pozitivno identifikacijo. Taka identifikacija bralcem omogoča, da se distancirajo od brezdomcev ter postanejo bolj dostopni za stereotipizirajoče kognitivne poenostavitve ter diskriminatorne naravnosti. Ti procesi so skladni tudi z ugotovitvijo, da analizirani prispevki pretežno gojijo pozitivno samopodobo – nas – državljanov, ki smo v binarni delitvi *mi/oni* predstavljeni kot dobri, *oni* pa kot slabi. Ta vidik v časopisu *Kralji ulice* ni prisoten, kar je bilo pričakovano glede na posebnosti in usmeritve tega medija.

Kljub temu pa najdemo primere negativnega socialnega kategoriziranja določenih družbenih skupin, kar prepoznam kot strategijo upravljanja s stigmo. Enako velja za diskurz *mi/oni*, ki pa je v *Kraljih ulice* pričakovano zrcalen, tako, da *mi* pomeni *brezdomci*, *oni* pa *nebrezdomci*. Ta pojav razumem kot posledico in zrcaljenje odnosa, ki ga ima družba sicer do brezdomcev, in tako tudi v takih diskurzih prepoznam strategijo upravljanja s stigmo, za katero je značilno, da stigmatizirani posameznik prevzame lastnosti, ki so mu pripisane, ter se identificira z vsebino družbene stigme, ki mu je pripisana. Ta tip diskurza prepoznam v uporabi besede *ljudje*, kadar se ta beseda nanaša na *nebrezdomce*, saj implicitno sporoča, da je brezdomec zunaj tega kroga identifikacije.

Učlovečenja in refleksija sta strategiji upravljanja s stigmo, ki sta v analiziranih prispevkih najpogostejši in imata največ različic. Diskurzivno učlovečenje brezdomca poteka preko avtobiografskih izpovedi osebnih zgodb, opisovanja občutkov, izkušenj in okoliščin. Ta tip diskurza najdemo v poeziji in avtobiografskih osebnoizpovednih prispevkih ter v nekaterih primerih tudi v refleksijskih tekstih. Omenjeni trije žanri so tudi najpogostejše sredstvo za izražanje piscev v *Kraljih ulice*. Pri tem sta omembe vredna dva vidika, in sicer gre po eni strani za pomemben vidik destigmatizacije in približevanja v smislu zmanjševanja *tujosti* in preseganja anonimnosti brezdomcev. Brezdomec tako postane enkraten in edinstven posameznik, ki ima svojo zgodbo, obraz in ime. Gre za učlovečenje v smislu personalizacije in individualizacije brezdomca oziroma brezdomke kot posameznika in družbenega subjekta.

Po drugi strani pa so personalizacija, individualizacija, viktimizacija, poudarjanje ter vzbujanje čustev in sočutja, kadar so pretirano in prevladujoče diskurzivno sredstvo, lahko škodljivi, saj dajejo občutek, da je brezdorstvo predvsem posledica osebnih problemov in morda napačnih odločitev *določenih* ljudi ter želijo pri bralcu vzbuditi usmiljenje. Kljub temu, da v raziskavo nisem vključila natančnih mehanizmov za analiziranje vseh ravni jezika in njegovih konotacij, pa tovrstne pretirane melodramatizacije in patetike v časopisu Kralji ulice ni zaslediti. Nekatere avtobiografske prispevke in tudi refleksije, kjer avtorji prevprašujejo in opisujejo svoje okoliščine in razloge za brezdorstvo, pa je vendarle mogoče interpretirati na način, ki implicitno sporoča, da je brezdorstvo posledica osebnih težav določenih posameznikov. Poleg tega se brezdorstci redkeje pojavijo kot avtorji prispevkov, ki obravnavajo tematiko s širšega, družbenega in strukturnega vidika. Prevpraševanje lastne situacije, analiziranje okoliščin in *krivcev*, ki so posameznika privedli do brezdorstva, pa lahko interpretiramo tudi kot preslikavo oziroma prevzemanje nekih splošno sprejetih in uveljavljenih principov, ki jih najdemo v širših javnih diskurzih o tej tematiki. Brezdorstvo je eden od mnogih družbenih pojavov, ki je pogosto predstavljen kot problematičen, negativen in *nenormalen* kljub temu, da obstajajo še drugi vidiki in se da o njem pisati in govoriti na različne načine. Ker večina prispevkov obravnava posameznikove osebne zgodbe in razlaga vzroke in okoliščine, lahko v tem prepoznamo prevzemanje diskurzov širše javnosti in s tem tudi določeno stopnjo reproduciranja stereotipov, čeprav je ob tem potrebno omeniti, da večina piscev brezdorstvo vrednoti nevtralnno. Kljub temu dajejo taki prispevki, sicer implicitno, bralcu občutek, da je potrebno pri pojavu brezdorstva vedno iskati neke racionalne razloge in krivce, ki so posameznika privedli do tega stanja.

Anketa o branosti časopisa Kralji ulice (Dekleva 2007: 18) razkriva, da je za večino anketiranih glavni motiv za nakup tega časopisa pomoč brezdorstcu – prodajalcu ter da si kar 73 odstotkov anketirancev želi več življenjskih zgodb. Tovrstni pristopi do tega pojava temeljijo na sočutju, usmiljenju in emocijah, kar skupnost ter brezdorce same oddaljuje od bistva problema ter njegovega konstruktivnega reševanja. Verjetno gre pri tem za določeno preslikavo javnega mnenja ter nekih splošno razširjenih diskurzov, ki jih prevzemajo tudi brezdorstci. Kot ugotavljata Dekleva in Razpotnikova v t.i. *mainstream* medijih, (2007b: 148), sodi precejšen del analiziranih prispevkov v kategorijo *žalostnih življenjskih zgodb*, ki so prikazane v slogu, ki ga novinarji imenujejo *solze in kri*. Naravo in funkcijo teh prispevkov dodatno osvetljuje tudi podatek, da se članki o brezdorstcih najpogosteje objavljajo decembra,

kar priča o tem, da je tema brezdomstva povezana v veliki meri s temami dobrodelnosti ali (predbožičnega) usmiljenja.

Kot že rečeno, je med pogostejšimi strategijami poleg učlovečenja tudi refleksija za katero je značilno, da avtor razglablja, premišljuje ali reflektira lastno situacijo. V časopisu Kralji ulice se ta tip diskurza pojavi v treh različnih oblikah: refleksija družbe in/ali brezdomstva, refleksija odnosa družbe do brezdomcev in refleksija lastne situacije. V Kraljih ulice pa najdemo še eno strategijo, in sicer informiranje, za katero je značilno, da avtor bralca informira in seznanja z določenimi strokovnimi in teoretskimi koncepti o pojavu brezdomstva. Namen takih diskurzov je predvsem v ozavečanju bralcev, kar pripomore k zviševanju socialnega kapitala v družbi. Podoben namen imata tudi naslednji dve strategiji, in sicer gre za diskurzivno apelativno ozaveščanje ter poskus destigmatizacije in razbijanja stereotipov o brezdomcih. Prvi tip diskurza prepoznamo v prispevkih, kjer avtor z bralcem vzpostavlja komunikacijo s tem, ko ga neposredno nagovarja, z njim poskuša vzpostaviti dialog ter ustvarja nek občutek bližine. Drug tip najdemo predvsem v prispevkih *nebrezdomnih* avtorjev, ki izražajo protidiskriminatorno težnjo, ki pa je v nekaterih primerih kombinirana z implicitnim dojemanjem brezdomcev kot nekoga, ki je kot *mi*, vendar ni *mi*, kar pa stereotipov ne razbija, marveč le reproducira, čeprav v *mehki* verziji.

V analiziranih prispevkih brezdomnih avtorjev, ki brezdomstvo vrednotijo kot nek status, ki človeku omogoča svobodo in obliko upora proti družbi, pa prepoznamo strategijo upravljanja, ki se manifestira skozi diskurzivno povzdigovanje statusa brezdomca, kar nakazuje, da se avtor umešča v moralno večino in gre torej za nek preobrat proti splošnemu dojemanju večine, ki brezdomstvo navadno razume kot nekaj *nenormalnega* in *nepravega*. V Kraljih ulice pa najdemo tudi primere, ko se brezdomci umeščajo v moralno manjšino, kamor jih ponavadi uvrščajo mediji in družba nasploh. Take diskurze lahko razumemo kot sredstvo upravljanja s stigmo, kjer stigmatizirana oseba prevzame lastnosti, ki so ji pripisane, ter se z njimi do določene mere poistoveti. To strategijo prevzemajo tisti avtorji, ki vzpostavljajo jasno ločnico med »nami, ki smo brezdomci« in »njimi, ki to niso,« ter s tem dajejo občutek, da sebe ne uvrščajo v to kategorijo.

Kar se tiče razlik, ki jih sem jih opazila med primerjavo zgodnjih številčk Kraljev ulice, je že na prvi pogled očitna razlika v zunanji, to je oblikovni podobi. Ta premik je v smeri bolj strukturirane notranje zgradbe časopisa in oblikovno bolj dodelane zunanje podobe, kar jasno

kaže na dejstvo, da se je časopis iz prve poskusne številke razvil v mesečnik. Časopis je v dveh letih izhajanja pridobil stalne rubrike z bolj ali manj stalnimi avtorji.

Pri analiziranju subjektivnih pozicij piscev sem ugotovila, da se brezdomci v prvih dveh številkah večinoma izražajo v avtobiografskih prispevkih, medtem ko v kasnejših številkah njihove pozicije niso več tako omejene. Pojavljajo se kot avtorji prispevkov vseh žanrov, pri čemer zavzemajo najrazličnejše pozicije, npr. uredništva, slehernika, bralca, fotoreporterja. Razliko opazim tudi v slikovnem gradivu, ki ga v analizo nisem vključila. Avtorji fotografij, stripov, ilustracij so tako brezdomci kot *nebrezdomci*. V zgodnjih številkah je slikovno gradivo predvsem v obliki fotografije, v kasnejših številkah pa že najdemo bogat in zanimiv spekter ilustracij in stripov. Razlika je najbolj očitna med podobo brezdomca, ki ga posredujejo fotografije v zgodnjih številkah, in podobo v kasnejših. V prvih dveh številkah je brezdomec pogosteje upodobljen v dokaj stereotipnih kontekstih, kasneje pa vse pogosteje v kontekstih, ki niso eksplicitno brezdomski. Ta podoba ima bolj pozitivistično in aktivno noto.

Zaključim lahko, da je kritična diskurzivna analiza časopisa Kralji ulice pokazala, da je podoba brezdomca, ki jo posreduje ta cestni časopis, precej drugačna od podobe, ki jo slikajo ostali mediji. Kljub temu, da je najpogostejše sredstvo za to upodabljanje pripovedovanje osebnih zgodb tako v cestnem časopisu, kot v t.i. *mainstream* medijih, ponuja cestni časopis pogled od znotraj, ki se sliši skozi glasove brezdomcev samih. Družbena skupina, ki je sicer izključena iz polja pripovedovanja o sebi, ima tukaj vnaprej privilegirano diskurzivno izhodišče, ki jim omogoča večje in postopno družbeno vključevanje. Vendarle pa velja izpostaviti dejstvo, da v so glasovi brezdomcev do določene meje reducirani tudi v cestnem časopisu, kajti uredniški odbor (sestavljeno iz *nebrezdomcev* in brezdomcev) je tisti, ki v skladu s uredniško politiko, določa, kateri prispevek se bo objavil in kateri ne.

Glede na to, da v analiziranih prispevkih prevladujejo avtobiografske osebne izpovedi, ki v večini ne odpirajo poglobljenih, kritičnih in mobilizacijskih diskurzov, ki bi predlagali možne rešitve in alternative, lahko to dejstvo interpretiramo kot tisto področje, ki ga je potrebno v uredništvu še naprej razvijati. Te vidike po večini najdemo v prispevkih, katerih avtorji so drugi – strokovni delavci in strokovnjaki, ki obravnavajo tematiko s širšega družbenega vidika.

Za učinkovitejše delovanje v smeri destigmatizacije in družbenega vključevanja brezdomcev je brezdomce torej potrebno še naprej motivirati in jim omogočiti čim večjo participacijo pri ustvarjanju časopisa. V nekaterih vidikih cestni časopis presega klasične in splošno uveljavljene diskurze in reprezentacije brezdomcev – omogoča jim diskurzivni prostor ter prostor za samoaktivacijo in vključevanje. V Kraljih ulice najdemo številne primere pozitivnih in v destigmatizacijo usmerjenih diskurzov. Najdemo pa tudi nekaj takih, ki kažejo na prevzemanje in zrcaljenje nekih širših diskurzov, ki uvrščajo brezdomce v družbeno skupino, ki je kot *mi*, ampak ni *mi*. V analiziranem časopisu se torej odpira nek nov, poseben in raznolik diskurzivni prostor, v katerem najdemo – kakor v vsem, kar je družbeno – prepletene številne diskurze, vidike in okoliščine, ki ga oblikujejo po svoje in ga delajo edinstvenega.

Cestni časopis pa je celosten projekt, ki za svoje delovanje nujno potrebuje in obenem zahteva sočasno strokovno socialno-pedagoško delo. Deluje v smeri destigmatizacije in preseganja pasivne vloge brezdomca in je zato sredstvo za upravljanje s stigmo, ki daje na razpolago različne strategije za to upravljanje, kakor tudi možnost za preseganje te stigme. Strategija, ki najbolje zaobjame vse pojavne oblike, ki jih v Kraljih ulice najdemo, je *stigma spregovori*, saj splošna usmeritev časopisa deluje v smeri vzpostavljanja dialoga s širšo javnostjo. Vsebina tega dialoga pa je razumljena kot legitimna oblika upovedovanja posameznih tem, pogosto temelji na konkretnih primerih in obenem razkriva družbene mehanizme izključevanja.

Cestni časopis Kralji ulice skoraj v celoti izpolnjuje svoje funkcije in namene ter je vsekakor kompetenten in relevanten medij, ki zastopa in predstavlja interese najbolj ranljive in izključene družbene skupine. Kljub vse večji ponudbi medijskih vsebin ter ob boku stojal z brezplačnimi mesečniki, tedniki in dnevniki, ki so preplavljeni z oglasnimi sporočili, je časopisu Kralji ulice uspelo obdržati in celo utrditi svoj položaj. In to kljub temu, da v njem ne najdemo niti enega oglasa. Krog ustvarjalcev, prodajalcev in bralcev časopisa Kralji ulice se vztrajno širi, kar dokazuje, da so usmeritve in pristopi bili dobro zastavljeni. Obenem projekt dokazuje, da brezdomna in socialno izključena populacija skriva v sebi mnogo potencialov, ki se lahko neomejeno razvijajo, le motivirati jih je potrebno z ustreznim in strokovnim pristopom, ki ne izhaja zgolj iz teženj po prevzgoji in discipliniranju, ampak išče rešitve skupaj z brezdomci ter izhaja iz njihovih želja, zmožnosti in potreb.

Čeprav mogoče izgleda, da so brezdomci *zunaj*, so še kako *znotraj*. Nazorno, a boleče nas opominjajo na lastno ranljivost, še bolj pa na ranljivost na videz trdne in varne sodobne družbe.

Priloga 1: Seznam analiziranih prispevkov

Zaporedna številka prispevka in naslov	Številka časopisa	Avtor
1. Uvodnik	Kralji ulice 1, junij 2005	Špela Razpotnik
2. Še en dan		H.
3. Ni vsak brezdomec lenuh		Darja Pekolj
4. Velika zadeva		Bojan Dekleva
5. Resnična življenja, resnične zgodbe, resnična bodočnost		Bojan Dekleva
6. Jurja gor al' jurja dol ... prvič, drugič, tretjič, četrtič, petič, šestič, sedmič in osmič		Špela Razpotnik
7. Predstavljajte si koliščarje na Ljubljani (brezdomstvo in heteronormno delo)		Tea Cupin
8. Intervju z brezdomcem Boštjanom		Mojca Gradič
9. Ljudje na dobrih kmetijah		Harry Martison
10. X-oseba imenovana FOTR		Bla
11. Moja zgodnja srečanja z brezdomstvom		Jure Kunaver
12. To je Janez		Melita Anžlovar
13. Prva izkušnja žicanja		Ivan
14. Prva izkušnja žicanja		Petra
15. To je Ivan		Petra Vencelj
16. Ste opazili, da je že pomlad 1		Aco
17. Ste opazili, da je že pomlad 2		Blanka
18. To sem jaz		Blanka
19. Poslušaj me		Bla
20. Noč groze		Bla
21. Brez naslova 1		Blanka
22. Družba ...		Odlomek iz Trainspottinga
23. Brezdomci so tudi drugje po svetu		Lea Mazi
24. Tuširanje: Razkošje ali največja muka		Marina Karimovič
25. Ali so v pravljici res vsi srečni?		Lea Mazi
26. O socialni ambulanti ProBono, problematiki brezdomstva in zdravstvenega zavarovanja v Sloveniji		Špela Razpotnik
27. Filmski kotiček		Mojca Gradič in Petra Vrabc
28. Mama, je to raj, o katerem si govorila?		Špela Razpotnik
29. Odtenki sive		Urša Glavan

30. Uvodnik	Kralji ulice 2, november 2005	Špela Razpotnik
31. To sem jaz		Robert
32. Popolni umor		Arlen Kazić
33. Zgodbe in občutki		Kavica
34. Tema		Nataša
35. Brez naslova 2		Kavica
36. Ne morš verjet		XXX
37. To je lajf		XXX
38. Čuden par		Boštjan Cvetič
39. Mimoidoča		Aleš Mrak
40. Tukaj se dobro počutim, sem v družbi ...		Špela Razpotnik
41. Karakter		Čekić Ivo
42. Črtica		Letalec
43. Kdor dela, ta najebe		Alija Brigić
44. Pripoved o otroštvu		Aleš Mrak
45. Situacija živčni zlom		Avtor neznan
46. Reportaža z izleta v Cukrarno		Špela Razpotnik
47. Marici		Maja in Luna
48. Včasih se igram		Jure Kunaver
49. Štajerc v Lublani		Špela Razpotnik
50. Hočem znoret		Jure Kunaver
51. Obljuba		Nataša in Dijana
52. En zblojen norc ...		Kavica
53. Spoštovana mama		Kavica
54. Modreci		Tomaž Kosmač
55. 15 let ulice na kratko		Aleš Mrak
56. Dnevnik zdravljenja		A. M.
57. Spet za Ljubljano		Kavica
58. Trgovci		Jure Kunaver
59. Čakam na prijatla		Kavica
60. Čeprav nas vidite, za vas ne obstajamo		Luna Jurančič Šribar in Alenka Lamovšek
61. Pisalo se je leto 1991		Robi Kovačič
62. Ni dovoljeno		Jure Kunaver
63. Uvodnik	Kralji ulice 9, december 2006	Bojan Dekleva
64. Brezdomstvo in (ne)pomoč		Andrej Mesarič (AM)
65. Časopis za sendvič in sendvič za časopis – pa pika!		Maruša

66. Projektna skupina »Kuhajmo z namenom«		Petra Horvat
67. Umetnik-duševni bolnik		Nix
68. In memoriam Luka Vižintin Brumen (1984–2006)		M. V.
69. Domovina		Josip Kalašnikov
70. Laboratorijske podgane		NLP
71. Avre		Jure Kunaver
72. Narkoman posebi stereotip o džankiju šele, ko je na cesti		Urban Tarman
73. Brez naslova 3		Kavica
74. Sanje		Drda
75. Diamantni možje na letečih krstah		Toni
76. Brez naslova 4		Kavica
77. Kdo so ljubljanski brezdomci in kako so to postali		Bojan Dekleva, Špela Razpotnik, Maja Vižintin
78. Nisem človek, sem dinamit		Luna Jurančič Šribar
79. Brez naslova 5		Damjan Bitenc
80. Kjerkoli se parkiraš, ti rečejo, pejmo stran		Grega - Babica
81. Dnevnik zdravljenja		A. M.
82. Lukijada		Tomislav Gruden
83. Pismo bralke		Bralka
84. Se prepoznaš 1?		Tanja in Janko
85. Prvo postopanje po Liffu		Luna J. Š.
86. Brez naslova 6		Jon Aramis
87. Dnevnik lopova		GTS
88. Brez naslova 7		Pitamar
89. Delo s cestnimi otroki v Gomi		Alenka Zelenc
90. Pogovor z Nikom Knezom		Špela Razpotnik
91. Pasaj Delux		Bojan Dekleva
92. Odkrila sem drugačen svet		Urška
93. Uvodnik	Kralji ulice 10, januar 2007	Urednica
94. To sem jaz		Tomislav Gruden
95. Brez naslova 8		Damjan Bitenc
96. Veseli december ali življenje teče dalje		Veronika Ban
97. Novinarska delavnica v sejni sobi vlade RS		Strokovni tim in uredništvo Kraljev ulice
98. Zbiralna akcija za brezdomce		Lea Trebec Tomažič
99. Kirurgi, da te kap		Toni Meško
100. Zdravje se začne v ustih		F. D.

101. Brez naslova 9		Pitambar
102. Umetnik - duševni bolnik		Nix
103. Kralji ulice		Silvester Neruda
104. Vsak tatoo ima svojo zgodbo		V. V.
105. Imamo psa		Kavica
106. Novo leto s tabo		Judita Kožuh
107. Se prepoznaš 2?		Tanja in Janko
108. Dnevnik zdravljenja		A. M.
109. Obisk med Romi v naselju Deponija v Beogradu		Bojan Dekleva
110. Zgodba za umazane ljudi		Bannfy
111. Analiza prispevkov tiskanih medijev o brezdomstvu		Špela Razpotnik in Bojan Dekleva
112. Zgodba pripornice z Iga		Matejka
113. Brez naslova 10		Dvojčica
114. Nina		Meli
115. Svetovalni kotichek babi Zore		Babi Zora in Tomislav Gruden
116. Lukijada		Tinkara Grilc
117. Moč filma – po sledih 17. filmskega festivala Liffé		Luna Jurančič Šribar
118. 17. LIFFE festival		Peter Pitambar Pit
119. Dnevnik lopova		GTS
120. Delo s cestnimi otroki v Gomi		Alenka Zelenc
121. Ujetnika preteklosti		Arlen Kazić
122. Brez naslova 11		Jon Aramis
123. Moj božič		Marko Ažman
124. O brezdomcih		Zdravko Nartnik
125. Brez naslova 12		Tina
126. Uvodnik	Kralji ulice 16, julij/avgust 2007	Jakob H.
127. To sem jaz		KTM
128. Brezdomec		Miha Cimerman
129. Kranjski Janez android in električne ovce		Črtomir Klonsky
130. Brez naslova 13		W
131. Brez naslova 14		Kavica
132. Brez naslova 15		Urban
133. Mentorstvo in družabništvo v društvu Kralji ulice		Bojan Dekleva
134. THC-odvisnik		Nix Zenk
135. Pisma bralcev		Nina
136. Kraljem ulice		Marija

137. Tatroo zgodba		Toni Meško
138. Delikatna stvar		Kozorog
139. Druga obletnica Kraljev ulice		Gregor B. Hann
140. Projekt »vpeljevanje mentorstva«		Jana R. Pavel
141. Univerzalni temeljni dohodek; utopija?		Tomislav Gruden
142. Osnovnošolci o brezdomstvu		Toni Meško
143. Dnevnik lopova		GTS
144. Od turizma k potepanju		Darij Zadnikar
145. Zakaj ne maram biti »junkie«?		Biba
146. Kralji postali del mednarodnega gibanja cestnih časopisov		Luna Jurančič Šribar
147. Resnične in malo manj resnične zgodbe iz življenja brezdomca		K. F.
148. Izza rešetk		A. M.
149. Kokainska omama: družbeno zlo ali zlo zaradi družbe		Bojan Kuljanac
150. Delo s cestnimi otroki v Gomi		Alenka Zelenc
151. Gogijeve kolumne		Goran Šrok - Gogi
152. Kako se družimo, da se razdružimo, in kako brezosebno osebni smo		Avtor neznan
153. Fantazija odklopa		Žiga Novak
154. Brez naslova 15		Maruša
155. Resnične buče 2		Egon
156. Hitrejši od geparda		KTM
157. Brez naslova 16		Stalagmit
158. Pet korakov – priročnik Kralja ulice		Borut Pust
159. Kralj & Kraljica		Janko in Tanja
160. Uvodnik	Kralji ulice 17, September 2007	Urednica
161. To sem jaz		Marko
162. Načrtne zablode gnilega		Matilda M. Dobro
163. Aforizmi		Črtomir Clonsky
164. Brez naslova 17		Atman
165. Oh, my god!		Jure Kunaver
166. Kraljevski forum		Manca Košir, Majda Potrata, Aleš Gulič
167. THC-odvisnik		Nix Zenk
168. Postavi se zase		Bojan Sklepič
169. Pisma bralcev		Robert Smole

170. Tatroo zgodba		Metuljčica
171. Avguštin Knafelj, slovenski »sanjasin«		Maruša Bertoncej
172. Pogovor z Avguštinom na poti počlovečenja		Luna J. Šribar
173. Socialna ekonomija		Luna J. Šribar
174. Dobrodelne trgovine		Bojan Kuljanac
175. Kaditi in piti ali ne biti?		Tomaž Z.
176. Mariborski »Kralji ulice« odslej pri »Kojaku«		Boštjan Cvetič
177. Gogijeva kolumna		Goran Šrok - Gogi
178. Izza rešetk		N. N.
179. Fržmagitis		Biba
180. Dnevnik lopova		GTS
181. Delo s cestnimi otroki v Gomi		Alenka Zelenc
182. Slaba stran je, da te ne vidim gole		Tomislav Gruden
183. Hoja po črepinjah		T & GTS
184. Reli fičo – prva ura vožnje		KTM
185. Sprejem v »KOŽ«		Toni Meško in Luna
186. Pred 100 leti		Avtor neznan
187. Kralj in kraljica		Janko in Tanja

IZBRANA LITERATURA IN VIRI

Branston, G. in Stafford, R. (2001): *Media Student's Book*. London in New York: Routledge.

Blume, L. (2002): *Stigma and social control*. Dunaj: Institut für Höhere Studien.

Boškić, R. in Zajc, M. (1997): *Brezdomstvo. Teorija in praksa*. 34/2. str. 241–252.

Boydell, K. M., Goering, P., Morrell-Bellai, T. L., (2000): *Narratives of Identity: Representation of Self in People Who Are Homeless Qualitative Health Research*. London.:Sage Publications. 10/ 1. str. 26–38.

Daly, G. (1996): *Homeless : policies, strategies, and lives on the street*. London, New York: Routledge.

Dekleva, B. (2007): *Rezultati ankete o branosti časopisa Kralji ulice*. Kralji ulice 20. Ljubljana: Društvo Kralji ulice. str.18–19.

Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2005): *Kralji ulice – predhodno poročilo o poteku akcijske raziskave*, *Socialna pedagogika*, 9/3: str. 265–300.

Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007a): *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007b): *Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Dragoš, S. in Leskošek, V. (2003): *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Dodge, C. (1999): *Words on the Street: Homeless People's Newspapers*. American Libraries.

Erjavec, K. in Poler Kovačič, M. (2007): Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov. Ljubljana: Maklen.

Fairclough, N.(1992.): Discourse and social change. London: Polity.

Filipović, M. (2005): European Observatory on Homelessness: Policy Update 2005: Slovenia. Brussels: FEANTSA.

Flaker, V. (1993): Kdor je z majhnim zadovoljen, ne zasluži velikega – Teze k normalizaciji. V: Življenje v zavodu in potrebe otrok. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.

Foucault, M. ([1969] 2001): Arheologija vednosti. Ljubljana: Studia humanitatis..

Foucault, M. (1991): Vednost-oblast-subjekt. Ljubljana:Krt

Goffman, E. (1986): Stigma : notes on the management of spoiled identity. New York: Touchstone Edition

Hall, S. ([1973] 1980): Encoding/decoding. Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies. London: Hutchinson.

Hanks, S. in Swithinbank, T. (1997): The Big Issue and other street papers: a response to homelessness. Environment and Urbanization. London: Sage.

Howley, K. (2003). A poverty of voices: Street papers as communicative democracy. Journalism 4/273. str. 273–292.

Inglis, F. (1990): Media theory: an introduction. Oxford: Basil Blackwell.

Kralji ulice 1 (2005), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kralji ulice 2 (2005), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kralji ulice 9 (2006), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kralji ulice 10 (2007), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kralji ulice 10 (2007), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kralji ulice 16 (2007), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kralji ulice 17 (2007), Ljubljana: Društvo Kralji ulice.

Kuhar, R. (2003): Medijske podobe homoseksualnosti. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Jalušič, V. (2001): Ksenofobija ali samozaščita. V: Poročilo za spremljanje nestrpnosti. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Jacobs, K., Kemeny, J., Manzi, T. (1999): The struggle to define homelessness: a constructivist approach. v Hutson, S., Clapham, D.: Homelessness: public policies and private troubles. London: Cassell.

Leskošek, V. (2005): Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem. Mirovni inštitut: Ljubljana.

Luthar, B. (1998): Poetika in politika tabloidne kulture. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Mandič, S. (2002): Socialni programi, družbeni problemi in krepitev vpliva javnosti. Teorija in praksa. 39/2. str. 204–219.

Mandič, S. (1997): Stanovanjska kariera, socialna izključenost in brezdomstvo. Ljubljana: Družboslovne razprave 13/24,25: str. 133–151.

Min, E. (1999): Reading homeless: The media's image of homeless culture. Westport. CT: Praeger.

Pascale, C. M.(2005): There's no place like Home: The discursive creation of homelessness. Cultural Studies.Critical Methodologies.

Petković, B., Bašić-Hrvatin, S., Kučić, L.J., Jurančič, I., Prpič, M., Kuhar, R. (2006): Mediji za državljane. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Statut Društva za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice. (2007). Pridobljeno 15.9.2007 s svetovnega spleta:

<http://www.kraljiulice.org/Statut%20Kralji%20ulice%20sept%202005.pdf> .

Trock, D. (2001): Voices of homeless people in street newspapers: a cross-cultural exploration. *Discourse & Society*. 12, 13.: str. 371–392.

Ule, M. (1997): Temelji socialne psihologije. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (1999): Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (2000): Sodobne identitete v vrtincu diskurzov. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Wodak, R. in Mayer, M. (2002): *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage publications.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Maja Kozar , rojena 31. 10. 1979, študentka sociologije kulture in španskega jezika in književnosti, izjavljam, da je diplomsko delo Medijska upodabljanja in samoupodabljanja brezdomcev: primer Kralji ulice, moje avtorsko delo

Ljubljana, februar 2008

Podpis: